המוסף לשבת

וענונו, משפט האטום

דרך ארוכה עושה משפחת וענונו מהיום שבו נחשף הבן, מרדכי ● זה התחיל כפרופיל ספק שלומיאלי, ספק רודף בצע, של צעיר מבולבל, נע־ונד בין הפסדים בבורסה וחלומות גדולים ● היום אומר פרקליטו: „הוא מייצג את הדילמה הגרעינית" ● אין חיילים רבים מאחוריו ● ביום ראשון ייפתח משפטו בירושלים ● חלונות הבניין נאטמו בלוחות עץ ● ייכנס רק מי שיורשה

מרדכי וענונו ביום הסטודנט בבאר־שבע: מכתביו מהכלא מנוסחים כמו מי שיודע שהם עתידים להתפרסם בעיתון. הוא ממספר אותם. לדבריו, הוא רוצה להיכנס להיסטוריה

מאת
אריאלה וינגל־הופמן

אשר וענונו, אח של מרדכי, לא יודע איפה מכתב מספר 40. מרדכי ממספר כל מכתב, ואחר־כך גם מברר עם האחים, אם המכתב הגיע. האחרון שהגיע היה מספר 43. הגיעו מספר 39, 41, 42 - מספר 40 נתקע. יכול להיות, שבמקום כלשהו במדינה הזו יש מגירה ובתוכה מכתבים שלא הגיעו לתעודתם.

במכתב מספר 39, מרדכי כתב לאשר, שלא קיבל תשובה מחברי הכנסת, שאליהם כתב. השב"כ, הוא כתב, ממשיך לגנוב מכתבים ולהעלים אותם. תברר אם מישהו כתב, אולי צ'רלי ביטון, או מתי פלד, או רובינשטיין, או ממפ"ם ור"צ.

במכתב מספר 42, שיספרים, אגב, כתובים בראש העמוד), הוא מתייחס לפרסום האחרון ב„סאנדי טיימס" הנוגע לפרשת וענונו. זה בסדר, הוא כותב.

יושב בכלא באשקלון, בחדר כמו שמונה מטרים מרובעים. קיר חשוף, בלי חלון, סוהר אחד בלבד שמציץ פנימה ומביא אוכל, סוהר שאמר, מה הוא רוצה, בתוסה היו גומרים אותו מיד.

שתי כוננויות עם רדיו ומצלמות. ומקלחת קטנטונת מופרדת במחיצה דקה. מלווה במעגל סגור עוקבת אחריו כל הזמן. הולך לישון את מנורה פלורסנטית לבנה, כשהוא קם היא עדיין דולקת. וכותב מכתבים. והמכתבים, פחות או יותר, מוציאים את וענונו החוצה, מכניסים את העולם אליו פנימה.

כשכתב יומן, אותו יומן מפורסם, שנמצא בעליית־הגג אצל אחיו מאיר, כתב, שהיומן הוא „המראה שבה צריכים לראות את ההיסטוריה שלי". כך כתב, ההיסטוריה שלי, כמעט שלוש שנים לפני שאומנם התגלגל לתוך ההיסטוריה בבום גדול.

כך הוא כותב גם היום. כמו שכותב מי שיודע שמכתביו, בשלב זה או אחר, עתידים להתפרסם בעיתון.

ביום ראשון הקרוב יחל משפטו, נכון לרגע זה, בדלתיים סגורות. הסניגור, אביגדור פלדמן, יתחיל כנראה בניסיון לפתוח אותן. בפעם הראשונה שהגיע וענונו לבית־המשפט ירד גשם. הוא היה עטוף אז בסוודרס בצבע כה, מגודל זקן וכשהבזיקו עקרות המצלמות שהקיפו את החצר, סימן בידיו וניסה לומר משהו. אחר כך הובא בג'ינס ובטי־שירט, וכיון ישיבה לישיבה, בכל פעם שיורידו אותו מהרכב, הוא יראה איך הקיץ הולך ונגמר.

■■■

כמה שבועות לאחר שנחטף והובא לישראל, הגיעו שניים לבית משפחת וענונו בשכונה ד' בבאר־שבע. לקחו הצידה את האב שלמה ואת האם אלברט, אמרו שזה נוגע למרדכי ועננו. תבואו למלון זה וזה שנתנו לכם. באו למלון, שמעו שהילד בארץ, שאם יפתחו את הפה, ייאסרו בעצמם. חזרו הביתה ולא אמרו מלה. גם לא לאם, שמיום חשיפת הפרשה היא אשה בוכה.

מרדכי נעלם ב־30.9.86. ב־9 בנובמבר, 40 יום מאוחר יותר, אישרה ממשלת ישראל, כי „מרדכי וענונו עצור בארץ כדין". אחר־כך נתנו להורים להיפגש איתו. אבל למה שאלה אמא שלו, למה תעזבי אמא, הוא אמר לה, תעזבי.

אשר, 25, אומר שזו היתה פצצה בטיוח ישיר על הבית שלהם. אשר היה בברלין המערבית כשהסיפור התפוצץ, חודשים לא קרא עיתונים בעברית, לא רצה לדעת מה קורה. דווקא באותו יום עבר ליד דוכן שהחזיק גם עיתונים ישראליים. ומי, הוא אומר, מציץ לנו מהדף הראשון – אחינו מוטי.

אשר היה בגרמניה, מאיר, 31, היה בבוסטון. אשר הגיע מיד. אחרי שבועיים הורשה לבקר את מרדכי. נכנס לחדר ארוך, המחולק לשניים באמצעות רשת ברזל צפופה. מרדכי נשען על הקיר וחייך בחצי פה. בסמוך לו עמד סוהר. בצד של אשר וההורים עמד מנהל בית־הסוהר ואיש ביטחון. ההורים התיישבו. „בכיז לא, שום בכי, היתה פגישה עצורה, הרבה מתח באוויר, דיברנו סתם, מה נשמע, מה העניינים. שאלתי אותו מה קורה, מי מטפל בו, אמר לי שאמנון זכרוני".

כאשר הגיע, מרדכי ישב כמעט חודשיים. במשך אותם חודשיים ביקש לפגוש כומר. ביקש ולא נענה. באותה פגישה, בנוכחות ההורים, ניגש אליו איש השב"כ, רצית לראות כומר, נכון? אמר, אז אנחנו נסדר לך כומר. מרדכי יצא מהכלים, צעק, אתה אומר את זה בכוונה ליד ההורים שלי. כומר, אמר האב, למה עליך כל זה. תשאיר את זה לי, אמר הבן. תעשה למעני, אמר האב, שהקדוש־ברוך־הוא ירחם עליך.

ירחם או לא, מה שבטוח, שהעיתונות לא ריחמה. דרך ארוכה עושה משפחת וענונו מהיום שבו נחשף מרדכי עד היום. מה שמתחיל כפרופיל ספק שלומיאלי, ספק רודף בצע, של צעיר נבוך, מבולבל, נע־ונד בין הפסדים בבורסה, ל„משהו שיוכיח שיש בי את הזרע שינבוט ליצירה גדולה", מתייצב היום, אצל חלק מהציבור, כמי שחושף, ומשלם ביוקר עבור מעשהו, טאבו ישראלי. השאלה האטומית. יש, אין, מותר לגלות, אסור לגלות, וברקע משפט דמיאניוק ודור שהשואה היא חלק מהאוטוביוגרפיה שלו.

■■■

תמונת מתוך „זמנים מודרנים" של צ'רלי צפלין. צ'פלין, אמן ההברגה, יוצא מבית הסוהר שאליו הוכנס לאחר שניסה ל„הבריג" שני כפתורים על חזה של גברת נכבדה, ותוצח את הרחוב בצעדים ברווזיים. משאית עמוסה בעץ עוברת על הכביש, מאחוריה תלוי סמרטוט אדום האמור לסמן מיטען חורג. המשאית עוברת והסמרטוט נופל. צ'פלין מתכופף, מרים את פיסת הבד, מנופף בה וצועק לעבר המשאית. בעודו צועק ומנופף מתקרבת מאחור הפגנה של מובטלים,

המוסף לתרבות ספרות ואמנות ● עמוד 20

רעיונות חדשים בעולם הרהיטים

ריס אקספרס

ארונות, חדרי שינה, חדרי ילדים ומזרונים מורכבים אצלכם בבית תוך 72 שעות.

חוזרים לביה"ס עם חדר ילדים קומבי וב-28% הנחה.

בשיטת השלבים של קומבי תוכלו לרכוש בכל פעם פריט נוסף בהתאם להתפתחות הילד וליכולת הכספית שלכם.
קומבי בשילובים של לבן עם רוב צבעי הקשת האופנתיים, חדש! קומביפיוטר שולחן מחשב/כתיבה השלב החכם בהתפתחות הילד.

COMBI

חדר ילדים משלם בשלבים

קומביפיוטר

אפשרות עד 12 תשלומים

ישראכרט, ויזה

המבצע בחנויות ריס:

■ ירושלים: כורש 7 • שלומציון המלכה 18 • חנות המפעל, אזור התעשיה גבעת שאול כ' ■ תל־אביב: בן יהודה 108, 106 • הרצל 102, הרצל 32 • דיזנגוף סנטר שער 3 ליד המשביר ■ חיפה: הרצל 67 • דרך חטיבת גולני 23 ■ מפרץ חיפה: "ריס" צומת קרית אתא ■ באר־שבע: הרצל 54, 58 • חנות המפעל, אזור התעשיה גב־ים, ביתן 6 ■ אילת: חוכמן, שד' מדיין ■ אשדוד: רח' דוגרזין 25 ■ אשקלון: צה"ל 29 ■ חדרה: הרברט סמואל 52 ■ הרצליה: ויצמן 20 פינת היובל ■ כפר־סבא: קולמן, ויצמן 66. שד' ירושלים 50 ■ נהריה: שד' הגעתון 2 ■ נצרת: נמסוואי 720 ■ נתניה: שער העמק 1 • "מפי" אזור התעשיה רח' הקידר 7 ■ עכו: רח' בן עמי 32 ■ עפולה: רח' מנחם פינת ארלוזורוב ■ פתח־תקוה: בית "ריס", בר־כוכבא 23 ■ צפת: רח' ירושלים 18 ■ קרית־גת: שד' לכיש 7/18 מול מ.ד.א. ■ קרית־שמונה: מרכז מסחרי ארזים אושרי ■ ראשון־לציון: רוטשילד 81 ■ רחובות: אחד העם 27 ■ רמלה: הרצל 19 ליד התחנה המרכזית ■ רמת־גן: ז'בוטינסקי 106 ■ רמת־השרון: סוקולוב 30.

חורים

רשת הריהוט הגדולה בישראל

מבצע החלפת ארונות נמשך

28% הנחה על כל הארונות והמיטות + 5% הנחה תמורת המוצר הישן,
הפירוק, הפינוי וההובלה של המוצר הישן על חשבוננו.

"ריס" זכתה בתואר יצואן מצטיין.
את ארונות הקיר של "ריס" תמצאו גם בבתי הכל-בו הגדולים בארה"ב.
ל"ריס" המבחר הגדול ביותר בארץ של ארונות קיר החל מהארון המפואר והיוקרתי ביותר וכלה בדגמים קלאסיים וסטנדרטיים.

לדוגמא: ארון פולדינג תריס 3 דלתות 242×146 בגוונים אלון וחום

רק 904 ש"ח

בגוון לבן - רק 980 ש"ח

ארון לונגדור דגם ניו-יורק 242×156 עם 2 מראות, 4 דלתות

רק 833 ש"ח

לדוגמא:
בארון ניו־יורק, 4 דלתות 1.56×2.42
רק 595 ש"ח.
בגוונים לבן, אלון וחום.

את המילה האחרונה בחדרי השינה תמצאו ב"ריס" בעיצובים אופנתיים ובגוונים שונים.

לדוגמא: חדר שינה דגוור לבן כולל, מיטה 1.90 × 1.40 + 2 שידות + טואלט ומראה

רק 1,126 ש"ח.

המחירים במזומן כוללים מע"מ והרכבה לא כוללים הובלה.

חגיגת מטבחים בריס 13%-33% הנחה.

"בריס" תמצאו בדיוק את המטבח המתאים לכם. ממטבח אמריקאי יוקרתי גדול מדגמי "מובילית" ועד מטבח קומפקטי לזוג הצעיר ייעוץ בתכנון (גם בביתכם), ייצור בהשגחת מכון התקנים, הרכבה והתאמה עד לפרט האחרון. זה הזמן להזמין את מטבח חלומותיכם ב"ריס" ולקבל מטבח, שאף נגר לא יצליח לחקות אותו!

mobilia
המטבח האמריקאי האמיתי

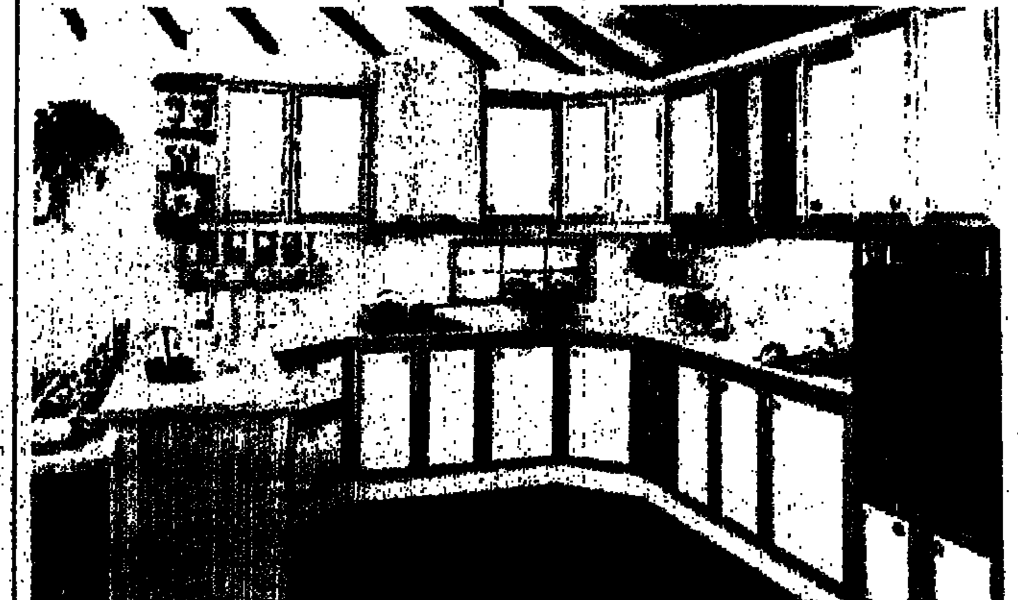

וצ'פלין עם הכד הארום, שזה עתה נשמט מאחורי המשאית המתרחקת, מוצא עצמו בראש התהלוכה, מנופף ברגל ארום. שוטרים שמופיעים מתנפלים ומכים אותו.

כסף, הרבה כסף, זה מה שעניין אותו, ציטטו העיתונים בנובמבר 86' חברים של ועננו. עיתון אחר העלה תמיהות. סיגנן שורה ארוכה של סימני שאלה שמתוכם ניתן היה להסיק שהאיש שבו מדובר הוא קרוב לוודאי סוכן מוסר, שבתרגיל מתוכם הצליח להעביר מסר מצמרר למדינות־ערב: לא רק שיש, כביכול, נשק אטומי בישראל, יש הרבה.

היום, יעל לוטן וגדעון ספירו, הם מהפעילים היותר בולטים של הוועד למען פומביות משפטו של ועננו. ב־29.5 פירסם הוועד מודעה, הקוראת לקיום משפט בדלתיים פתוחות. חתמו עליה 165 איש. ב־27.7 הגיש הוועד בקשה לרישום בעמותה. בין המטרות, בנוסף למאבק להסרת החשאיות ממשפטו, רשמו כמטרה לסייע בשמירת זכויותיו כאזרח וכנאשם, ולהסביר לציבור, כי הסכנה לישראל ולאנושות אינה נובעת מגילויי ועננו אלא ממדיניותה הגרעינית של מדינת ישראל. הוועד, אפשר לנחש, יחכה הרבה זמן עד שתאושר בקשתו לרישום כעמותה.

לוטן: "מרדכי ועננו הוא איש שהולך לפי דרכו. הוא לא מרכסיסט, לא אורי אדיב ולא שלום עכשיו, זה מרדכי ועננו, איש דתי, במובן האמונתי הצרוף של המלה, שהמניעים שלו הומניים.

"נקלע לתוך המהומה? אני לא מאמינה. בדרכו שלו הוא מאד מגובש, מחושב, יודע מה שהוא רוצה לומר. בשיר שכתב ושלח ל'כותרת ראשית' הוא כותב במפורש: אני בסך־הכל הטכנאי ופתאום אני רואה לאן נוסעת הרכבת המטורפת הזו, תעזרו לי לעצור אותה".

בכלא הוא מתעמל, כותב, שומע מוסיקה קלסית, הרבה מוצארט, וקורא. מבקש שיביאו לו ספרי פילוסופיה, ראסל, ניטשה, אפלטון. מעט ספרות יפה. לא מוותר לעצמו. לא שוקע לתרדמות, לא נמרח

"להורים שלי היה קשה להבין במה בדיוק מדובר. בשבילם הנושא האטומי זה מושג ערטילאי, מעניין אותם כמו מה שקורה בניקרגואה, או שירים של הביטלס. מה הם כן הבינו? את סיפור ההתנצרות שלו. גם לנו היה קשה"

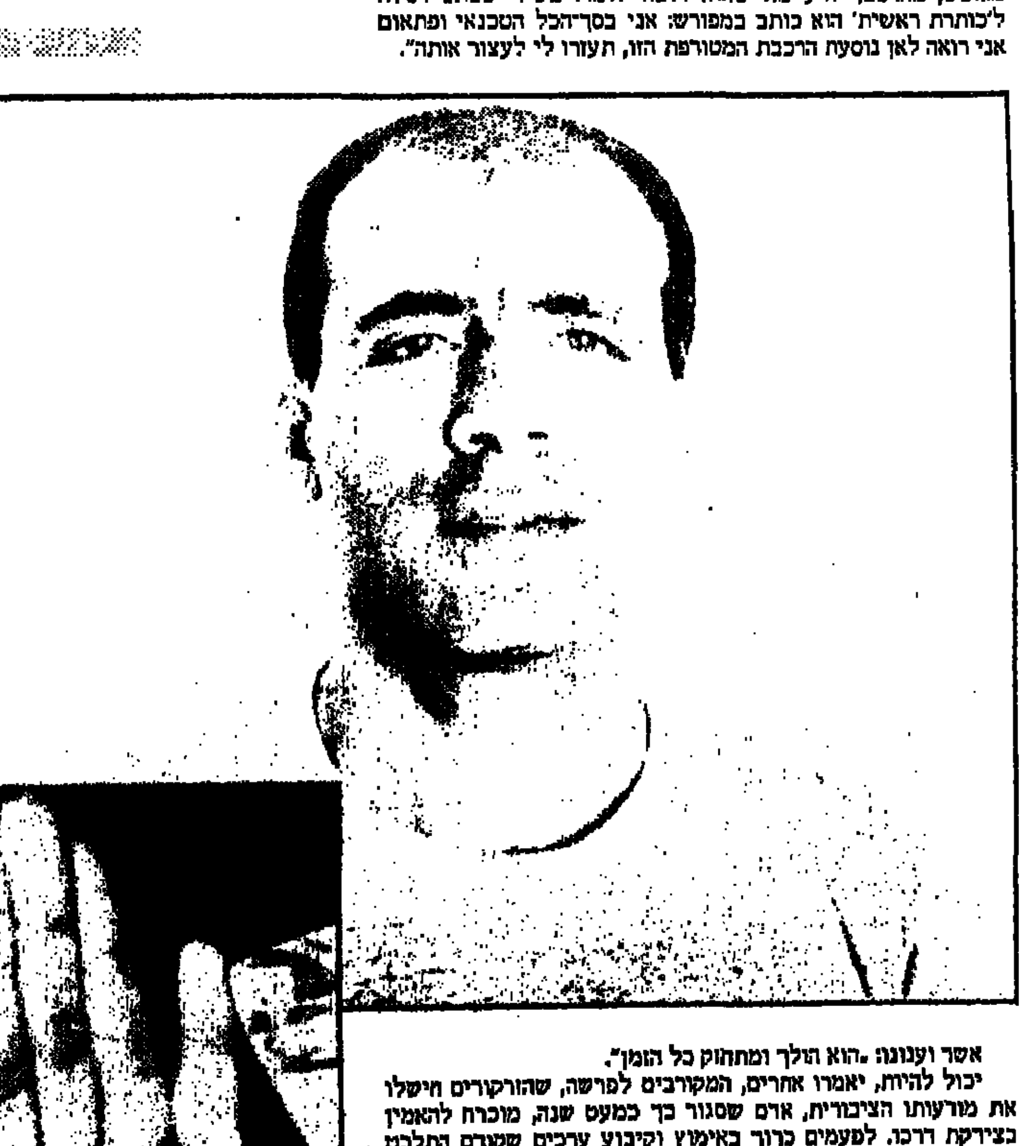

בפעם הראשונה שהגיע ועננו לבית־המשפט ירד גשם, הוא היה עטוף אז בבטלדרס בצבע בז', מגודל זקן וכשהבזיקו עשרות המצלמות שהקיפו את החצר, סימן בידיו וניסה לומר משהו

אשר ועננו: "הוא הולך ומתחזק כל הזמן".

יכול להיות, יאמרו אחרים, המקורבים לפרשה, שהזרקורים חישלו את מורעותו הציבורית, אדם שסגור כך כמעט שנה, מוכרח להאמין בצידקת דרכו. לפעמים כרוך באימוץ וקיבוע ערכים שקודם התלבט עימם.

על השאלה, אם ועננו, כמו צ'פלין, מוצא את עצמו, שלא בכוונה, בראש הפגנה גדולה נגד מורא הנשק האטומי, ואם הרגל הזה הוא הצוהר דרכו יצא לחופש, יצטרך בית המשפט להשיב.

■■■

התחקיר המלא של ה"סאנדי טיימס" מתחיל בסיפור מוזר של עתונאי קולומביאני, בשם אוסקר גרארו, המופיע בתחילת ספטמבר במשרדי העיתון הממוקמים במדריד. גרארו טוען, שעזר למדען גרעין ישראלי להימלט מישראל. הוא לוקח איתו את כתב ה"סאנדי טיימס", שאמונתו בגרארו מוגבלת, לאוסטרליה ומפגיש אותו, על־פי עדות העיתון, עם צעיר ישראלי עצבני, שאינו ממהר לענות לשאלות הכתב. מסתבר שהצעיר, מרדכי ועננו, הגיע לאוסטרליה עם סלילים לא מפותחים, סיפר עליהם משהו לאותו גרארו, ושוכנע על־ידיו לפתחם.

ועננו הוטס ללונדון, נחקר ביסודיות במשך יומיים על־ידי פיסיקאי גרעין בשם פרנק בראנבי, האמור, אגב, להגיע לארץ בתחילת ספטמבר ולהופיע כעד־הגנה במשפט, בראנבי אישר, שוועננו יודע על מה הוא מדבר. ב"סאנדי טיימס" נכנסו להילוך גבוה, יצרו קשר עם ישראל, למדו את הנושא.

ב־5.10 פורסמה הכתבה בעיתון. חמישה ימים קודם לכן, ועננו נעלם. אחר־כך, בין שאר הסיפורים שחצו את האוקיאנוס, בדרך לישראל, הגיעו גם המספרים. 300 אלף לירות שטרלינג, אמרו העיתונים, זה המחיר שהסכים ה"סאנדי טיימס" לשלם.

300 אלף, ובינתיים ועננו חי על פירות, ירקות, גבינות, אוכל צמחוני. הגבינות, הוא כותב, מסריחות. פעם בשבועיים מותר לשלושה בני־משפחה וילדים קטנים הנישאים על הידיים, לבקר את מרדכי ועננו. משך הביקור שעה. לפני כן אושרה להם חצי שעה כל שבוע, אבל מרדכי ביקש לשנות. בחצי שעה, אמר, אי־אפשר לומר כלום. לפעמים מביאים אליו את ילדי האחים והאחיות שלו. הביקורים, כולם, מתקיימים דרך רשת הברזל, בנוכחות השומרים. מדברים על מה שקורה בחוץ, מה עובר עליו.

■■■

אשר ועננו: "זה התחיל כמו משפטי מוסקבה. בעיתונים ציטטו משפטים שמעולם לא אמרנו אותם. אמרו, שאבא שלי אמר, שהוא לא הבן שלו יותר, שאנחנו לא מסכימים עם מה שעשה. הכשירו את הקרקע לדה־לגיטימציה שלו כבן־אדם. עובדה, אפילו מכפישה מתכחשת לו. אחר־כך באו פירסומים מכפישים. הומוסקסואל, אימפוטנט, מה לא. סיפרו, שניסה להתקבל לשב"כ ונדחה. מוטי אז, אז, שאת דמיאניוק שופטים על מחנה טרבלינקה ואותו על הקריה הגרעינית.

"בכלל, אם מזכירים את דמיאניוק, אנשים היו עוברים ליד חנות של אבא שלי ואומרים לו אבא של דמיאניוק, אבא של פולארד. פשוט שפולארד דווקא עזר לנו, וכרו שהוא מרגל.

"להורים שלי היה קשה להבין במה בדיוק מדובר. בשבילם הנושא האטומי זה מושג ערטילאי, מעניין אותם כמו מה שקורה בניקרגואה, או שירים של הביטלס. מה הם כן הבינו? את סיפור ההתנצרות שלו. גם לנו היה קשה לעכל אותו. בהתחלה ניסינו לשכנע אותו לחזור מזה. מה פתאום נצרות, אמרנו לו. זה עניין פרטי ואישי שלי, הוא אמר, אז עזבנו את זה.

"דיברנו על המניעים עצמם. לפני חצי שנה הודיעו לנו, כנראה, לשני הנושאים האחרים שאסור לנו לדבר עליהם: על העבודה שלו ועל החטיפה, אסור לדבר גם על המניעים. הזמינו את מאיר ואותי לשמעון סביר. סביר אמר שאסור לנו להתראיין ולומר שמותר לנו את זה מכניעים אידאולוגיים. אז מה נגיד, שאלנו אותו. לא ענה כלום, אמרנו. אז אם ישאלו. נגיד שאסור לנו לומר שעשה את זה ממניעים אידאולוגיים.

"לפני שמאיר נסע, הזמינו אותנו שוב. הוהירו את מאיר שלא יתראיין. מאיר נסע, ואת ההמשך כולנו קוראים. לא היתה לנו ברירה. מרובר באח שלנו. אי־אפשר לשתוק.

"כשאמא שלי בוכה, למה הוא עשה את זה, למה, אני אומר לה, אין מה לעשות, עשה וזהו, אין מה לבכות על חלב שנשפך, עכשיו צריך לרוץ קדימה.

"25 שנים אנחנו חיים בבאר־שבע. עשרה אחים ואחיות. כולם למדו, כולם גמרו תיכון, חלק למד באוניברסיטה וכל זאת בתנאים כלכליים קשים, בשכונה שהיה צריך להתאמץ שלא להידרדר, ופתאום במרכז הבמה. כל העולם מגיע לבאר־שבע לחפש את האבא והאמא והאחים של מרדכי ועננו".

■■■

לפני ארבעה חודשים החליט ועננו לוותר על זכותו לטיול בחצר הכלא. זה מתחיל ונגמר בטקסטים משפילים של חיפוש יסודי חסר כל

הוא יושב בתא קטן, קיר חשוף, בלי חלון. טלוויזיה במעגל סגור עוקבת אחריו כל הזמן. מה הוא רוצה, אומר הסוהר, ברוסיה היו גומרים אותו מיד

איך הוא יחזיק מעמד היו האחים חושבים, בכל פעם שיצאו ממנו. איש בתוך ארבע קירות, בלי נפש חיה לדבר איתה. אבל אלברט, האח הגדול, אמר שבמקום שהוא יעודד את מרדכי, מרדכי מעודד אותו

שחר, אמר, ואני לא מוכן לעבור את זה כל פעם מחדש. מה גם שהחצר שבה טייל, רוקנה קודם לכן מכל אדם, חוקפה בברזנט גדול שלא איפשר לראות אלא את השמים שמעל. מאז הוא מתעמל, יום־יום, בחדרו.

מתעמל, כותב, שומע מוסיקה קלסית, הרבה מוצארט, וקורא. מבקש שיביאו לו ספרי פילוסופיה, ראסל, ניטשה, אפלטון. מעט ספרות יפה. לא מוותר לעצמו. לא שוקע לתרדמות, לא נמרח. איך הוא יחזיק מעמד היו האחים חושבים, בכל פעם שיצאו ממנו. איש בתוך ארבע קירות, בלי נפש חיה לדבר איתה. אבל אלברט, האח הגדול, אמר שבמקום שהוא יעודד את מרדכי, מרדכי מעודד אותו.

השיחרור מתקרב, כותב ועננו מהכלא, עוד מעט יחל המשפט והם לא יוכלו להמשיך עם השקרים שלהם. הצדק יצא לאור ואני אשתחרר, הוא כותב. במכתב מסוים הוא כותב זאת פעמים רבות, נוגע בנושא מסוים, וחוזר לשיחרור המתקרב.

■■■

המשפט, כאמור, ייפתח ביום ראשון הקרוב בירושלים. חלונות הבניין נאטמו בלוחות עץ. המעברים נחסמו. ייכנס רק מי שיורשה. עד לרגע כתיבת שורות אלו, לא ברור אם המשפחה הקרובה תוכל להיכנס.

עורך הדין אמנון זכרוני החל לטפל בתיק, ועננו לא היה מרוצה ממנו, גם האחים לא, והוא הוחלף. ועננו לקח את עורכי הדין עתה קפלן ואביגדור פלדמן. היום נשאר פלדמן בלבד. התובעים: עוזי חסון ודורית ביניש. השופטים: אב בית־הדין אליהו נעם – סגן נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים, צבי טל (משפט דמיאניוק), שלום ברנר.

מהלך אפשרי, על יסוד הפירסומים, שהיו עד כה: שלב ראשון, מאבק על פתיחת הדלתות. הסניגור עשוי לטעון שהחומר כולו התפרסם כבר ומה יש להסתיר, ואם יש – אפשר להגביל ישיבות מסויימות. התובע עשוי להתנגד.

בשלב הבא יכול להיות שתעלה לדיון שאלת קבילות ההודאות, שכפי שפורסם בעיתונות, ועננו חתם עליהן. הסניגור יכול לטעון, כי דרך הבאתו של ועננו לארץ שללה ממנו את הרצון החופשי, שהוא התנאי לקבילות הודאות של נאשם.

אם הטענה לא תתקבל יש להניח שהמשפט יתרכז במניעים. יעסוק בסעיפים 99 ו־113 של החוק הפלילי, המתייחסים לעבירות בגידה וריגול. "בעיני", אומר פלדמן, בראיון לכותרת, "ועננו מייצג את הדילמה הגרעינית".

■■■

כמה מרעננים אי שם בעולם הציעו להגיש אותו כמועמד לפרס נובל לשלום. אחרים לא מהססים להציגו כראוי לעץ־התליה.

לא שיתנו הלא פרס נובל לשלום לאיש, אנחנו מבקשים, אומרת יעל לוטן, אבל לו היה מרוכי באיזה מלוב, או סוריה, או מצרים, שהוא עושה מה שעשה ועננו, היינו אומרים שהוא גיבור.

אשר ועננו: "זה התחיל כמו משפטי מוסקבה. בעיתונים ציטטו משפטים שמעולם לא אמרנו אותם. הכשירו את הקרקע לדה־לגיטימציה שלו כבן־אדם. אחר־כך באו פירסומים מכפישים. הומוסקסואל, אימפוטנט, מה לא"

הכל בגלל חומייני

יגאל סרנה

הבוקר שאחרי סולתם ● יוקנעם עיר קטנה מוקפת יער ● אם יהיה לה מזל טוב תפרוץ אי שם איזו מלחמה שזקוקה למרגמות או שהלביא יפול ואחת החלופות תצנח על המקום הזה ותביא לו פריחה ואושר מחודשים ● כך נקשרים ביוקנעם עיירת פיתוח ועולים תימנים ורוסים ונשק חדיש והשוק הבינ"ל ומלחמת איראן עיראק ● חומייני והברפלד, קיסר והמארינס

שני התימנים והכורדי הזקן שיושבים בצל, ליד הקיוסק של שאבי ביוקנעם, כמעט לא מדברים. שלושתם עבדו בסולתם, עשרים שנה, עשרים ושמונה שנה, או שלושים, אבל כשאני מתיישב לידם על הספסל ליד הקיוסק, הם שותקים. מזכירים את שבועת הסודיות של סולתם: "מה שאתה רואה, מה שאתה מסתכל, לא מדבר, אז אף פעם לא ארבר". גם את השמות שלהם לא יגידו, רק עדה – תימני; ושנות עבודה – 28. שומרי סוד.

"בסך הכל סולתם היה כמו הבית השני שלהם", קופצת אשה שיושבת שם עם הבן הקטן שלה ולא יכולה להתאפק. "כמו בית", יחזור התימני על דבריה, "אכלנו ובנינו ועשינו ילדים". הוא עושה מין תנועה בידו כלפי השמים. "זו היתה מעלה גדולה, פירמה, מקום טוב וחמימות". הכורדי זהיר יותר מהתימנים, פחות רגשני, שפמו דקיק בשערה מעל פיו, הוא מזכיר שבהתחלה קיבלו זוג נעלים לשנה, וכשלחצו קיבלו זוג שני ועוד זוג. איש אחר, צעיר יותר, שמצטרף לשיחה אומר להדגמה, כי כשנכנס לסולתם שקל ארבעים קילו, "ועכשיו אני שמונים וארבע". מלא געגועים לארוחות הצהרים של המפעל.

ממרחק השנים, מצטיירת סולתם בשיח הוותיקים כמין קרן־שפע שמצידה אחד זרמו תנאים טובים ומהצד השני כלי נשק ליצוא, דברים סודיים עליהם התחיכו לא לדבר. אבל עכשיו "קוראים בעיתון את הכל". צילומים של מרגמות ותותחים וכלים אחרים שראו ושתקו. "הלוואי שהיה שלום בעולם", אומר התימני וחברו ממהר לתקן "שאף פעם הרי לא יהיה שלום בכל העולם, ותמיד יהיה מלחמה ואלוהים עושה ניסים נסתרים, מסכסך עיראק באיראן וזה נס גדול לעם ישראל ואלמלא חומייני היו עובדות שלוש משמרות עכשיו".

כך נקשרים ביוקנעם ענינים שמקומם רחוק כל כך ונשזרים יחד: עיירת פיתוח ועולים תימנים ורוסים ונשק חריש והשוק הבינ"ל ומלחמת איראן עיראק. חומייני והברפלד, קיסר והמארינס והכל בצרה אחת.

מפעל נשק בעיר קטנה

בכניסה לסולתם בבוקר, יום שלישי שלאחר הסערה, עברו שלושה טרקטורים בחיפזון לסלק כל עקבות ליומיים שבהם בערו צמיגים ונכלאה בעל כורחה הנהלת הקונצרן התעשייתי הגדול במיזרח התיכון. הכלים הקטנים גרדו את הכביש, העמיסו אפר צמיגים שעדיין העלה עשן לבן. שטפו ושיפשפו ללא הכר כמו אחרי תאונה קשה. גנן הישקה את הוורדים, אסף בקפידה שרידי ניירות ושלט מחאה. רק באוויר עוד עמד ריח החריכה ונוסעי מכוניות עוברות הצביעו על השער שראו ערב ערב על המסך אפוף עשן ופועלים זועמים.

מנהל סולתם, אלעזר ברק, ישב בחדרו, קיבל על פי תור מסודר עיתונאים. יצא עמוס כרמלי, נכנס כתב הרדיו. קפוץ שפתיים, נמרץ, ללא סימני עייפות ישב ברק בחדרו הנוח, רפוד השטיחים. רק כורסה אחת מוטלת על פניה, העידה על הלילות שבילו כאן גביש והחברים. "האנשים פה עייפי תקשורת", אמר, "צילמו כל מי שדפק על הדלת, אז באו הרבה לדפוק".

ברק היה מעדיף לנהל את המלחמה שלו רחוק מעיתונאים. מדובר הרי בקונפליקט סבוך מאין כמוהו של מפעל נשק בעיירה קטנה, שוק מלחמה הנתון לתהפוכות בלתי צפויות, מעביד הסתדרותי ובתוך כל אלה עוד בוחשים פוליטיקאים, מרחוק צילו של הלביא, מועלה ומושתק ענין הסחר עם אירן, חווה שלא עלה יפה עם המרינס האמריקאים.

ברק מדבר על שוק הנשק הבינלאומי. בסך הכל סירי מטבח הם חלק קטן מהמפעל שלו. "הסיפור ארוך ומסובך", יגיד, "אבל עניינו בשוק הנשק. הנשען על מדינות מתפתחות או מתחוות עם סכסוכים חיצוניים או פנימיים ואלה עניות היום, ללא נפט כמו בעבר. התחרות העולמית על מכירת נשק פרועה, ויש מעט קונים..." כך שהמרגמה של סולתם שפעם הצטלמה עם הנשיא הרצוג ואשתו וכונתה "מלכת שדה הקרב" שוכבת עתה למעצבה במחסני סולתם, משומנת דק ומחכה למלחמה שלא באה. מאלפיים ושלוש מאות פועלי סולתם של ימי איראן העליזים נותרו כארבע מאות. אבל מי שמתעסק עם תותחים לא יכול להתלונן על נגעים.

פטריות היער

יוקנעם מרגישה אחרת מגבעת אולגה של אליאנס או ירוחם של טמפו או עיירות אחרות שצמודות למפעל.

אולי זה השפע שהיה כאן לפנים ואולי המיקום הטוב שבאמת אפשר לקנא בו, מין מורד גבעה בין יערות, כביש לא רחב למטה ונוף ירוק. ביער היוקנעמי הולך לפעמים גרי פיקובסקי לחפש פיטריות. כשבא מרוסיה, ונחת בלוד לפני יותר מעשר שנים, אמרו לו: יוקנעם, יש שם בית תרושת ויער. פיקובסקי שאל מיד: יש פיטריות, ולא ידעו לענות לו. "כי פטריות זה הובי שלי עוד ממינסק, ומצאתי פה, ביער הקטן, המון פטריות, בחורף אני מסתובב ביער של יוקנעם, פטריות ופרחים כמו שטיח".

כשהגיע קיבל עבודה בסולתם, הפך לחרט מומחה, איש חרוץ מאוד. גם עכשיו, בבואו לחתום, בחדרון הדל של לישכת העבודה, פיקובסקי נראה כמו מנהל בית ספר תיכון שנשכח באיזה טיול שנתי, כבר בן חמישים ואחת, מובטל סולתם טרי. "ומנהל העבודה הבטיח לי שאחזור ראשון", הוא אומר במבטא הרוסי הכבד שלו ומחייך, "ויש שם הרבה פרזיטים שבגללם אין לי עבודה. אולי לא יהיה לביא ותהיה לסולתם עבודה או שבאיראן יהיה שינוי ונוכל שוב לעבוד אתם". ואיראן ביוקנעם היא מקום אליו נושאים עיניים, קונה טובה לשעבר.

גם במרכז, בבית הקפה, יגידו שנמאס להם מהלביא שיוצא לכולם מהכיס. "מי ינצח במלחמה הבאה, הלביא או החברה הצעירים פה?" "לאזרחים כבר אין כוח", יגיד אשכנזי ליד הדלפק של הקפה, "לכל השרים שמחליטים על הלביא, שהם ישלמו בשבילו". ובקפה, מכל ארבעה אנשים, *שלושה עבדו בסולתם, וכך המצב בכל יוקנעם: שלושה מארבעה*, מוותיקים שרוו נחת ועד צעירים שעבדו זמנית ופוטרו.

פוקר בסניף מפ"ם

ביוקנעם יש מרכז חדש וישן, בחדש יש סופרמרקט גדול, הרבה חנויות, סוכן ביטוח, ערוגות מושקות בטיפטוף וכספומט אחר שארבעה ילדים מנצלים את ריקנות הצהרים כדי לבחון את כושר עמידותו. פקידה אחת, שמבחינה בהם, מתופפת בעוז על זכוכית הבנק מכפנים כדי לגרשם.

צילום: עמנואל אילן

אתה לא מרגיש מתח גם ביום אחרי השביתה, אולי האוויר הטוב פועל להרגעה, ריח היערות. התקווה נפוצה פה מהר יותר בשל השמים הפתוחים. שביל אחד יורד למטה לאולם התתונות ובית העלמין ושביל אחר נעלם ביער והוא ספוג ריח אורנים ועלים יבשים ואדמה שעוד שרדה בה לחות מחורף ברוך. אפילו בלשכת העבודה היכן שפגשתי את הרוסי פיטובסקי ואחרים יש רוח נעימה ומרפסת שמשקיפה על כל הנוף עד המיפעלים של סולתם ואוסם, גברים בגילאים שבין עשרים לשישים מגיעים בזרם דליל, מציגים תעודה, נרשמים והולכים במין קלילות של פעולה שגורה.

ליד המרכז החדש יש גם מועדון מפ"ם, בקומה שניה מאחורי שלט ענק של "מפלגת הפועלים המאוחדת" סניף על שם פרחי המייטר, שם אני מוצא עשרה קשישים משחקים פוקר, בתוך רעש קל של מעות קטנות שעוברות מיד ליד. קצת הלאה משם במרכז, סניף של המערך עם מיחם תה וסיסמת שלום וגם הודעה של סניף הליכוד על טיול כיף לסתנה בעד עשרה שקלים. ככה שהמפלגות הצטמקו קצת מאז שנות החמישים אבל נותרו ספקיות שעשועים, קלפים, טיול ותה עם חברים.

באחת בצהרים, כשהברפלד פתח את מהדורות החדשות בענין הסכם השבר, גם פועל אחד בבית הקפה הקטן בנקניקיה, שתה מאלט שחורה וקילל את ההסתדרות: "כל השביתה היתה בולשיט, כל הרעש. אם הברפלד המחורן היה בא, היינו צולים אותו עם הצמיגים".

ובאמת הדרישה הרדיופוני תנינות הברפלד־דוראי נשמע פה כל כך מנותק מהחיים, כאילו נבע ממיזוג האוויר באולפן הרדיו בתל אביב ובדרך לכאן, על גלי האתר, השתבש משהו, והאנשים ביוקנעם מתרגזים על הויכוחים האלה ומרבישים מרומזים. וזה עם הנקניקיה אמר עוד פעם בולשיט מכרו אותנו בכסף קטן. אבל מסביב לא הצטרפו לקללות שלו ולא היתה שנאה. היוקנעמים ימשיכו ללכת להרשם בלישכה או לעבוד, פיטובסקי ילך לדוג ובחורף לחפש פיטריות ואם יהיה מזל טוב ליוקנעם תפרוץ אי שם איזו מלחמה שזקוקה למרגמות או שהלביא יפול ואחת החלופות תצנח על המקום הזה ותביא לו פריחה ואושר מחודשים.

מחקר הולך ונעלם

מאת אביבה שאבי

שנת ה-40 למדינה, מזהיר נשיא אוניברסיטת תל-אביב, עלולה להיות ה'יארצייט' הראשון להשכלה הגבוהה בישראל • גרעונות בעשרות מיליוני דולרים, בגלל צמצום תמיכת הממשלה ובגלל ניהול כושל, הביאו לפגיעה קשה במחקר • מעבדות מתמוטטות, ציוד בסיסי חסר, חיות-מעבדה מיובאות • מדענים בכירים, בלית-ברירה, יוצאים לחקור בחו"ל. חלקם לא חוזר

„ביום 31 בפברואר 1992 נסגרו האוניברסיטאות בישראל למשך שלושה חודשים. צעד מרחיק לכת זה ננקט עקב התרחשויות במשך שבועות וחודשים קודם-לכן, שבמהלכן חלו שיבושים חמורים בפעולתן התקינה של האוניברסיטאות. עיצומים ושביתות של הסגלים האקדמאיים והסגלים המינהליים, שביתות סטודנטים, תביעות והפסקת שירותים של ספקים, הפסקת קווי אשראי בבנקים. אזלו המקורות העומדים לרשות האוניברסיטאות ומשבר חמור איים על מערכת ההשכלה. החשש מפני התפתחויות אלו גרר את התערבות הממשלה, ורק לאחר שגובש הסדר מורכב בין המדינה לבין האוניברסיטאות, התאפשרה פתיחתן מחדש".

מתוך נאומו של פרופ' משה מני, נשיא אוניברסיטת תל-אביב, בטקס הענקת תארי-כבוד במושב חבר הנאמנים, מאי 86'. מני ציטט את „דו"ח ועדת החקירה לעניין הדרדרות האוניברסיטאות 1996". „מהנתונים העובדתיים", המשיך, „שהתלוו לתהליך ההידרדרות, מסתבר, שכבר בשלבים הראשונים של התהליך, היו האוניברסיטאות ערות לסיכונים העיקריים הטמונים בו. חרף כל זאת, הן לא עשו דבר להפסקתו. הוועדה סבורה, כי שורה של אנשים נושאים באחריות מוסרית לתהליך ההידרדרות, בכך שהשתתפו ב'קשר השתיקה' של המערכת, אך היתה מנועה, מטעמים משפטיים, לעסוק בהם".

תהליך המוניזציה

מני נשא את חזונו האפוקליפטי בעיצומו של מה שנראה אז כמשבר הכלכלי החמור ביותר בתולדות ההשכלה הגבוהה. זה היה לפני שגרעונה המצטבר של אוניברסיטת תל-אביב, על פי הדו"חות הכספיים שלה, הגיע ל-38 מיליון דולר. זה היה לפני שהאוניברסיטאות החליטו, בצעד חסר-תקדים – בניגוד להחלטת הממשלה ולעמדת ות"ת (הוועדה לתיכנון ולתיקצוב) – לקבוע את שכר-הלימוד בהן ולהעמידו על כ-2,000 דולר. הרבה לפני שהוועד הפועל של האוניברסיטה העברית, עם גרעון מצטבר של 84 מיליון דולר (על-פי ות"ת, הוא קטן בהרבה), קבע, שלא נוצרו התנאים לפתיחת שנת הלימודים תשמ"ח, כמתוכנן. אני מקווה, אומר היום מני בלשונו הציורית, ששנת ה-40 למדינה לא תהיה היארצייט הראשון של ההשכלה הגבוהה בישראל.

שורשיו של המשבר הנוכחי נעוצים בצמצום השתתפותה של הממשלה בתקציב ההשכלה הגבוהה, החל מראשית שנות ה-70. הקצבת ות"ת, שעמדה בשנת 73/74 על 80 אחוזים מתקציב המוסדות, ירדה לכ-47 אחוזים בשנת 83/84. במהלך העשור ההוא ירד חלקה של ההשכלה הגבוהה בתקציב המדינה בכ-40 אחוזים, מ-7.9 ב-73', ל-4.4 ב-83'.

המערכת עברה התרחבות עצומה בשנים שלאחר מלחמת ששת-הימים. מספר הסטודנטים עלה ב-30 אחוזים, במקביל לתהליך הדמוקרטיזציה (ויש אומרים המוניזציה) במערכת החינוך העל-יסודית. נפתחו מחלקות חדשות, הוקמו שני בתי-ספר לרפואה חדשים, נפתח מכון שדה-בוקר. במסגרת היד הרחבה נקבעו נורמות שכר, והתרחב היקף הנהנים מקרנות השתלמות ושנות שבתון לסגל האקדמי, שמהווים מעמסה כבדה על תקציבי האוניברסיטאות.

רעידת האדמה באה אחרי מלחמת יום-כיפור. ב-74', שנת כינונה של ות"ת, נכנסה מערכת ההשכלה הגבוהה לתקופה של הקפאה וצמצום תנופת הפיתוח, שהחזירה אותה למימדיה האמיתיים. התקציבים היו פחות או יותר מאוזנים. עד לקיצוץ הדרסטי של 83', סוף ימי ארידור העליזים. איחורים בהזרמת הכספים על-ידי האוצר, בתוספת ניהול בלתי-תקין של המוסדות ועלייה בסעיף ההוצאות, הכניסו את המערכת לסיחרור גרעוני, שממנו לא יצאה עד היום. זאת, למרות הגידול בהכנסותיהן העצמיות של האוניברסיטאות ועל-אף שבשנתיים האחרונות חזרה ההקצבה הממשלתית לגודלה הריאלי, מלפני 83', והיא עומדת היום על כ-50 אחוזים, שהם כחצי מיליארד דולר.

מי שלא איבד את העשתונות, הצליח לשמור את הראש מעל למים, ולצאת עם תקציב מאוזן, פחות או יותר. הדברים אמורים לגבי הטכניון, שגרעונו אפסי ולפי ות"ת, המוסדות מנפחים את גרעונותיהם כדי לזכות בתוספת תקציב, ולגבי אוניברסיטאות חיפה ובן-גוריון, שמשבר דומה פקד אותן בשנתיים האחרונות. מצבו של מכון וייצמן טוב פחות. האוניברסיטאות בתל-אביב ובירושלים נמצאות במצב הקשה ביותר.

דו"ח מבקר המדינה 87' מותח ביקורת קשה על דרך טיפולן של האוניברסיטאות בנושא הגרעונות שלהן. על-פי הדו"ח, למרות הוראת ות"ת, לא נעשו פעולות של ממש לצמצום כוח-האדם המינהלי והטכני, לא צומצמו ההוצאות לשבתון ולקרן לקשרי מדע, לא הוקפאו התקשרויות. נלקחו הלוואות גדולות לצמצום הגרעונות, ללא אישורה של ות"ת. נמתחה ביקורת על הנוהג להעניק למרצים כרטיסי טיסה ליעד הרחוק ביותר, על אי-דיווח של מורים ששבו משבתון על פעילותם האקדמית או על הכנסה צפוייה במהלך השבתון, וכן על היעדר הגבלה על מספר הימים בשנה, שחברי סגל רשאים להיעדר בהם מן העבודה. ות"ת לא הצליחה לפקח על ביצוע הוראות ההתייעלות, ולא קיבלה מן המוסדות מידע מהימן על מצבם הכספי.

מכרו את עור-הדוב

עד כדי כך, שבאוניברסיטה העברית עצמה לא היו מודעים לגודל המפולת. מימדי הגרעון נתגלו בהפתעה בקיץ 86', והביאו להתפטרותו הדרמטית של הנשיא והרקטור, פרופ' דן פטנקין, ולהעברת ניהול האוניברסיטה לידיה של ועדת חירום. הנשיא הנוכחי, פרופ' אמנון פזי, וסגנו, פרופ' יורם בן-פורת, יחד עם המנכ"ל החדש, פרופ' פנחס ווסמן, שהוזעק מן הפקולטה לחקלאות, עיברו תוכנית הבראה, הכוללת קיצוץ של כ-25 אחוזים של הסגל המינהלי, הקטנת הסגל האקדמי ב-15 אחוזים, במהלך עשר השנים הבאות, והקדמת גיל הפרישה של הפרופסורים.

בשנה האחרונה אכלה האוניברסיטה חלק מן הקרנות הצמיתות שלה, שפירותיהן מיועדים למטרות שאינן של צריכה שוטפת. אבל גם לאחר העלאת שכר הלימוד (והנחה שהסטודנטים לא יעלו על בריקדות), תהיה האוניברסיטה זקוקה לתוספת סיוע ממשלתי, ולו רק על מנת שלא להגדיל את הגרעון בשנים הבאות.

המצב התמוה אילץ את ות"ת לחרוג מן העיקרון, הקבוע בחוק, לפיו מוסד מוכר כבן-חורין לנהל את ענייניו האקדמיים והמינהליים במסגרת תקציבו, כטוב בעיניו. במהלך השנה וחצי האחרונה, ולא מעט בלחץ האוצר, הגבירה ות"ת את הפיקוח על המוסדות. הדבר בא לידי ביטוי, קודם כל, בדרישה לעמוד במסגרת תקציבית מאוזנת. או בניסוחו הזהיר של יו"ר ות"ת, פרופ' יעקב זיו: אמרתי בפומבי, שות"ת תתנגד להקצאת כספים בהתאם לגרעונות, ולא לפי תפוקת האוניברסיטה.

פרופ' יורטנר: תוכנית-אב למחקר בסיסי

במקום זאת, הביא זיו לאישור הממשלה תוכנית רב-שנתית, שדיברה על פיתוח אקדמי, ולא על כיסוי גרעונות. במסגרתה יוזרמו 17 מיליון דולר בשנה, במשך ארבע שנים, לצרכי הכנת סגל צעיר, תוספת אמצעים למחקר בסיסי, רכישת ציוד מדעי וכו'. התוכנית זכתה לאהדה אצל האוצר, אבל קבלתה הותנתה בהעלאת שכר הלימוד.

בסופו של דבר, החליטה הממשלה על שכ"ל של 1,150 דולר, ברוח הצעת השר נבון, והאוצר נסוג מעמדתו הקודמת. מה שהוכיח פעם נוספת, שגם נושא שכר הלימוד הוא פונקציה של יחסי-כוחות פוליטיים. כך שבינתיים מכרו את עור הדב, שעוד לא ניצוד – כדברי גדליה יעקובי מנכ"ל ות"ת לשעבר – וות"ת נותרה קירחת מכאן ומכאן.

העניין כולו הציב את ות"ת בעימות עם ועד ראשי האוניברסיטאות (ור"ה), שהחליט לראשונה להשתמש בסמכות המוקנית לאוניברסיטאות בחוק ולקבוע את גובה שכר הלימוד. ות"ת, כגוף ציבורי, אינה יכולה לתמוך במהלך הזה, המנוגד לעמדת הממשלה, אבל הודיעה ש„תגיב בהתאם". ות"ת יכולה להקטין את הקצבתה ולהפנות אותה, לדוגמה, לסיוע לסטודנטים. זיו, שמאשים את שר החינוך בטירפוד המהלך, מפנה את הלחץ בחזרה לכיוון הממשלה, בתקווה שיימצא פיתרון בחודשיים-שלושה הקרובים.

המשבר התקציבי הוא פן אחד של הטלטלה, שעברה מערכת ההשכלה הגבוהה בעשור האחרון. יש לו השלכות על מבנה המערכת כולה, על איכות ההוראה באוניברסיטאות, על היכולת לגייס סגל צעיר, על מעמד המדען במדינת ישראל. הוא הביא לירידה בהיקף המחקר הבסיסי באוניברסיטאות ולהידלדלות ההון האנושי שלנו, בעקבות מה שמכונה „בריחת מוחות". הוא פוגע בתשתית המדעית של מדינת ישראל.

המדע שלנו הולך ומאבד את בכורתו, כתב שר החינוך נבון, בדברי הקדמה לדו"ח המועצה הששית להשכלה גבוהה. כתב-העת המדעי „נייצ'ר", מן החשובים בעולם, הקדיש הקיץ מאמר שלם למדע בישראל, תחת הכותרת: „הישגים גדולים, זמנים קשים", נכתב: „לאחר שתפסה את מקומה בשולחן השמור לשחקנים בכירים, על ישראל לחדש את מחוייבותה למדע הבסיסי, אחרת תגלה שנשארה מאחור – או גרוע יותר, יתעלמו מקיומה".

עובדים על העצם

באוניברסיטאות מתבצעים כ-30 אחוזים מכלל המחקר והפיתוח בישראל, וכ-45 אחוזים מהמחקר והפיתוח האזרחי במדעי הטבע, הרפואה החקלאות וההנדסה. המחקר הבסיסי, המהווה תשתית לפיתוח טכנולוגיות ותעשיות מתקדמות, נעשה רובו ככולו במערכת ההשכלה הגבוהה. מאז תחילת שנות ה-70, בד-בבד עם שחיקת ההקצבה הממשלתית, חלה ירידה גם בהיקף התמיכה במחקר המדעי הבסיסי. מרכיב השכר הפך ל-85 אחוזים מהתקציב, וההוצאה הריאלית לנושאים שאינם שכר, כגון ציוד מדעי, ספריות, תחזוקה, ירדה בעשור האחרון בכ-26 אחוזים. כמו-כן, עלה חלקו של המחקר היישומי, הנשען על מקורות מימון חיצוניים.

נותרו, איפוא, שני מקורות מימון עיקריים: האחד: הקרן למחקר בסיסי, המופעלת על-ידי האקדמיה למדעים – במימון ות"ת – שתקציבה 2.7 מיליון דולר (כ-אחוז מתקציב ההשכלה הגבוהה), המוענקים על בסיס תחרותי. השני: מקורות חוץ.

ניסוי מעבדה: במעבדה לכימיה אורגנית בירושלים הניאון לא פועל, הרצפה נאכלת, אין חלונות

פרופ' פזי: קיצוץ בסגל, הקדמת הפרישה

פרופ' זיו: כספים – לפי תפוקה בלבד

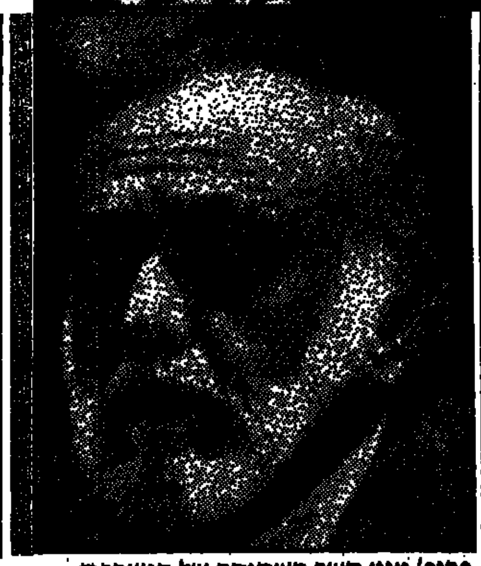
פרופ' מני: קשר השתיקה של המערכת

פרופ' דבורצקי: חיים על זרי דפנה מהעבר

כגון הקרן הדו-לאומית אמריקה-ישראל, וקרן ישראל-גרמניה, וכן גופים שונים, מסחריים או תעשייתיים, המעוניינים במחקר יישומי, כמו קרן חיל האוויר האמריקני וכו'.

נשיא האקדמיה הלאומית למדעים, פרופ' יהושע יורטנר, הציע תוכנית אב למחקר בסיסי, הבנוייה על הקצאת תקציבי מחקר בהיקף של 20 מיליון דולר בשנה ממקורות לאומיים, כדוגמת הקרן הלאומית למדע האמריקנית (NSF). באנגליה, שם עמדה השתתפות הממשלה בתקציב הרגיל של המוסדות על 63 אחוזים ב-83/84, הוקצבו, בנוסף, 600 מיליון דולר למחקר המדעי.

לפי נתוני האקדמיה, ההיקף התקציבי הכולל של פעילות המחקר באוניברסיטאות בשנת 86/85 הוא 70 מיליון דולר, מתוכם כ-60 מיליון ממקורות חוץ. לשם השוואה, תקציב מחקר, ללא משכורות, של אוניברסיטה אמריקנית בינונית עומד על 90 מיליון דולר בשנה (תקציב המחקר של אוניברסיטת סטנפורד, הוא כ-600 מיליון דולר). בהיעדר כלי מחקר, יוצאים החוקרים לבצע את מחקריהם בחו"ל. האוניברסיטה הופכת, איפוא, למוסד הוראה ראשון.

משמעות הדברים היא, שבתוך שנים מספר לא נוכל לעמוד בתחרות עם הארצות המפותחות בתחומי מדע מרכזיים. התפתחות תשתית מדעית היא עניין ל-10 עד 15 שנים. כבר היום, לפי יורטנר, ישנם תחומים, שבהם מסתמן פיגור. כבר היום אנו נחשלים בשטחי מפתח כגון: ניתוח מערכות, אינטליגנציה מלאכותית, ייצור ממוחשב, מדע החומרים. בחקלאות מתקדמת, הולך ונסגר הפער שנוצר בשנות ה-60 בינינו לבין אירופה וארה"ב.

בבית-הספר לרפואה של אוניברסיטת תל-אביב מדברים על הסכנה שבהכשרת רופאים ברמה של רומניה או איטליה. בחוגי הפקולטה ידוע המקרה של פרופ' יצחק אופק, ראש החוג למיקרוביולוגיה של האדם, שהפסיד מענק מחקר של 250 אלף דולר, משום שברשימה הביבליוגרפית שצירף להצעת המחקר שלו, שהוגשה לקרן אמריקנית, היה חסר כתב-עת מסויים, שלא נמצא בספרייה התל-אביבית. אנחנו עובדים על העצם, אומר סגן הדיקן, פרופ' יורם לס, אין יותר ממה להוריד. מעולם לא היה המצב רע כל כך.

אם המצב הזה יימשך, אין ספק, שישראל תחדל להיות בין המדינות המובילות במחקר המדעי. במידה מסויימת, אנחנו חיים כבר עכשיו על זרי הדפנה של העבר, אומר נשיא מכון וייצמן, פרופ' אריה דבורצקי. מצבו של מכון וייצמן טוב יחסית, משום שהוא מוסד מחקר, והוא פטור מהכשרת סטודנטים לתואר ראשון. אבל גם בוייצמן, אומר דבורצקי, משפיעים הקיצוצים על היקף ועל קצב ביצוע העבודה המחקרית. השנה נעשה מאמץ מיוחד לגייס כספים לציודן של מעבדות חדשות, העוסקות בחקר מבנה המולקולות, לעומת-זאת, הוזנחה התשתית, וחל קיצוץ כמעט מוחלט ברכישת ספרים וכתבי-עת. באחרונה נאלצו לייבא חיות מעבדה מחו"ל.

סאונה במעבדה

האוניברסיטה העברית, שבה מתבצע כמחצית מכלל המחקר בארץ (אף יותר מזה שמתבצע במכון וייצמן), קיצצה השנה את התקציב לרכישת ציוד, מ-1.2 מיליון לכחצי מיליון דולר. בספריית בית-הספר לרפואה ובספרייה למדעים ביולוגיים קיצצו 450 מתוך 2,000 כתבי-עת. בספריית מדעי הטבע, בוטלו כ-350 מנויים.

מתוך דו"ח הוועדה לפיסיקה של האקדמיה למדעים, 1980: „בשנים האחרונות אנו עדים לסימנים של נסיגה בפעילות המחקרית בפיסיקה. הנסיגה נובעת בעיקר מקיצוצים חמורים בתקציבי המוסדות להשכלה גבוהה, ומצמצום אפשרויות בהשגת חוזי מחקר בחו"ל. נסיגה זאת בולטת בעיקר בתחומים הניסויים...על ישראל לנקוט צעדים מיוחדים כדי שהתפתחויות בתחום ה-SIENCE BIG לא יותירו את המדע הישראלי מפגר אחרי ההתרחשויות במדע הבינלאומי. הוועדה ממליצה על חיזוק תחום פיסיקת הפלסמה בארץ ועל המשך פיתוח המחקר באלקטרוניקה הקוואנטית ופיסיקת הלייזרים בארץ. יש לעורר את פיתוח האסטרונומיה והאסטרופיסיקה, בקנה-מידה צנוע".

דיקן הפקולטה למדעי הטבע בירושלים, פרופ' אליהו פרידמן, מדבר על המילכוד, שיוצרת התלות במענקי מחקר חיצוניים. המדובר במעגל סגור. בשנתיים-שלוש האחרונות השקיעה הפקולטה כמיליון דולר בשנה בציוד בסיסי ונכנסו אליה עשרה מיליון דולר מחוזי מחקר, רובם בחו"ל. כלומר, היחס הוא 1:10. כדי לתת כסף, המממנים רוצים לראות תשתית מחקרית. ואין תנאי תשתית. כבר היו מקרים, שמדענים שלחו מאמרים לפירסום ונאמר להם שנחוצה בדיקה נוספת, במכשיר שאינו קיים במחלקה. לדוגמה, מחלקות חסרות מכשיר גז כרומטוגרף, לזיהוי חומרים בשיטות פיזיקליות, שהינו ציוד מחקר אלמנטרי בכימיה ובמדעי החיים, ומחירו כרבע מיליון דולר. התלמידים נאלצים לבצע במעבדות יותר הדגמות ופחות ניסויים.

תוכנית השיפוצים במעבדות המחקר נקטעה באמצעיתה. המעבדה לכימיה אורגנית בירושלים, בבניין לכימיה, נשארה במתכונתה מאז 63', עם תקרה מתמוטטת, רצפה שנאכלה, ומדפי אסבסט רעיל. בכל יומיים יש פריצת מים, והניאון מפסיק לפעול. שמונת הדוקטורנטים, שעובדים במעבדה, שוהים בה כמה שעות. בבניין המחקר לפיזיקה התמוטטה מערכת מיזוג-האוויר המרכזית. מעבדת המחקר, שתוכננה ללא חלונות, מזכירה סאונה. כשהיא עובדת בהספק מלא, מגיע החום בתוכה ל-40 מעלות. כאן מנסים לבצע עבודות בתחום הסופר-מוליכות.

כשביקר שמעון פרס לפני זמן מה בפקולטה, סיפרו לו את המעשה במרצה צעיר, שהכין חומר על-מוליך חדש, והיה זקוק לביקורת מיוחדת במיקרוסקופ אלקטרוני. המיקרוסקופ היה מקולקל, וההערכה היתה שייקח חצי שנה לתקן אותו. קם הבחור, הניח את החומר בתיק, נסע על חשבון קרן ההשתלמות שלו אל חבר-לעבודה בהולנד, שם ביצע את הבדיקה – וחזר ארצה.

במשרדו של פרידמן פגשתי את פרופ' ארתור פרימן, מומחה אמריקני לתחום העל-מוליכות בטמפרטורות גבוהות. תחום מהפכני, שהתפתח בשווייץ, וחלה בו פריצת-דרך עצומה. פרימן בא לארץ לביקור משפחתי. במהלך השנים שעברו שמר על קשר הדוק עם הקהילייה המדעית בישראל. את האפשרות לעשות שבתון בישראל הוא הגדיר במילה: התאבדות.

הוא, אומר פרימן, אינו מכיר אישית אף עמית-מחקר, שבא לשבתון בישראל.

אני מזועזע ממה שקרה למדע הישראלי, אומר פרימן חרישית. אני חושב, שישראל הולכת בכוון של סין בתקופת המהפכה התרבותית. סין מתקדמת היום יותר מישראל. לפני שנה וחצי התחלנו לדבר על בניית מכונת M.B.E (מכונה לייצור שכבות מולקולות, המשמשת למחקר ביצירת חומרים מלאכותיים), שעולה מיליון דולר. אף אחד לא מצא כסף לבנות מכונה כזאת. לסין יש כמה.

„אני אומר, שישראל צריכה להיות כמו גרמניה, קוריאה, טייוואן ויפן. אני לא אומר ארה"ב. יש אווירה של אנטי-אינטלקטואליות בארץ הזאת. ישראל חיה על זמן מושאל, ועל כסף מושאל. אנשים בישראל צריכים להחליט איפה הם רוצים לחיות: במאה ה-19, או במאה ה-21.

*

המשך בשבוע הבא

קורס מנהלי יצוא (Export Manager)
בבית הספר לניהול היצוא וסחר בינלאומי
קריירה בינלאומית

העתיד שלך... ושל המדינה
התעשייה הישראלית משוועת לאנשי מקצוע בתחום היצוא. היצוא הוא העתיד של המדינה. וגם יכול להיות העתיד שלך. בית הספר לניהול היצוא וסחר בינלאומי הוקם כדי לענות על הצורך הקיים בשוק לאנשי מקצוע ברמה גבוהה.
לא מדובר על עוד "סדנא", "קורס" או "השתלמות" אלא על לימודים מקיפים, יסודיים, מורכבים - שבסופם יוכל הבוגר לתחום להרחבת היצוא במפעל בו יועסק ואף להגות מקריירה בינלאומית ומספוק רב.
תכנית לימודים בינלאומית ברשת חינוך ותיקה
רשת אורט, תחת הזרוע המובילה בישראל, הקימה את בית הספר על פי המודל של מוסדות דומים בפינלנד ובאנגליה שזכו להצלחה רבה.
בין נושאי הלימוד: אמנות המכירה, התקשרויות, ניהול פיננסי, שיווק, ניסוח הקדמת מכירות, הקמת מערך יצוא, מחקר בחו"ל, חקר שווקים, מאגרי מידע עסקי, תובלה ודוקומנטציה, ואנגלית מסחרית.
בין המרצים אנשי השטח, מנהלי מפעלים ומנהלי יצוא.
בבית הספר מופעלים שיטות, עזרים ואמצעי לימוד מתקדמים, מחשבים וספריה מקצועית.
מסלול ערב בירושלים (מחזור ג')
בנובמבר 87' יחלו לימודי מסלול ערב במכללת אורט שבגבעת רם. הלימודים יימשכו כשנתיים ויתקיימו יומיים בשבוע, 4 שעות לימודים בכל ערב.
מסלול יום בתל אביב (מחזור ד')
בנובמבר 87' יחלו לימודי מסלול יום, בביה"ס אורט "אשביד אליהו". הלימודים יתקיימו 5 ימים בשבוע, 6 שעות לימוד ביום ויימשכו שנה.
איך מתקבלים ללימודים?
הלימודים מיועדים לאקדמאים, אך במקרים חריגים יתקבלו גם בעלי תעודת בגרות מלאה. יערכו מבחנים פסיכוטכניים ומבחני כניסה באנגלית.
למצטיינים תוענק מלגה במוסד אוניברסיטאי בארה"ב העוסק בתחום השיווק הבינלאומי.
מספר המקומות מוגבל – הרשם עכשיו!
לקבלת עלון ותכנית לימודים נא להתקשר בימים א'-ה' לטלפונים:
בתל אביב: 03-302035, 300917
בין השעות 08:00 עד 14:00
או ל: 03-233231, 234607
בין השעות 08:30 עד 18:30
בירושלים: 02-221979, 223033
בין השעות 08:00-14:00
או לפנות בכתב אל: ביה"ס לניהול היצוא וסחר בינלאומי, אורט המערכת ללימודי מבוגרים, רח' בת ציון 10, יד אליהו, תל אביב 67227
המסיימים את הקורס יוסמכו כמנהלי יצוא.
המערכת ללימודי מבוגרים

לא מטוס. מימד

מאת אורלי אזולאי־כץ

פרס, אחרי הצעת האלטרנטיבה ל'לביא': „גם כאשר יצרנו את התעשייה האווירית אמרו, שאני בונה פיל לבן". ההצעה החדשה, לפי פרס, היא „תוכנית גדולה לישראל"

מה לא עשה מ"מ ראש־הממשלה עבור בת־טיפוחיו, התעשייה האווירית. הזעיק את אל שווימר, אפילו קפץ ללשכת רבין. התוצאה, גורס שמעון פרס, אחרי ימים ולילות של דיונים – תציל גם את הרך שלא נולד וגם את מתכנניו. תצלום: י.פ.פ.א

אין מנוס מביטול מטוס ה„לביא"?

אין מנוס מביטול ייצור ה„לביא". אם היינו משקיעים 15 מיליארד דולר בייצור ה„לביא" לא היתה נותרת אגורה לפיתוח.

– איך קורה שאדם משנה כך את דעתו בשבוע ימים?

אני אמרתי שה„לביא" אינו מטוס, אלא מימד. לא ה„לביא" יצר את התעשייה האווירית אלא להיפך. ברגע שנמצאה החלופה המבטיחה את התעשייה האווירית ואת הכושר האדיר, שהצטבר בה, יכולים לעבור מהעבר לעתיד.

בכנות, חיפשתי דרך להמשיך את ייצור ה„לביא", קיום תעשייה אווירית, וקיום מחלקת הנדסה בתעשייה האווירית. לאט־לאט הגעתי למסקנה, שיש סתירה בין השניים. כל הזמן חשבתי, שהפתרון הנכון הוא פיתוח מערכות־עתידיות, יותר מאשר השקעה בייצור „לביא". ה„לביא" איחר את הטכנולוגיות.

– אבל, כל הפרטים היו ידועים עוד קודם. מה השתנה בשבוע האחרון?

לא הכל היה ידוע. אין כאן תורה מסיני. זה עניין של עובדות ומספרים. בשבועיים האחרונים עברתי יום ולילה, כדי לעצב אלטרנטיבה, שתהיה מקובלת על המשק, על הביטחון ועלי.

– אולי, כפי שטוענים שרי הליכוד, הבאת הצעה, שתגמור את ה„לביא" מבלי לקרוא לילד בשמו?

מה את רוצה שאשיב? הם אומרים, שיגידו. אני לא חושב, שאני צריך להתווכח עם שרי הליכוד. הבוקר דיברתי עם משה קצב, אחרי ששמעתי אותו ברדיו. הבנתי שהוא פתוח. לא שמעתי ממנו דברים בצורה שאת מציגה.

– גם במפלגה שלך היו כאלה שאמרו, שלמעשה חיפשת סולם כדי לרדת מהעץ הגבוה...

בשאלות שלך את מנסה לקיים דיון על האופי שלי, ולא דיון על תוכנית גדולה מאוד לישראל. הבעיה היא לא האופי שלי. האופי שלי הוא כזה. אני מחפש פתרון, החולם את צרכי העתיד בצורה רציונית ביותר וכלי פחד. אני לא חושב בדוגמות.

– הצגת את תכניתך בפני שמיר. האם הוא הגיב?

הוא אמר שהוא רוצה לברוק, שיברוק. נראה לי שכבר היום יש רוב לתכנית.

– האם אתה באמת מאמין, כי היום ניתן לתכנן את מטוס שנות האלפיים?

יכול להיות, שנלך בשותפות עם אמריקה על ייצור מטוס העתיד. אולי הם ישתתפו איתנו, אולי אנחנו נשתתף איתם. כשמדובר על מטוס העתיד מי אומר, שהכל צריך להיות על חשבוננו? אולי נלך בשותפות על מטוס ללא־טייס. אולי נלך בשותפות עם אירופה. כל העולם פתוח.

– 100 מיליון דולר אינם סכום זעום, גם לפיתוח וגם לחלופות צה"ל?

זה בהחלט לא סכום מגוחך. במשך שבע שנים הושקעו בלביא 150 מיליון דולר לפיתוח לשנה. חצי מזה באמריקה. זו השקעה לא נכונה. כאן מדובר בהשקעה בארץ, בשקלים.

– המומחים אומרים, כי לא ניתן היום לתכנן את המטוס למחרתיים וזה מה שהופך את תכניתך לבלתי־ישימה.

אני לא יודע מי המומחים. אני חושב, שידועות כבר הטכנולוגיות של העתיד וצריך להיכנס לתוכן.

– איך יתחלקו מאה מיליון הדולר בין פיתוח המטוס לבין חלופות צה"ל?

בפיתוח מזל"ט יושקעו 30 אחוז. הסעיפים האחרים יעובדו. הכסף בא מתקציב הביטחון ושר הביטחון הסכים.

– אתה שלם עם ההחלטה שקיבלת?

הביקורת עלי לא עשתה לי כלום. אני לא אוהב ציניות ושטחיות. גם כאשר יצרנו את התעשייה האווירית אמרו, שאני בונה פיל לבן. כל פעם מאשימים אותי, זה לא חדש...

– האם לא היה משגה להחליט על מטוס־קרב כחול־לבן?

אני חושב שה„לביא" היה משגה, בעיקר בבחירת הרגם. הוא בא באיחור.

– ועכשיו אתה מצפה, שהתעשייה האווירית תתחיל לפתח מטוס עתידי?

אני מאמין בכך כמאה אחוזים. אני לא חושב, שיש רק אופציה אחת. אני לא חושב, שמטוס האלפיים זה רק „איי.טי.אפ." אמריקני. ה„לביא" הוכיח, שגם לנו יש כושר טכנולוגי. אין לנו כושר פיננסי להרים את זה. אנחנו יותר גדולים טכנולוגית מאשר כספית.

הכין עבודה עצמית

מאת רונית ורדי

התיקו המתגרר בעניין ה„לביא" יצר, בשבועיים האחרונים, הזדמנויות מיוחדות לשרים מתלבטים. אפילו השר יעקב צור זכה לעדנה תקשורתית כאשר, במשך תקופה מסויימת, הוצב שמו בראש מהדורות החדשות: השר צור חושב, השר צור עוד לא החליט, השר צור נוטה להחליט וכו'.

הימים האחרונים, בהקשר זה, היטיבו עם יצחק מודעי, שר בלי תיק. מאז חזר לשולחן הממשלה, סובל מודעי מהעדר תעסוקה ההולמת את כישוריו.

החלטת הממשלה שלא להחליט והקרע המסויים בין שמיר לנסים איפשר למודעי להצטייר בציבור כמי שפונים אליו להציל בעניינים כלכליים. כך נקשר שמו השבוע במה שנראה כעצה כלכלית־מודעית מסודרת.

אבל מודעי, למי שלא זוכר, היה בשעתו מראשי המתנגדים ל„לביא" ויחד עם עיזר וייצמן, מול הקבינט כולו. אז מה קרה?

מודעי: „השאלה הזאת צריכה להיות מוצגת לרבין. למה הוא לא דיבר בשעתו, בקבינט, על חלופות? השינוי בעמדתי נובע מכך, שבשעתו הושקעו בפרוייקט פחות מ־400 מיליון דולר ועבדו בו פחות מ־2,000 איש. חשבתי שמוטב להפסיק בשלב כזה, מבלי להכנס להשקעות נוספות. השלב הזה עבר".

– איך קיבלת את המינוי?

„ראש־הממשלה צלצל אלי ערב צאתו לרומניה וביקש שאבדוק".

– האם זה קרה בעקבות התקפתו ההומוביות על נסים כמה שעות קודם לכן?

„אין לכך שום קשר".

– איך אתה, לבד, מסוגל לבדוק תוך ימים מה שאחרים בדקו במשך חודשים ושנים?

„אני כבר שלושה חודשים עוסק בנושא. פגשתי עשרות מנהלי מפעלים וגורמים שקשורים בנושא".

– ואם ראש־הממשלה לא היה פונה אליך, העבודה היתה נשארת במגירה?

„עשיתי את העבודה לעצמי, לא לראש־הממשלה. לדעתי, אפשר יהיה לייצר את חלופות ה'לביא' במקביל להמשכת הפרוייקט על־ידי קיצוץ בכספי ה'לביא' והצגת החלופות לפי סדר עדיפויות. לשם־כך נחוצים, לדעתי, כ־100 מיליון דולר לשנה".

– מאיפה?

„מדובר בשנים 88' עד 91'. לא בשנה השוטפת, ולא בשנת הייצור".

– אבל מאיפה?

„הואיל ותקציב 88' לא הוכן, יכולה להיות התייעלות בתקציב הכלכלי".

– הגדלות?

„לא – התייעלות".

– למה אתה, כשר אוצר, לא עשית התייעלות?

„עשיתי חלק, וצריך להמשיך באותו תהליך אפשר גם להשתמש באמצעים נוספים כמו אגרות־חוב ומלוות. ואם גם זה לא יספיק, יש עודף הכנסות בלתי צפויות במס הכנסה ובהכנסות מדינה נוספות".

– ואם לא יהיה עודף כזה בשנים הבאות?

„זה לא יכול להיות. העודף הוא לא פרי מקריות".

– אבל אפשר היה לחשוב שאת העודף צריך להקטנת הגרעון.

„זה עניין של סדר עדיפויות". ■

התיקו בעניין ה'לביא' היטיב גם עם מודעי: הוא, שסבל מהעדר תעסוקה, נתבקש להכין הצעה מסודרת בנידון והפך ממתנגד ידוע לתומך תקיף

בלי עצות

כדי להבין את הקטע הבא, צריך לחזור כשנה אחורה, לימי הרוטאציה בראשות הממשלה, כשנערי פרס עזבו את לשכותיהם ועברו למשרד החוץ ול„סאייטקס". נערים חדשים תפסו את מקומם בלישכה. פורום הסברתי מיוחד של מקורבי שמיר הפיץ את דבר הנערים החדשים, בינויים שני יועצים כלכליים.

שמיר, שנתפס כמי שאינו מצוי בענייני כלכלה, מינה לצידו שני אנשי־מקצוע: עמוס רובין ושמואל סלווין. הראשון, הבכיר, הוא מבנק ישראל. השני נלקח ממשרדו של משה ארנס.

עברו ימים, חלפו חודשים, ועת ה„לביא" הגיעה. זו, לכאורה, עתידה היתה להיות שעתו הגדולה של היועץ הכלכלי לראש־הממשלה. מי אם לא רובין היה אמור להכין את חומר הרקע עבור שמיר ולקלם לו דרך כלשהי בין הצעות פרס, רבין, נסים, מודעי, יעקבי ואחרים.

אבל רובין עושה את הקיץ במקום אחר. לפני יותר מחודש נסע לטיול משפחתי באירופה – בנו עומד להתגייס.

רובין, זוכרים רבים, יעץ בזמנו להפסיק את פרוייקט ה„לביא".

נכון שיעץ לסגור את הפרוייקט, אומרים מקורביו, אבל מה הוא אשם שהבן מתגייס ומגיע לו טיול מתנה?

לכאורה, הכל בסדר: עמיתו של רובין, שמואל סלווין, גם הוא ממתנגדי ה„לביא" לשעבר, נשאר בארץ ומייעץ לשמיר. לכאורה אמרנו, כי סלווין, מה לעשות, יוצא השבוע למילואים. ■

רובין: עם הבן בחו"ל תצלום: זום 77

למה לנו עובדות

מאת שלמה נקדימון

גם בעניין ה'לביא' הוקמה ועדה מייעצת בלתי־תלויה, כדי שלא לקבל אחר־כך את מסקנותיה. נחמת ציפורי, סגן־שר לשעבר: באמריקה לא יותר טוב

שני פרופסורים, שני אלופים במיל., מהנדס אחד וכלכלן אחר, זכו בתואר „ועדה מייעצת למחקר ופיתוח ביטחוני" בלישכת המדען הראשי של משרד הביטחון. אלא, שהתואר הרם לא מנע מהם תיסכול.

בראשית הדיונים על פיתוח ה„לביא", הוטל על הוועדה המייעצת הזו לחוות דעתה על התוכניות ועל האלטרנטיבות השונות של הפרוייקט.

הם קיימו דיון אחד, שאחריו טענו חברי הוועדה, שהמסמכים אשר הוגשו להם אינם מספקים. הם תבעו מסמכים נוספים מחיל־האוויר. המסמכים דרשו הכנה רבה, וחיל־האוויר טען, כי בשל מצוקת כוח־אדם בחיל, לא ניתן לעמוד במשימה. העניין הגיע לשולחנו של סגן הרמטכ"ל.

יו"ר הוועדה, אלוף (מיל.) עמוס חורב, התאונן באוזני שר ביטחון אחד, ואחר־כך באוזני שר ביטחון שני, כי אין מאפשרים לוועדה לעשות את עבודתה. חורב איים בהתפטרות.

■ ■ ■

הנושא עלה בוועדת הכנסת לביקורת המדינה, שדנה בדו"ח מבקר המדינה בעניין ה„לביא". חברים בוועדה קבלו, כי הוועדה שלהם נדחקה לקרן־זווית.

חורב אמר לוועדה: גוף כמו שלנו יכול לסייע למערכת, שלא להיכנס בטעות למצב שאין ממנו חזרה. אבל מערכת, כל מערכת, אינה אוהבת להיעזר בייעוץ ובניירות־מטה. גם השרים מתקשים לשמש גורם מתווך בין היועצים לדרג המבצע.

הוועדה המייעצת בוטלה. יש אומרים, כי תוקם, אולי, מחדש. הדבר תלוי במידה רבה באלוף (מיל.) עוזי עילם, העומד היום בראש אגף במינהל למחקר פיתוח אמל"ח ותשתית לייצור, וממלא גם את הפונקציה של המדען הראשי למערכת הביטחון.

■ ■ ■

סגן שר הביטחון לשעבר, מרדכי ציפורי, העיד אף הוא בעניין זה בפני וועדת הכנסת. גם הוא זעם על ניטרול הוועדה, אבל – הסביר לוועדת הכנסת – גם אותי ניטרלו. לדעתי, אמר, חייבים להיות גופים לא תלויים שיבדקו כל נושא, כולל הערכות מבצעיות.

הוא גילה, כי לאחר מלחמת יום־הכיפורים הקימו ראשי אג"ם ואמ"ן פונקציה שכונתה „איפכא מסתברא". על משתתפי פורום זה היה לומר את ההיפך בכל נושא, ולהוכיח מדוע הצדק עמהם.

ככל הידוע, פורום זה אינו פעיל עוד, כשם שבין־לילה נעלם גם פורום אחר, אותו יצר ציפורי, כאשר כיהן כסגן שר הביטחון: פורום של „ארכיטקטים" מן המעלה הראשונה, שהכינו תסריטים לדיוני השלום עם מצרים. גם אליהם לא התייחסו, קבל ציפורי.

ציפורי מוצא נחמה אחת: באמריקה המצב לא שפיר יותר. האימרה „אל תבלבל אותי עם עובדות", אומר ציפורי, אינה בדיחה.

לפי השאלות שיו"ר הוועדה לביקורת המדינה, דוד ליבאי, וחבריו, הח"כים יאיר צבן, שאול איתן, אהרון הראל, עוזי לנדאו, חיים רמון, דן תיכון ודן כהן, הציגו לציפורי, נראה כי עדיין המשלים הם יטפלו גם בנושא זה. ■

הפה שהתיר והפה שאסר

מאת אורלי אזולאי־כץ

„הקרדיט על המטוס הזה מגיע לאל שווימר", אמר יעקב נמרודי לפני חודשים אחדים, בטקס גלילת ה„לביא". שווימר, 70, ממקימי התעשייה האווירית, נקרא לדגל, לפני ימים אחדים, מחדש, כדי לסייע לידידו הטוב שמעון פרס לעצב תוכנית לחיסול ה„לביא".

אל שווימר בא, הציץ בתוכנית שחיבר פרס, הציע שינוי פה, שינוי שם, ויצא להסביר את עיקריה במטה הכללי של צה"ל, בתעשייה האווירית ובעיקר בלישכתו של שר הביטחון, יצחק רבין.

פרס עצמו, בפעם הראשונה מאז סיים את תפקידו כשר ביטחון, קפץ גם הוא לביקור במשרד הביטחון. בפגישה נכחו, מלבד אל שווימר, גם שר האוצר וראשי המטכ"ל. השיחה התנהלה באנגלית. שווימר, יליד ארה"ב, אינו שולט בעברית, למרות השנים הרבות בהן התגורר בארץ.

לפני יותר מ־30 שנה פגש פרס בשווימר בעת סיור שערך בארה"ב. שווימר, מהנדס־טיס, שעבר בשיפוץ מטוסים, שבה את לבו. פרס קרא לו „מנהיג טכנולוגי" ובין השניים נקשרה ידידות אמיצה. באחד הביקורים שערך בן־גוריון בארה"ב, פגש גם הוא בשווימר, וקרא לו לבוא לארץ לבנות תעשיית מטוסים. שווימר הסכים וכעבור שנים אחדות הקים, יחד עם פרס, את מפעלי „בדק", שלימים הפכו לתעשייה האווירית.

במשך 30 שנה כיהן שווימר כמנכ"ל התעשייה ואחר־כך פנה לעסקים פרטיים.

שלושה מהאבות המייסדים של התעשייה האווירית – פרס, שווימר ופירון – חלמו פעם על מטוס קרב מתוצרת ישראל. השבוע הם חברו יחד לסלקו מן המסלול

פעמים רבות יצא לחו"ל בשליחויות ביטחוניות. לציבור נחשף פעמים אחרות – כאשר היה שותפו של יעקב נמרודי, כאשר היה שותף לפרשה האיראנית מהצד הישראלי, וכאשר קיבל על עצמו, יחד עם פרס, להקים את פרוייקט פיתוח הנגב.

כאשר פרס התמנה לראש־ממשלה, מינה את שווימר ליועצו לענייני מדע וטכנולוגיה בשכר סמלי של שקל לשנה.

השבוע גיבש שווימר, יחד עם פרס, את הסעיף בתוכנית העוסק בפיתוח ה„לביא 2,000". „לדעתי", התבטא השבוע, „נעשו טעויות גדולות בפיתוח המטוס. ה"אף. 16' כבש את השוק, ולכן כדאי לקפוץ דור אחד. אני מאמין גדול ב'לביא 2,000'".

חבר אחר של פרס, עו"ד מיכאל פירון, שכיהן כיו"ר מועצת המנהלים של התעשייה האווירית בתקופתו של שווימר, סייע גם הוא לעמיתו לשעבר לעבד את פרטי התוכנית החדשה. פעם חלמו השניים על מטוס קרב מתוצרת ישראל. השבוע הם היו בין אלה שנתנו יד לסילוקו מהמסלול. ■

להחליט בלי, להרגיש עם

מאת חיים שיבי

החלל התקשורתי של השבוע המה רעשי מנוע של מטוסים מטיפוסים שונים, מתקדמים ומתקדמים יותר. חלק גדול של המילים ששודרו היו מילות קוד. מי התכוון למה כשאמר מה־שאמר, במהלך הקרב הפוליטי־האווירי של השבוע? מילון קטן של הקרב בין מטוס התקיפה העכשווי של הליכוד לבין מטוס העתיד של המערך.

● „הליכוד נותן לשריו חופש הצבעה בנושא ה„לביא". אין משמעת סיעתית": מאחורי הנוסחה הזאת מסתתר מסע לחצים כבד למדי על שר התיירות אברהם שריר. אם לא יצביע בעד ה„לביא" יואשם שריר כמי שהלך לעמדת מיעוט כדי לעשות כותרות.

● „משה נסים ויצחק רבין הצטרפו לתכנית שמעון פרס": זוהי קריאה לגיטימית של המפה, אך באותה מידה אפשר לקבוע, ששמעון פרס הצטרף לבסוף לעמדת רבין־נסים.

● „האמריקנים מסכימים": נוסחת הקוד הזאת מתבססת על הסכמות לא מגובשות בין ישראל לבין הממשל לגבי חלופות שנבחנו בעבר, כולל הצעות מעידן דב זקהיים במשרד ההגנה האמריקני. בלילה ארוך, ביום שלישי השבוע, העביר השגריר פיקרינג ללישכת פרס איתותים טריים לגבי אפשרות שיתופה של ישראל בפרוייקטים מתקדמים של האווירייה האמריקנית, כולל ייצור של מרכיבים שונים בארץ.

המסר שהגיע מוושינגטון היה חיובי, אך עדיין רחוק מלהיות תכנית מוסכמת.

השבוע, במשרד החוץ, שמעו גם דברים אחרים: קרבות ה„לביא"־בארץ עלולים לעורר בוושינגטון תחושה, שהכסף האמריקני מתגלגל בקלות יתרה בין תכנית לתכנית. מערכת הבחירות הבאה של האמריקנים תהיה מערכה, שתיסוב בעיקרה על נושאי רווחה ועל שמירה על הישגי הרייגניזם... בארץ האפשרויות מתחילים לשמור על הדולר.

גם באווירה כזאת, משקיפים ישראלים בוושינגטון עדיין לא צופים קיצוץ משמעותי בסיוע לישראל. עם־זאת, ההערכה היא, שמקבלי ההחלטות בגבעת הקפיטול לא יאהבו לשמוע על דולרים, שאתמול היו נחוצים מאוד למטוס ישראלי מקורי והיום הם נחוצים מאוד למטוס שנות ה־2,000 ומחר יהיו נחוצים עוד יותר למימון חלופות צה"ל.

בקרב על ה'לביא', „חופש הצבעה" משמעו מסע לחצים חריף – ו„האמריקנים מסכימים" משמעו איתותים ליליים של פיקרינג ומסרים בערבון מוגבל

יתרה מזאת: חסידי ה„לביא" מרגישים, כי חלק מכספי המטוס המפרפר עברו המרה לשקלים למימון פרוייקטים בארץ. אם תעלה בעתיד בבית הנבחרים האמריקני התנגדות להמרה יהיה צורך להעריך את כל תמונת המימון מחדש.

● „הליכוד נקלע למצב קשה בנושא הלביא": אין ספק, שהשילוש פרס־רבין־נסים גיבש השבוע תומכים וברור שהצבעה נגד ה„לביא" תהיה מהלומה לגרעין הקשה שמיר־ארנס־לוי־שרון.

אבל, בליכוד מתחילים להבין, שיש חיים אחרי ה„לביא". דוד לוי, השבוע, כבר עסק בתירגול ובחידוד הנוסחאות שיצביעו על פרס כאיש שהמיר מטוס „חי וקיים" ב„דבר שאיש אינו יודע מהו". אם תיקלע התעשייה האווירית למצב של אבטלה, עלולות הנוסחאות האלה להפוך לטיל קרקע־אוויר. ■

הכרעה קשה כזו, אמר ראש־הממשלה אתמול, לא מכריעים ברוב של קול אחד או תיקו. פרס וסיעתו עומדים על שלהם בעניין ה"לביא" 2,000, אבל שמיר בשלו, ניצב לצד המטוס המקורי. תמונה מטקס הגלילה. תצלום: חיים זיו

מאת מרדכי גילת

יוסי כובשי: התלונן ונמצא צודק

יחזקאל הרמלך: הלחץ נשא פרי

הגרעון נופח – והעירייה ביקשה העלאת מסים כדי לכסותו

דו״ח רואה־חשבון, שחשף אי־סדרים כספיים חמורים בעיריית רחובות, מוסתר מהציבור כבר חודשיים • משרד הפנים מנסה לשפץ אותו בטענה שמדובר בדו״ח ביניים, למרות שרואה־החשבון קובע: הדו״ח סופי • מהמיסמך עולה, כי למועצת העירייה הוצג גרעון שלא היה, כדי שתאשר העלאת מסים בגובה 40 אחוז

זהו תרגיל מכוער, בנוסח עיריית רחובות: כדי להשיג את הסכמת חברי מועצת העירייה להעלאת המיסים העירוניים ב־40 אחוזים, דיווחה להם הגיזברית, עידית עברון, על גרעון שוטף, כביכול, של שישה מיליוני שקלים. דיווחיה היו חד־משמעיים וראש העירייה, יחזקאל הרמלך, גונן עליהם. הוא מוסיף לגונן עליהם גם היום, לאחר שהאמת התגלתה.

ראש עיריית רחובות ביקש להעלות את מיסי הארנונה בעיר כבר באמצע 1986 ונתמך בעניין זה על־ידי אנשי משרד הפנים. הממונה על המחוז, דב שיש, אף זימן אליו ללשכתו את חברי מועצת העירייה ותבע מהם בתוקף להעלות את המיסים. סגנו, אברהם זהבי, היה חריף עוד יותר ממנו. הוא הזהיר את חברי המועצה מפורשות: „אם לא תסכימו להעלאה – תפוזר מועצת העירייה...״

חברי מועצת העירייה, ייאמר לזכותם, לא נבהלו מהאיומים. הם החליטו להעלות את המיסים העירוניים ב־22 אחוזים בלבד, כאשר אחד מהם, עו״ד יוסי כובשי, (ליכוד) נוטל על עצמו משימה מיוחדת: בדיקת אמינות דיווחי גיזברית העירייה.

נתונים כוזבים

בראשית פברואר השנה, כאשר התברר לו באופן סופי, כי הוא וחבריו פשוט הולכו שולל, הכריז עו״ד כובשי, כי עיריית רחובות לא סבלה כלל מגרעון של שישה מיליוני שקלים. גם לא של שלושה. בישיבת מועצת העירייה מתח כובשי ביקורת קשה על הנתונים הכוזבים, גילה כי נועץ בעניין זה ברואה־חשבון וסיפר, כי נכון לשלהי נובמבר 1986 לא היה כלל גרעון... זאת, לדבריו, „אחרי שנמסרו למועצה כל הידיעות על המצב הכספי הקשה והגרעונות כסך שישה מליוני שקלים״.

גיזברית העירייה דחתה באותה ישיבה את טענות עו״ד כובשי, אך האחרון לא ויתר: לפי הצעתו הוקמה במועצת העירייה ועדה לבדיקת הנושא: הוועדה נפגשה עם רואה־חשבון ידוע מתל־אביב: זה הביע נכונות לבדוק המצב הכספי בעירייה. שכירתו אושרה גם בוועדת הכספים של המועצה, אך לא יצאה אל הפועל: הרמלך לא היה מוכן לשתף איתו פעולה...

בשלהי פברואר, בישיבת מועצת העירייה, „פסק״ הרמלך, כי נתוני גיזברות העירייה הם „הנכונים, הריאלים והאמיתיים״. ראש העירייה הביע צער על המצב וכדי להרגיע את חברי המועצה, הציע כי רואה־חשבון מטעם משרד הפנים, „רציני מאוד״, כדבריו, „יבדוק את הכל״.

הרמלך לא ידע או כנראה עד כמה הוא צודק: רואה־החשבון, שמשרד הפנים נוהג לשכור לבדיקות מעין אלה, יהושע מאירי מרמת־גן, אכן נחשב לבעל מקצוע מעולה, אחראי ויסודי. הוא חשף כבר בעבר אי־סדרים כספיים בכמה רשויות מקומיות וזכה על כך להערכה רבה.

בתשעה במארס השנה, מייד אחרי מינויו לתפקיד, החל רואה־החשבון במלאכתו. במשך מספר חודשים לטר את הנושא, עיין בעשרות רבות של חשבונות ומסמכים, ושוחח עם הנוגעים בדבר. הוא הציג לאנשי הגזברות שאלות קשות ואיפשר למבוקרים, כמקובל, להגיב על ממצאיו.

דו״ח חמור ביותר

כאשר סיים יהושע מאירי מלאכה זו, כתב דו״ח מסכם, סופי, המשתרע על עשרות עמודים. הדו״ח מתריע על אי־סדרים כספיים בעירייה ומאשר את טענת עו״ד כובשי: גרעון עיריית רחובות לשנת 1986־1987 לא היה שישה מיליוני שקלים, כי אם מליון וחצי שקל בלבד. בין היתר מתאר הדו״ח גם את אחד התרגילים של גיזברות העירייה לניפוח הגרעון: הוצאות כספיות של שנת הכספים החדשה, נרשמו בשנת־התקציב הקודמת...

ב־10 ביוני, כאשר הניח יהושע מאירי את הדו״ח הסופי שלו על שולחן אנשי משרד הפנים, אמור היה המשרד לממש איום ישן: להקים בעיריית רחובות ועדה קרואה. במקום זאת בחרו אנשי המשרד לעצום עיניים, להוסיף לגונן על עיריית הרמלך ול„הומין״ לחצים.

הלחץ, שהפעיל הרמלך על משרדי הפנים, באופן ישיר או עקיף, נשא פירות: למרות שמדובר בדו״ח סופי, חד־משמעי, המבוסס על לימוד יסודי של הנושא – מסתירים אותו אנשי משרד הפנים כבר למעלה מחודשים מעיני הציבור. הם מסתירים אותו גם מחברי מועצת עיריית רחובות, לרבות המתלונן, עו״ד כובשי, ואינם מוכנים לפרסמו. דו״ח מאירי הפך למסמך סודי, שהמאבק על פרסומו עשוי להיות מוכרע בבית־המשפט.

עו״ד כובשי, התובע בתוקף לקבל את הדו״ח, טוען, כי בסוף יולי שנת 1987 נפגש עם אריה הכט, האחראי על הביקורת במשרד הפנים, דרש ממנו לקבל עותק מהדו״ח ורשם לפניו את הבטחת נציג משרד הפנים, כי הדבר יעשה בתוך שבוע. הבטחה זו לא מומשה עד היום. לדיברי כובשי הסביר לו אריה הכט, כי „מדובר בקריירה של אנשים״ ורמז, כי משרד הפנים נתון בעניין זה ללחצים.

אריה הכט סירב השבוע להשיב על שאלות „ידיעות אחרונות״ והיפנה אותי לדוברת המשרד. זו, בתשובה לשאלה האם נכון, שיחזקאל פלומין, למשל, ניסה להתערב במשרד הפנים לטובת ראש עיריית רחובות – אמרה: „פלומין הוא אחד האנשים שפנו בעניין זה אל אריה הכט״.

שאלה: „האם נכון שמשרד הפנים מסתיר את הדו״ח מהציבור?״

תשובה: „משרד הפנים אינו נוהג לפרסם דו״חות ביקורת לציבור... הטיפול בדו״ח הוא כמו בכל דו״ח אחר... הוא יועבר לראש העירייה, כמקובל...״

שאלה: „האם נכון שרואה־החשבון מתריע על אי־סדרים כספיים בעיריית רחובות?״

תשובה: הדו״ח לא נועד להיות דו״ח ביקורת על הסדרים כספיים. הוא נועד לתאר את המצב הכספי של העירייה לסוף שנת 1986. מן התאור עולות מספר תופעות הראויות לביקורת...״

הדוברת מוסיפה: „הן כרוכות במצב הכספי הקשה שבו נתונה העירייה...״

„ידיעות אחרונות״ ביקש לקבל אישור למידע שברשותו לגבי גובה הגרעון שנתגלה – אך דוברת משרד הפנים סירבה לאשר או להכחיש את הדברים. היא טענה, כי „עד למסירת הדו״ח לראש עיריית רחובות״ – דו״ח שכאמור נמסר לו כבר מזמן – „לא ימסרו הנתונים״

תגובות שיקריות

כיצד מנסה עתה משרד הפנים לחלץ את ראש עיריית רחובות וגיזברית המועצה מדו״ח מאירי?

אריה הכט ובכירים אחרים מבקשים עתה לשפץ את דו״ח מאירי, לסלק ממנו מסקנות ועובדות לא נעימות ולרוקן אותו מכל תוכן. לצורך זה מתעקש פתאום אריה הכט לכנות את הדו״ח הסופי בשם: „הצעת הדו״ח המסכם...״

משרד הפנים מנסה, איפוא, להפוך את הדו״ח הסופי הקשה על העירייה ל„טיוטת דו״ח״ והוא עושה זאת גם מהטעם הבא: הדו״ח הסופי של יהושע מאירי – אשר נכתב כאמור רק אחרי קבלת תגובות המבוקרים – נשלח לפני חודשים ליחזקאל הרמלך לקבלת תגובת העירייה.

תרגיל המריחה שקוף: יש, כביכול, טיוטת־דו״ח בלבד; להרמלך ולחבריו שמורה הזכות להגיב עליו – נסללה הדרך לאנשי משרד הפנים לבשל דו״ח חדש.

לשבחם של אנשי משרד הפנים יאמר, כי אינם מהססים למסור בעניין זה תשובות שיקריות, ולא רק לעו״ד יוסף כובשי. גם לציבור הרחב, באמצעות „ידיעות אחרונות״, הם מוסרים תשובות כאלה. כך, למשל, טענה הדוברת בתשובה לשאלות שהצגנו, כי „מדובר בדו״ח ביניים...״ כי „עד לרגע זה דו״ח הביניים לא הושלם סופית...״ וכי „במשרד הפנים נשקלות הערות אחרונות, שהגיש ראש העירייה לטיוטת הדו״ח...״

טיוטת דו״ח? דו״ח ביניים? האמנם?

במכתב תשובה, ששלח יהושע מאירי לעו״ד כובשי, הוא כתב לו באופן מפורש: המצאתי את דו״ח הביקורת הנ״ל למשרד הפנים ביום 10.6.87 והדו״ח הנ״ל הינו סופי״.

הרמלך מסרב להגיב

ראש עיריית רחובות, יחזקאל הרמלך, היה מעורב בשמונה השנים האחרונות בחיפוי על מעשי שחיתות ואי־סדרים כספיים בעירייה. חלק ממעשים אלה נחשפו בחקירת „ידיעות אחרונות״ כבר בשנים 79־80; אחרים פורסמו מאוחר יותר.

לפני שנים אחדות, כאשר אחת מפרשיות השחיתות בעיריית רחובות הגיעה לבירור בבית־המשפט המחוזי בתל־אביב – במסגרת תביעת דיבה, שהגיש קבלן מרחובות נגד העיתון – נקרא הרמלך ע״י הקבלן להעיד מטעמו. בעדות זו הסתבך ראש העירייה בצורה מביכה ולא הצליח לסייע לקבלן במאבקו.

השופט שישב בדין, ישראל גלעדי, הטיל דופי באמינות הקבלן; קבע חד־משמעית, כי העיתון פירסם דיברי אמת, ושיבח את „ידיעות אחרונות״ על מאבקו לטוהר מידות בשלטון המקומי.

השבוע, כאשר נתברר, כי ראש עיריית רחובות לא למד את הלקח מפרשיות העבר, ביקשתי לקבל תגובותיו לפרשה החדשה. הרמלך, באמצעות דוברת העירייה, סירב, והתגובה היחידה שהעירייה היתה מוכנה להמציא לי, היתה מנוסחת ברוח תגובת־הכזב של משרד הפנים: „הדו״ח המסכם הסופי על מצבה הכספי של העירייה – טענה ברצינות הדוברת – עדיין לא הומצא לנו״.

חץ מסילבי קשת

וכתתו אתיהם לחרבות

יהודה משי־זהב: „קצין המבצעים של העדה החרדית"

שלמה לחט: „יהיה פעיל מאוד בתעמולת הליכוד"

שיעזבו אותנו, עם כל הלוליינות סביב הלביא, ואם זה אכן נורא כל כך שנעלו את מנהלי „כור" ב„סולתם".

מה שמדאיג הוא, כיצד קרה שמספר עצום כל כך של פועלי ישראל עובר ליד פסי ייצור של נשק ו„תעשייה בטחונית" משחיתה אחרת?

תעשיה, שכדי לייצא אותה, מכתיבה מדיניות של סחר נשק וקשרים עם הגרועים שבמשטרים?

בין יום־אטל ליום־כסל, הפכו הפועלים לבני ערובה של התעשיה הזאת, שקברניטיה לא השכילו, או לא רצו, לעבור ליצור אזרחי. שוב פעלה כאן תסמונת „הופתענו". ואת המחיר ישלמו העובדים.

ולחשוב שפעם התפארנו בתעשיה של מיכון חקלאי.

●

מה זה יועיל?

ומה יועילו כל הלביא, וכלי המשחית האחרים – אם בשעת צרה לא יהיה מי שיאייש אותם?

אם טובי בני הארץ בורחים ממנה. אם 171 קציני צה"ל מאל"מ ומעלה, מחפשים את מזלם המפוקפק בארצות־הברית?

●

זוהי מלחמה

בכל פעם שנעשית נבלה כלפי החרדים, כמו גזיזת פיאותיו של הילד בירושלים – נזעקים אנשי ציבור חילוניים לגנות בקולי־קולות את המעשה.

קולם של רבים מביניהם לא נשמע, כאשר מתפרצים החרדים לדירות של נשים צעירות ומכים אותן, כאשר שורפים דירה הסמוכה לשכונתם. כאשר הם מכים עתונאים.

לשמוע גינוי מהצד החרדי, לא בא בכלל בחשבון. שלא לדבר על כך שהפורעים מעולם לא נתפסו.

הם מרגישים שמותר להם להפגין בשבת בשכונות חילוניות. אך לאנשי הקטמונים והפנתרים, אסור להפגין בסמוך לשכונתם.

הקרנת סרטים בלילות שבת לא נעשית בסביבתם. הם, מבלי לברור במלים מצטעצעות, רואים בכך, „הכרזת מלחמה".

סגן ראש העירייה מטעם ש"ס, הרב נסים זאב, מהרהר לו בקול רם ש„יישרפו בתי קולנוע". הוא, כנראה, אינו סומך על אצבע אלוהים. מה שלא פרט, הוא אם בתי הקולנוע יישרפו עם הצופים בפנים או בלעדיהם.

המשטרה מודיעה, שיש לה מידע מוסמך שהחרדים צוברים נשק קר וחם, אם תתקיים ההפגנה. אם היה לה מידע כזה, נאמר, על כפר דרוזי, האם היתה יושבת בחיבוק ידיים?

תושבי מאה שערים הבריונים לא מוציאים, כידוע, את מרצם בצבא. העתונאים, ברצותם להוסיף „צבע" מדביקים להם תארים צבאיים. יהודה משי־זהב, הוא „קצין המבצעים של העדה החרדית".

●

לשמע הידיעות על שריפת בתי קולנוע והכנת שמן רותח, כמו בימי המצור של הרומאים, הוא מכריז, ממש כמו בדף קרבי: „כל זמן שיהיו חילולי שבת, כל בתי הקולנוע הם היעדים שלנו... בכל בית יהודי יש נשק קר ונשק חם ושמן. אם יבואו לעשות פרובוקציות, בכל בית יהודי יש צ'ולנט חם. אפשר היה, אולי עוד לחייך על הצ'ולנט כנשק של ה' צבאות, אלמלא סיים את דבריו ב„הבא להרגך, השכם להרגו".

●

ואולי?

ואולי הם כבר ניצחו? אולי זהו צחוק הגורל ותעתועיו, שיורדים קיבוצניקים ומושבניקים, הולכים לבתי כנסת בניו יורק, כדי למצוא גובים אצל חרדים?

●

מופע של איש אחד

צ'יץ', ראש עיריית תל־אביב, הוא תרסס ודינמי ומארגן מעולה של מופעי תרבות ובידור ראוותניים והמוניים, לשמחת צעירי העיר.

אך צ'יץ' הוא בעצמו מופע של איש אחד. להטוטיו הפוליטיים, הם סאלטה מורטלה לוליינים, עוצרי נשימה. וכמו החתול מוריס, חביב הקהל האמריקני, הוא נוחת על רגליו.

●

הוא מתפאר ביושרו הייקי. אך מה שעשה לאורך השנים האחרונות, מוציא לאופורטוניזם הפוליטי שם רע.

כשהיה בליברלים, כינה, בצדק, את חבריו בשמות גנאי. הוא בעל דיעות יוניות יותר משל המערך. הוא אף חתום על מינשר הארבעה על זכויות הפלשתינאים עם לובה אליאב. הוא עזב בשאט נפש את הליברלים, והתחבר למפלגת המרכז ז"ל. אחר כך אמר שלא מעניין אותו להיות חבר־כנסת. הוא רוצה להיות ראש עיריה טוב. הוא עזב את המרכז הליברלי.

הדעת נותנת שימצא את מקומו הטבעי בברית הליברלית החדשה. אך לא. הוא הודיע שהוא חוזר לליכוד, ולא רק סתם חוזר, אלא יהיה פעיל מאוד בתעמולת הבחירות. ביושרנותו, הוא מכריז כי לא שינה את דיעותיו המדיניות.

צ'יץ' שוכח כי צריך שניים לטנגו. במפלגת חירות העיפו את אריה נאור, בשביל הרבה פחות מזה. ואם יהיה איחוד הליכוד, מה יעשו לו? אולי יזכיר להם באיזה מרץ והתלהבות אירגן למנחם בגין את ההפגנה הנגדית, אחרי הפגנת „שלום עכשיו", במלחמת לבנון.

●

ויקו לעשות ענבים ויעש באושים

בתשדירי הענבים בטלוויזיה, מראים גבר שרירי משומן, בעל פנים הנראים כחפים מכל מחשבה, זולל ענבים. בשקט. מראים גם את הגבר, עם גבר אחר, בעל מבנה גוף של וודי אלן. שניהם שותקים שתיקת רבות משמעות. מראים גם (וזה באמת מלבב את העין) תינוק מול קערת ענבים, שילדים אחרים באים וחוטפים לו.

ומראים אשה מחזיקה אשכול ענבים, ומברברת ומבדברת.

וכך, בדימוי כזה, היא מצטרפת לגלריה של שושנה, הטיפוס הרווח מתערוכת „אדם ומעונו".

דולצין וגורדון: „מעשה חינוכי ממדרגה ראשונה"

המאוזוליאום

כאילו לא הספיקו כל הבושות של הסוכנות היהודית, היא הולכת להמחיש ולהנציח אותן בפרוייקט גרנדיוזי. מוזיאון ענק בירושלים, שישתרע על שטח של 6000 דונם.

יו"ר הנהלת הסוכנות הפורש, אריה דולצין, מתפאר כי קיבל תמיכה נלהבת גם מיצחק שמיר וגם משמעון פרס.

אורי גורדון, ראש עליית הנוער וחבר הנהלת הסוכנות, שדיבר בעבר על בעור הציונות ויצא נגד המימסד שלה – מופיע בטלוויזיה, זחוח, ומודיע שהביקורת נגד הרעיון היא היסטרית.

מה רע בזה? אמר בהתנשאות, זהו מעשה חינוכי ממדרגה ראשונה. ואולי יש באמת שיטה בשיגעון הזה. הציונות, כפי שהיא היום, ראויה למאוזוליאום. בין כל מוצגי הראווה שם, ראוי שינציחו, בלוח זכרון גדול את שמות כל השליחים ומעלליהם. וכמה עולים לא העלו. וכמה מהם נשארו בכלל בגולה.

ולוח שמות של היורדים, שהציונות הזו הבריחה מן הארץ.

ואל יתהלל חוגר כמפתח, אומנם אומר אורי גורדון: „...יש לי השקפת עולם... לחזק את ירושלים".

שיבקש קודם הבשר והיתר מן החרדים, שדעתם על הציונות ידועה.

האסיר האחרון בכלא שפנדאו

רודולף הס, הפושע הנאצי, אמר על המקום שבו ישב יותר מ־40 שנה: „אחרי מותי הוא יהפוך לאתר היסטורי, כי יעשו ממני קדוש מעונה" • אולם הדחפורים מחכים לפקודה להרסו • בקרוב ייבנה שם קניון לחיל המצב הבריטי

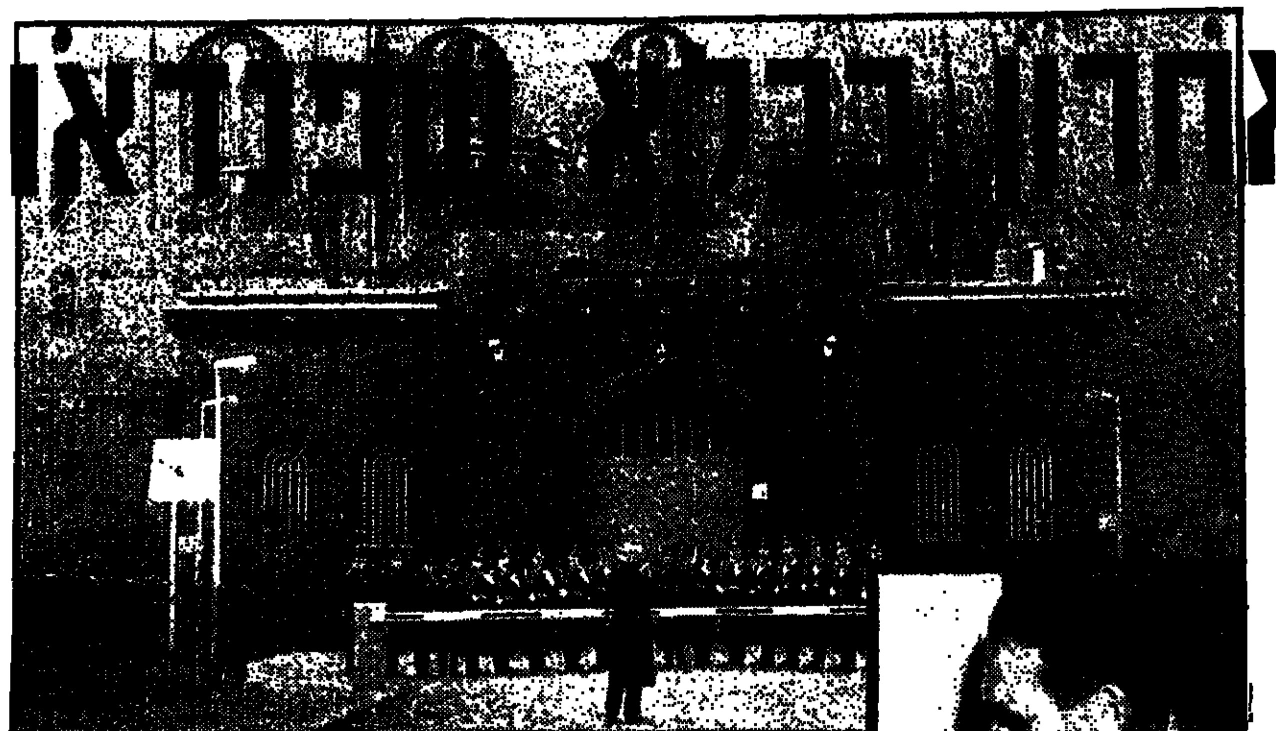

כלא שפנדאו – הסצינות המדאיגות שהתרחשו בשעריו בהיוודע דבר מותו של הס, רק חיזקו את הכוונה להרוס אותו • רודולף הס אוכל: עמותות ציבוריות שלחות לו כל מעדן שחפץ בו צילום: סיגמא

מאת שלמה שמגר

מה בעצם, כלא שפנדאו?

בסך הכל, מיקבץ לבנים שרופות ללא נשמה, ששארית תכליתן אבדה בעקבות התאבדותו של אחרון התושבים בצילן. 39 אלף מ"ר של מבנים ותוספות־בניה מכוערים, מחולקים ל־132 תאי־צינוק, חמישה „תאי־ענישה" ועשרה אולמות מרווחים ל־40 עצירים כל אחד. התפוסה המירבית – 600 איש. המיזערית – משך 11 השנים האחרונות – אסיר יחיד, רודולף הס.

חומות האבן הארומות הללו, שניצבות בפרבר בן 755 שנה של מערב ברלין, היו עדות לעלייתה ושקיעתה של האימפריה הגרמנית. הכלא ניבנה בין השנים 1878־81. באותה תקופה, הפך הרייך הגרמני השני בהנהגתו של קנצלר־הברזל ביסמארק למעצמה החזקה ביותר באירופה וברלין, בירת פרוסיה והקיסרות, למטרופולין ומרכז כלכלי, מדעי ורוחני של היבשת. עד 1919 שימש המיבנה לכליאת חיילים וקצינים שסרחו.

1920. השתצנות הצבאית מוגרה, גרמניה הפכה לרפובליקה דמוקרטית. הצבא המובס הצטמק וכלא שפנדאו מארח מעתה גם אסירים אזרחיים. אך המיליטריזם הגרמני מתאושש מהר. זו השנה בה פגש לראשונה הסגן רודולף הס מחיל־האוויר, יליד מצרים, את הרב־טוראי אדולף היטלר מחיל־הרגלים, יליד אוסטריה – והוקסם ממנו.

1933. בית־הסוהר ברחוב וילהלם שבשפנדאו, נאטם כלפי העולם החיצון. הוא אוכלס בסוג חדש של עצירים: יהודים ואנטי־נאצים פעילים, שהובאו הנה מכל רחבי הרייך השלישי בדרכם אל המחנות. רובם לא זכו לצאת את שפנדאו.

גיליוטינה וגרדום

בשנת עליית הנאצים לשלטון ואחריה, התמלאו תאי המיבנה המרכזי, בן חמש הקומות, עד אפס מקום. הוקם אולם להוצאות־להורג, שצוייד בגיליוטינה ובגרדום משוכלל, שבו אפשר לתלות בבת־אחת שמונה נדונים למוות. הריצפה חרוצת־תעלות לניקוז דם הערופים.

ב־1946 הופקע הכלא כדי להחזיק בו את פושעי המלחמה שמשום מה התחמקו מחבל התליה בנירנברג: שיראך „מנהיג־הנוער", דניץ „יורש־הפיהרר", נויראט „הפרוטקטור של צ'כיה הכבושה", רדר מפקד־הצי, שפאר שר־החימוש, פונק שר־הכלכלה ורודולף הס, שהצטרף לחבריו על ספסל־הנאשמים, לאחר שלא ראה אותם מאז 1941.

מ־1966 נשאר „האסיר מיספר 7" בודד בכלא הגדול. מגיל 72 עד 93. כל שותפיו לפשע ריצו את עונשם או שוחררו טרם־זמנם „מטעמי־בריאות". לגבי הס, ככל שהזקין ולקה במחלות שונות, לא חסר טעמים אלה ולא שום נימוקים הומניטריים.

סטלין לא סלח לו על טיסתו המטורפת לסקוטלנד במגמה לגייס את הבריטים למסע צלב־הקרס נגד רוסיה. וכל יורשיו בקרמלין היו נחושים בהחלטתם לראות בהס סמל ומופת היסטורי לענישת הפאשיזם. כל המאמצים שנעשו על־ידי משפחתו לעורר חמלה במערב על „הישיש המסכן הנמק הרחק מחיק־יקיריו", כל המלצות החנינה שהתמו מדינאים נשואי־פנים בגרמניה ומחוצה לה, התנפצו אל חומת־הקרמלין, נהדפו משך ארבעה עשורים ארוכים בהם היה להס פנאי לעשות את חשבון־הנפש.

על ביצוע ההחלטה, שעליו לרצות עד תום את מאסר־העולם שנגזר עליו כמתנכל לשלום־העולם, הופקדו פלוגות־אבטחה מארבע מעצמות־הכיבוש. הן היו מתחלפות בתורנות חודשית. צוות של ארבעה טבחים, שני מזכירים, ארבעה מנהלים, חמישה סוהרים ושתים, ארבעה רופאים וכומר אחד עמד לשירותו.

„ביזבוז טיפשי ומשווע", ליגלג על כך האסיר הבודד.

במרוצת השנים נערכו שינויים שונים בשפנדאו: יותר מ־30 תאים, בני שבעה על שבעה מטר, נסגרו. גם האולמות הגדולים עמדו ריקים. אולם ההוצאות־להורג הפך לחדר־ניתוחים.

קאוויאר ושמפניה

התא שבו התגורר הס ברציפות מאז 1970 – לפני כן היה עומד־הוטא לאסירים – מוקם בקצה הקומה השניה של האגף המרכזי. לפני שנים ספורות, כשרגליו נשאוהו בקושי, התקינו לו מעלית כדי שיוכל לרדת פעמיים ביום לטיוליו בחצר (28 הקפות בדיוק) ולעלות חזרה, בלי להתאמץ. באותה חצר גם הקימו לו את ביתן־המנוחה הקטן, שבו חנק את עצמו בחוט־מאריך חשמלי. השלטונות, שהקימו סביב הכלא גדר מחושמלת במתח של ארבעת אלפים וולט, שכחו, שבכבל עלול להיות קטלני גם ללא זרם.

אם להתעלם מכמה וכמה אי־נעימויות, כמו הגבלת ביקורים משפחתיים, צנזורה על מכתבים ועל עתונים, מניעת כל מגע פיסי עם מבקריו, איסור החלטי לדבר, לכתוב או לקרוא על עידן־היטלר ועל חלקו בו – היה מצבו, שפיר משל אסירים בבתי־סוהר המוניים.

מדי יום קיבל ארבעה עתונים, מהם אחד קומוניסטי ממזרח־ברלין. במשך הזמן קרא כ־7000 ספרים (שלא היה בהם רמז לנאציזם). הוא צפה בתאו בחדשות ובתוכניות טלוויזיה מוקלטות, שהיה עליו להזמין מראש, כולל „ראלאס" ו„שושלת" והיה להוט לשידורי ספורט ומדע. הוא אכל – על חשבון העמותה הציבורית שלחמה לשחרורו – כל מטעם ומעדן שחשק בו, לרבות קאוויאר עם שמפניה. הוא נהגה מהשגחה רפואית מתמרת, שעשתה ימים כלילות להאריך את חייו, עד שהוא עצמו התבדח, כי יזכה לחגוג מאחורי הסורגים את יום־הולדתו ה־100. הוא חדל להאמין שישתחרר, אם כי בתחילת השנה תלה, כנראה, תיקוות־מה ברוחות החדשות המנשבות במוסקבה וביקש רשמית חנינה מגורבאצ'וב – שלא טרח להגיב לגופו של ענין.

מה היו המחשבות שהתרוצצו במוחו של האיש שאמר בנירנברג, כי „לא התחרט על שום דבר" והיה „גאה לשרת את הבן הגדול ביותר שהולידה האומה הגרמנית". כיצד השקיף על העבר, בהיותו לבד או באותן שיחות גנובות על נושאים פוליטיים, שקיים חרף ההשגחה הקפדנית. האם הבין את חומרת אשמתו או התייחס לזוועות שבוצעו על־ידי המשטר שהוא היה ממייסדיו ואלופיו?

מרישומיו של סרן שארל גאבל, כומר צבאי פרוטסטנטי צרפתי, אלזאסי דובר־גרמנית, עולה, כי גם נושא השואה לא היה טאבו בשבילו.

גאבל היה במחיצתו של הס בשנים 1977־86, עד שנזרק על־ידי הרוסים בשל נסיון להבריח החוצה מכתבים של האסיר. אם להאמין לכומר, שהתיידד עם האסיר יותר מכפי שחייב תפקידו כרועה רוחני, שלל הס את נסיון הניאו־נאצים להכחיש את קיום תאי־הגאזים. הוא הבין היטב, כי כתם זה ירבץ על יחס העולם לגרמניה לאורך־ימים. הוא עצמו לא תפס, כביכול, כיצד קרו „דברים נוראיים כאלה" והיה „מזועזע" מאושוויץ.

כאשר לנאצים החדשים בגרמניה אמר, שהם משוגעים או פרובוקטורים, עושים לו שירות־דוב כשהם תובעים את שחרורו ו„משתעשעים בעבר". כאשר הקרינו בטלוויזיה סרט על מוסוליני, גיחך: איזו פוזה איזו יומרנות נאפוליונית. מצחיקה! האיטלקים זקוקים לאחד כזה.

רק על הרוסים לא העז ללגלג. בדצמבר 1981 דיבר עם הכומר על גורלו של אנדריי סאחארוב והסיק מסקנה עגומה: „הם יגרמו לו למות. הם אינם מרחמים אפילו על הטובים והמוכשרים שבעמם – אז איך ירחמו על אחד רודולף הס, שהם חושבים לאויבם?"

כעבור חמש שנים שאל אותו הכומר גאבל: „האין זה טירוף לחשוב שנשארת נאצי בלבך? כלום לא די בארבעים שנה כדי לשכנע אפילו את הגרמניםז" תשובת הס: „מה שהיה – היה". ועד יומו האחרון מילא פיו מים לגבי חבריו בצמרת הנאצית, אם כי לא הסתיר, שבדיעבד הוא חושב את חלקם, לפחות, לחולי־רוח. הם, מצידם, ראו בו את המשוגע מכולם.

עתה, משנותרה ממנו רק התפאורה המקאברית של בית־סוהר מט־לנפול, שאחזקתו עלתה למשלם־המסים הגרמני כשני מיליון מארק לשנה, האם תתקיים נבואתו (בשיחה עם גאבל מ־1 ביולי 1981): „הכלא הזה אינו מלאכת־מחשבת ארכיטקטונית ומתפרק והולך. אחרי מותי יהפוך לאתר היסטורי, כי יעשו ממני קדוש מעונה".

בעלות־הברית הקדימו רפואה למכה והחליטו למנוע זאת. הסצינות המדאיגות שהתרחשו בשערי־הכלא בהיוודע דבר מותו, רק חיזקו את הכוונה להרוס את כלא־שפנדאו עד היסוד ולבנות תחתיו מרכז קניות ונופש לחיל־המצב הבריטי בברלין (שבתחום שיפוטו שוכן המיבנה).

בחוגי עיריית ברלין המערבית אומנם הושמעו שיקולים בעד שימור „הנכס ההיסטורי", אך ראש־המועצה האזורית של שפנדאו, הסוציאל־דמוקרט סלומון, דרש לא להותיר אבן על אבן. גם הרוב בעיריית ברלין אינו מוכן, בעצם, להשאיר על תילו אות־קלון שיספק עילה לעליה־לרגל לשפנדאו. היה מי שדרש לבטל את ההפקעה ולהחזיר, לפחות, את המיגרש לבעליו הגרמנים. אך במקרה כזה, כמו בכל סוגיה משפטית בברלין המערבית, יישק כל דבר על פי דין־הכיבוש הקודם לחוק הגרמני. והכובשים־המגינים הבריטים אינם מוכנים לוותר. הדחפורים והמנופים – שלהלכה היו צריכים להתחיל בהריסה יומיים אחרי מות אחרון שרידי־שפנדאו – מחכים לפקודה.

ורק אז, בתוך ענני האבק שיעלו מעיי־המפולת, סמל לתוצאה הסופית של מאה שנות שגעון־גדלות גרמני, נוכל לנשום ביתר קלות, מתוך אמונה תמימה, אולי, שהסיוט נקבר סופית וירד שאולה עם המכפר האחרון מכין גורמיו ומייצגיו של הנאציזם.

פסגה חדשה...

שמחנו מאד על ההיענות הנפלאה לפתיחת המלון.
צר לנו שאנו נאלצים להשיב לכל כך הרבה פניות: "התפוסה מלאה".
תודה שהתקשרתם.

נשמח לראותכם בקרוב

הייאט ריג'נסי ירושלים
HYATT REGENCY JERUSALEM

רח' לח"י 32, ירושלים 97665 טלפון: 821333 (02)
פקסימיליה: 815947 (02), טלקס: 26174 HYTJR

רק עוד 190 משפחות יוכלו לחיות בשכונה היקרה ביותר בישראל.

כל תכניות הפיתוח של אזורי־חן נמצאות בשלבי ביצוע מתקדמים.
בימים אלה, החלו בהקמת המרכז המסחרי, הקאנטרי קלאב - מועדון הנופש והבריאות, בסלילת כביש הטבעת המקיף את השכונה, בבניית הסוללה ובהנחת קוי הטלפון והתקשורת.
כל זאת, כדי שהדיירים הראשונים שיכנסו לגור בשכונה באוגוסט 88, יוכלו להנות כבר מהיום הראשון מהחיים לפי אזורים - חיים בשכונת יוקרה מושלמת עם כל השרותים הדרושים.

כך צריך לחיות.
במרחק הליכה מהבית - קאנטרי קלאב חדיש עם בריכת שחיה, מועדון בריאות, מגרשי טניס ומדשאות.
בסמוך לו, מרכז קניות מודרני עם מבחר חנויות, מינימרקט ובית קפה - הכל בלעדי לתושבי השכונה.
כשאתה קונה דירה באזורי־חן אתה מקבל למעשה שכונה יוקרתית שלמה.

באזורי־חן 8 בתי מגורים בלבד, בבניינים בעלי מבנה ארכיטקטוני המבטיח שקט ופרטיות מלאה. לכל בנין לובי מפואר מרוצף בשייש, פינות ישיבה וצמחיה שופעת. בכל לובי עמדת שמירה מאוישת המשגיחה על הנעשה באמצעות טלויזיה במעגל סגור.
כל דירה באזורי־חן מעלה את הסטנדרטים שהכרת עד היום לגבולות חדשים: במרחבי המחיה, בתכנון הפנימי ובאיכות של כל פרט ופרט.
רק מי שגר בשכונת יוקרה אמיתית יכול לתת מדירה כזאת.

לא כל אחד יכול להרשות לעצמו לגור באזורי־חן, השכונה היקרה והיוקרתית ביותר בישראל.
זוהי שכונת מגורים סגורה ומושלמת, הממוקמת באיזור הטוב ביותר של גוש דן. מבנה השכונה, הייחודי מסוגו בישראל, מבטיח לדיירי המקום אורח חיים שונה מהמקובל. החל מדירת ענק, דרך פיתוח סביבתי מתקדם ביותר ועד לכביש טבעת המקיף ומבודד את השכונה ומעניק לה את הצביון המיוחד שלה.
אין בארץ עוד שכונת מגורים כזו, שתוכננה במדויק עד הפרט האחרון כדי להעניק לדייריה את מכסימום הצרכים. הכל, ברמת ביצוע גבוהה, כמו בפרויקטים אחרים של אזורים: מגדלי דוד, מגדל דיזנגוף וגני אפקה.

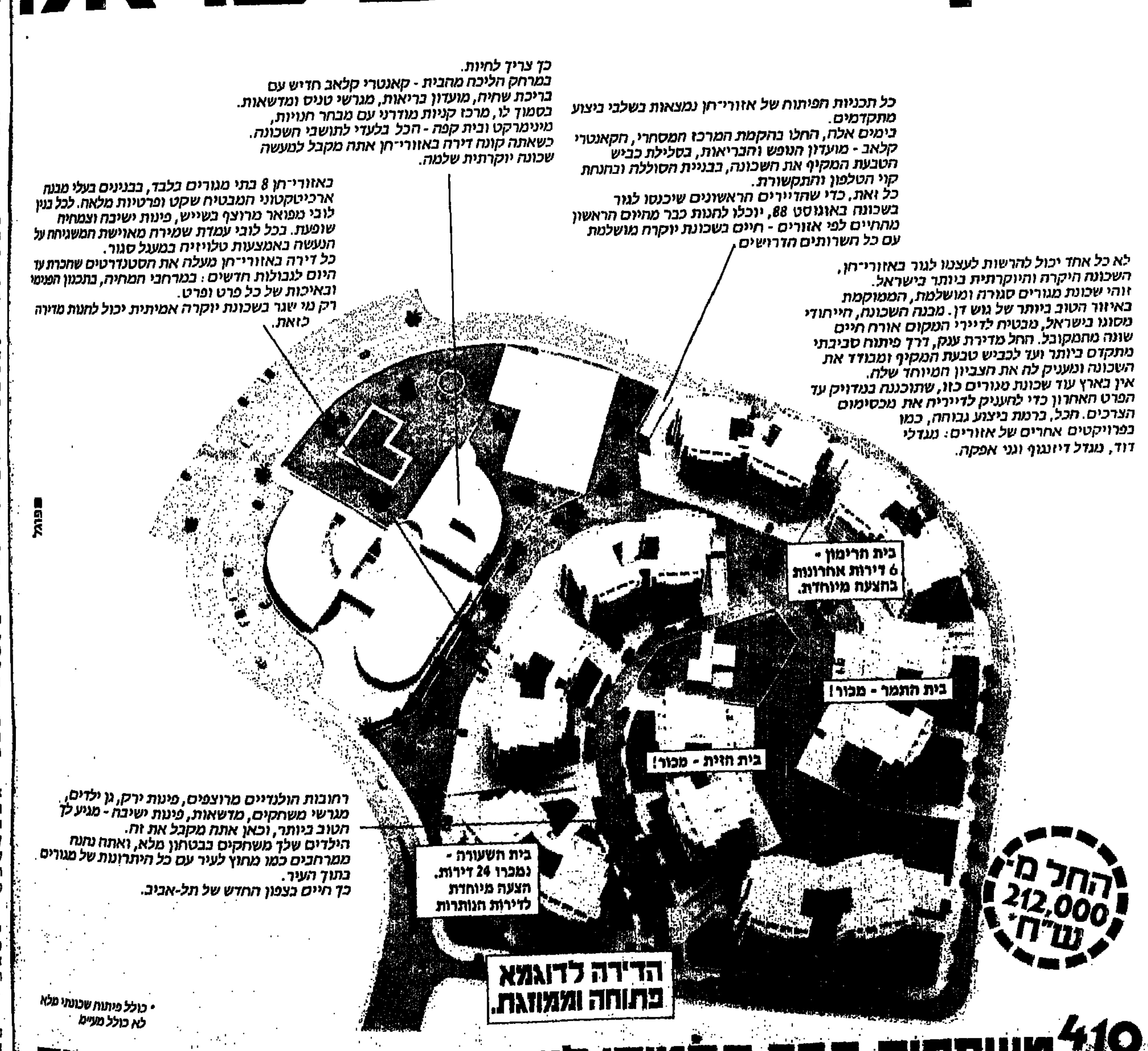

רחובות הולנדיים מרוצפים, פינות ירק, גן ילדים, מגרשי משחקים, מדשאות, פינות ישיבה - מגיע לך הטוב ביותר, וכאן אתה מקבל את זה.
הילדים שלך משחקים בבטחון מלא, ואתה נהנה ממרחבים כמו מחוץ לעיר עם כל היתרונות של מגורים בתוך העיר.
כך חיים בצפון החדש של תל-אביב.

* כולל פיתוח שכונתי מלא
לא כולל מע"מ

410 משפחות כבר הבטיחו לעצמן את החיים לפי אזורים

משרד המכירות הראשי ברח' דרויאנוב 5, תל-אביב
פתוח בימים: א'-ה' 08.00-17.00 ביום ו' 09.00-12.00
טלפון: 03-5120388-9, 5120120

בואו ניפגש באזורי־חן כל יום ובשבת.
אנשי המכירות של אזורים מחכים לכם במשרד המכירות באתר:
בימים א'-ה' בשעות 10.00-20.00
ביום ו' בשעות 10.00-13.00
ביום שבת בשעות 11.00-19.00
טלפונים באתר אזורי חן: 03-425370/1, 425478, 424915

אזורי חן
הצפון החדש של תל-אביב

קבלן הבצוע: סולל בונה בע"מ מרחב תל-אביב
אזורים חברת הבניה של קבוצת כלל

כך החליטו „לביא" (ב)

פרופ' עזרא סדן, ששימש מנכ"ל משרד האוצר, ניסה לטרפד את הלביא – ונכשל ● שרון קיבל הערכות סותרות, והקפיא את הפרוייקט ● למתנגדים לא היה סיכוי – החלטתו של בגין היתה נחושה ● „יכול להיות", אמר וייצמן באוגוסט 85, „שטעיתי כאשר הגיתי את הלביא, אבל אני ילדתי אותו ואני שוחט אותו" ● פרק אחרון

וייצמן (משמאל) ושרון: נציגי החברות האמריקניות ידעו פרטים „מבפנים" תצלומים: שלום בר־טל

מאת שלמה נקדימון

לביא בשיטת ה„יס מיניסטר"

כשנכנס אריאל שרון לתפקיד שר הביטחון, באוגוסט 1981, הוטל עליו להוציא לפועל את ההחלטה על הלביא במהדורתו החדשה. החלטה זו נתקבלה קודם לכן ע"י מנחם בגין, בעת שכיהן כמ"מ שר ביטחון.

שרון, שבמגעיו עם החברות האמריקניות ניסה לתמרן לטובת מערכת הבטחון, מצא עצמו, כדבריו, מתומרן. החברות האמריקניות ידעו דברים „מבפנים", מקרב מערכת הביטחון, כי נציגיהן היו „אנשים מהשורה הראשונה בארץ" - כולם בעלי עבר בטחוני. עובדה זו היקשתה על קבלת ההחלטה.

בדו"ח מבקר המדינה, התוקף את דרך קבלת ההחלטות בפרשת הלביא, אין התייחסות לעניין זה, כשם שאין התייחסות לנושא אחר, לא פחות פרובלמטי: גם בתוך המערכת שעבדה, כביכול, בשיתוף־פעולה מלא, היו נסיונות „לטרפד" את ההחלטות. באחרונה התוודה על כך פרופ' עזרא סדן, ששימש באותם ימים כיועץ כלכלי לשר האוצר, ומאוחר יותר כמנכ"ל משרד האוצר.

הצלחה בתעלת הימים

סדן התרשם, כי הפרוייקט הולך וחורג מההיקף שתוכנן לו. הוא החליט לטרפדו, אבל - כך סיפר - „יום אחד (בפברואר 82) לא עמדנו על המשמר, ואז חתמו על ההסכם". עם זאת, מודה סדן, „ידעתי מראש שזה משחק אבוד, משום שראש־הממשלה היה נגדנו". היה זה יצחק רבין, ראש־ממשלה לשעבר, שאמר לסדן, בעת שהאחרון בא להיוועץ בו: „אם לא תגייסו את ראש־הממשלה לצידכם, הכל אבוד".

סדן, למעשה, ניצב בפני „קיר ברזל", בנסיונותיו להכשיל את עיסקת המנוע הגדול. בעבר הצליח למנוע ביצוע החלטה אחרת של ממשלת בגין - תעלת הימים. אלא שהפעם, הנהלת התעשייה האווירית, שהיתה בעצה אחת עם ראש־הממשלה, לא היתה נותנת לו לנקוט אותם „תרגילים".

סיפור תעלת הימים חושף כיצד יכול פקיד בכיר להכשיל החלטה של ממשלה, שאיננה נראית בעיניו. תעלת הימים, למי שכבר אינו זוכר, היתה אמורה להזרים מים מהים־התיכון לים־המלח, תוך ניצול הפרשי הגבהים לייצור חשמל. התוכנית הגדולה והמלהיבה אומצה על־ידי מפעל ה„בונדס", שהתחייב לגייס עבורה חצי מיליארד דולר. ואולם, רבים התנגדו לתוכנית, בין מנימוקים כלכליים ובין מנימוקים פוליטיים.

סדן: בתעלת הימים הכנסנו כל פעם מכשלה חדשה. עבדנו בשיטת ה„יס מיניסטר". נעזרנו בסעיפי ההחלטה כדי לעצור תקציבים. כך, למשל, קראנו למנהל ה„בונדס" בארה"ב ואמרנו לו, כי בכל הנוגע לגיוס כספים לתעלת הימים, הם עוברים על חוק ניירות־ערך שם. הדבר גרם למהומת אלהים. ראש־הממשלה נזף בדרג הביצועי - אבל הוא לא ידע מה בדיוק לעשות. אנו המשכנו לנהוג כך, עד שעצרנו לחלוטין את גיוס הכספים לתעלת הימים. בסופו של דבר, הפרוייקט נפל.

אלא שלתעלת הימים לא היה „אבא" גדול וחזק, כמו התעשייה האווירית. משלא הצליח סדן להכשיל את קידום פיתוח הלביא, במתכונת שלא נראתה לו, הרי כפקיד ציבור, לא נותרה לו ברירה, אלא למלא אחר הוראות הממונים עליו - שר האוצר, ארידור, ושר הבטחון, שרון.

ייצור משותף

זמן קצר לאחר ששרון נכנס לתפקידו, הוא קיבל מיכתב מסדן, שתאריכו - 1 בנובמבר 1981. במיכתב זה הציע מנכ"ל האוצר לשנות את החלטת בגין לייצר לביא במתכונת מתקדמת. כתחליף הציע סדן לחתור לייצור משותף, יחד עם האמריקנים, של ה„אף־16" או ה„אף־18". להערכתו, חיל האוויר ייהנה מיתרונות רבים, אם תתקבל הצעה זו. סדן גם פירט נקודה נוספת, שבעתיד תהפוך לסלע־המחלוקת העיקרי בין התעשייה האווירית לבין משרד הביטחון וצה"ל: יש צורך - הוא קבע - לצמצם את ההקצבות לפיתוח המטוס מתוך תקציב הביטחון.

רק שבועיים עברו - וב־15 בנובמבר הונח על שולחנו של שרון מיכתב של תת־אלוף עמוס לפידות, ראש מינהלת פרוייקט הלביא (כיום אלוף, מפקד חיל־האוויר). לפידות התנגד, אחת לאחת, לכל הערכותיו של סדן. מסקנתו: ההחלטות שנתקבלו בימי בגין בדבר פיתוח הלביא הן נכונות, ויש להמשיך בהן בלי כל עיכובים.

לנוכח שתי דיעות כה סותרות, החליט שרון לבצע הערכה מחדש של כל הפרוייקט. כשלב־ביניים הורה ב־16 בנובמבר: לבצע הקפאה טוטאלית של הפרוייקט, עד לחודש ינואר 1982.

שר הביטחון הלך לראש־הממשלה, שוחח עימו, ובדיווח מה־18 בדצמבר למפקד חיל־האוויר, דוד עברי, וללפידות, מסר שרון: „אצל ראש־הממשלה קיימת החלטה נחושה – ללכת על הלביא בארץ".

הערכה כלכלית, שקיבל שרון ב־4 בינואר 1982 מנחמיה חסיד, היועץ הכלכלי של מערכת הביטחון, הובילה למגמה כי החלטת בגין היא בת־ביצוע, ומהווה את הפיתרון הטוב ביותר. אלא שזמן קצר לאחר מכן שינה חסיד, שניתח את שיקוליו הכלכליים של שרון, את הערכותיו. שוב היה צורך לבחון את הפרוייקט מחדש.

למעשה, כל הנושא היה נתון במצוקה. בתקציב לא היה כסף למימון הפרוייקט, וכדי שפיתוח הלביא לא ייפסק באמצע, הועברו לפרוייקט עשרות מיליוני דולרים, מסעיפים שנועדו לממן פעילויות צה"ליות. ייתכן, שבאותם ימים החל להתפתח הקרע – העמוק כיום – בין התעשייה האווירית לבין גורמים בכירים בצה"ל, שהחלו לראות את הלביא כעלוקה, המוצצת את דם הצבא.

מעגל קסמים

מצב זה הומחש היטב בדיון שקיים שרון ב־14 בינואר. הרמטכ"ל, רפאל איתן, שיחד עם מפקד חיל־האוויר עברי, צידד בלביא, הזהיר: הלביא יהיה מטוס בחלון־ראווה, שמחוסר כסף לא יוכל להתרומם; הוא ידכא את כל הביטחון הלאומי.

מודעי, כשכיהן כשר אוצר: „את הלביא לא צריך להפיל. הוא יפול לבד". כשהצטרף לתומכי הלביא, היו שהזכירו לו את ההתבטאות הזאת

חסיד טען עתה: אומנם, בקריטריונים כלכליים, תוכנית ה„לביא" עדיפה, אבל היא תיצור עומס עצום על סך־כל המקורות שיש למדינת ישראל.

שר הבטחון שרון סיכם: במסגרת תקציב הביטחון הקיים, קשה מאוד לעשות למען פיתוח הלביא. הבעייה העיקרית היא מימון הפרוייקט, ואותה יש לפתור, לפני שממשיכים. לדברי שרון, כבר אז הודיע על כך לבגין.

ב־21 בינואר נערך דיון נוסף – בענייני מימון. חסיד השמיע הפעם דיעה קיצונית עוד יותר נגד הלביא: ברור כעת שלא ניתן להרים את תוכנית הלביא במימון ישראלי מלא, ולכן אין ברירה אלא ללכת לתוכנית ייצור מקומית בשיתוף עם האמריקנים של מטוסי „אף־16".

סדן, שבע־רצון על כך ש„תותח" כמו חסיד מצטרף לעמדתו, הציע לבדוק את שאלת שיתוף־הפעולה עם שתי חברות אמריקניות, שנציגיהן עמדו להגיע לארץ.

בינתיים נעצר פיתוח ה„לביא" כמעט לחלוטין. ראש מינהלת הפרוייקט, לפידות, טען בדיון ב־21 בינואר: הפרוייקט נקלע למעגל קסמים. אם לא תתקבל החלטה מיידית על המשך הייצור, העבודה תיעצר בהדרגה. למעשה, מאז הורה שרון להקפיא את כל הפעילויות הכל כבר תקוע.

אחרים ממשתתפי הדיון הציעו דחייה בהכרעה לתקופה של שלושה חודשים, שמשמעותה היתה הקפאה נוספת. שרון החליט, כי אין טעם לדחות את ההכרעה לזמן כה רב, וביקש שהות של ימים אחדים בלבד.

בימים הבאים קיים שרון התייעצויות עם שר האוצר. עמדת שר הביטחון בדיונים היתה: ראש־הממשלה רוצה את המטוס הזה, ושום תרגילים לא יעזרו".

צוות היגוי

ארידור הבין, כי אין מנוס. לצערי, הוא סיפר, נאלצתי בעניין זה לקבל את דין ההחלטות. תחושתו גם היתה, כי בעניין זה, יש לשר הביטחון משקל פורץ. בקשתו היחידה של ארידור היתה: אם נגזר

ארנס, כשכיהן כשר ביטחון: „הלך לו קלף משוגע"

שהחלטת הלביא תצא לפועל, יש לעשות הכל לכך, שהפגיעה בתקציב תהיה מינימלית.

בינתיים הצליח עמוס לפידות לשכנע את שרון לאמץ את עמדתו, שגרסה: ראשית לכל, יש להחליט בצורה חד־משמעית על פיתוח הלביא. רק מעמדת כוח זו ניתן יהיה לבדוק, בצורה נכונה וחופשית מלחצים, כל אלטרנטיבה אחרת. ייתכן, שאז יהיו האמריקנים מוכנים להציע תנאים טובים יותר.

שרון ראה בלביא את המטוס המעולה ביותר שאפשר יהיה להשיג בשנים הבאות. מעבר לכך, הוא היה ער להיבט המדיני של ייצור מטוס־קרב בישראל: מספר חודשים קודם־לכן, לאחר הפצצת הכור האטומי העיראקי על־ידי חיל־האוויר הישראלי, הפסיקה ארה"ב לתקופה מסויימת את אספקת ה„אף־16" לישראל.

ב־4 בפברואר נועדו שרון וארידור לפגישה וסיכמו: פיתוח הלביא יימשך. המטוס ייוצר על־ידי התעשייה האווירית כקבלן ראשי, בשותפות עם חברות אמריקניות; מנוע הלביא, ה„1120", ייבנה בשותפות עם „פראט אנד וויטני", במפעל „מנועי בית־שמש"; החלטות אלה ייושמו, מבלי שיוגדל תקציב הבטחון.

„אני משוכנע", הינחה עתה שרון את התעשייה האווירית, „שיחד עם התעשיות האחרות תעמדו בהצלחה במשימה הלאומית, שנקבעה על־ידי הממשלה – לפתח ולייצר בארץ מטוס־קרב חדיש, חיוני לביטחון הלאומי של ישראל".

ארידור ושרון אף הקימו צוות היגוי, בראשות מפקד חיל־האוויר, עברי, עליו הוטל לגבש המלצות בנושאי גיוס ממון, תוכנית השקעות, הסד"מ עם ארה"ב וכו'. צוות ההיגוי שפעל 8 חודשים בלבד, המליץ על שורת צעדים בתחומים אלה. בינתיים קיים גם שרון עצמו מגעים עם חברות אמריקניות. היו שקיוו, כי אם ייחתמו עסקות משותפות עם החברות האמריקניות, יתנו אלה לפרוייקט „גב" חזק, שאותו אי־אפשר יהיה לשבור.

באותם ימים עלתה הצעה, שלימים תפתור את בעיית מימון הלביא: לבקש סיוע מוגדל מארה"ב, ולהמיר את חלקו לשקלים, לצורך מימון עבודות בישראל. הרעיון שמאחורי הצעה זו היה להפנות חלק מהסיוע האמריקני לפיתוח הלביא. ואולם, הלביא עצמו לא הוזכר, משום שקל יותר להשיג הסכמה למימון פרוייקטים שעליהם כבר דובר עם האמריקנים, כמו טנק „המרכבה", מאשר לפרוייקט שהוא עדיין על שולחנות השירטוט.

התנגדות עיקשת

משה ארנס, שכיהן אז כשגריר בארה"ב, והציר הכלכלי בוושינגטון, דני הלפרין, שטיפל בנושא ההמרה, הצליחו להשיג הסכמה להגדלה של החלק הניתן להמרה, מ־100 ל־150 מיליון דולר. אולם בסוף 1981, כאשר סיפחה ישראל את הגולן, רגז הממשל והקפיא את הגדלת ההמרה. ישנה גירסה אחרת (של איש מינהלת הלביא), האומרת, כי על הקפאת ההמרה החליטו האמריקנים רק לאחר הפצצת ביירות על־ידי חיל־האוויר, במהלך מלחמת לבנון.

בחודשים הבאים נמשכו המגעים עם חברות אמריקניות. שרון נועד עם שר ההגנה קספאר וויינברגר ב־25 במאי. וויינברגר – לימים המתנגד הגדול ביותר ללביא בממשל – אמר מה שאמר, לא הבטיח שום סיוע. אך לפי דיווחו של שרון, הותיר את ההחלטה הסופית בידי ישראל.

משלחת בראשות עמוס לפידות, שביקרה בסוף 1982 בארה"ב, מצאה בפנטאגון התנגדות בסיסית לניצול כספי הסיוע האמריקניים לפיתוח מטוס ישראלי. חברות המטוסים הגדולות בארה"ב גילו התנגדות עיקשת ללביא. הרושם היה שרק ביקור של ראש־הממשלה בוושינגטון עשוי להזיז את העגלה.

בינתיים נאלץ פרוייקט הלביא להמשיך ולהתממן במימוני ביניים, פרי „עיסקות" בין משרדי הביטחון והאוצר. ברור שבמצב זה נוצרו קשיים, שהכבידו מאוד על התקדמותו השוטפת של הפרוייקט.

ב־28 בינואר 1983, שלושה שבועות לפני שוועדת כהן אילצה אותו להתפטר ממשרד הביטחון, בשל פרשת סאברה ושאתילה, גיבש שרון תוכנית חמש־שנתית של תקציב הבטחון. על דעת מנכ"ל משרד הביטחון, אהרון בית־הלחמי, סוכם, כי תקציב הביטחון יצטרך לממן מדי שנה רק את מחצית עלות הלביא בשקלים. המחצית האחרת תמומן ממקורות שונים אחרים. לכאורה, משרד הביטחון צריך היה להיות מרוצה, שמחצית מן הנטל ירדה מכתפיו, אך עד מהרה התברר, כי אותה החלטה נותרה רק על הנייר.

ב־22 בפברואר 1983 קיבל משה ארנס את משרד הביטחון מידי שרון. ארנס, מהנדס אווירונאוטיקה, ואחד מבכירי התעשייה האווירית, לפני שנכנס ראשו ורובו לזירה הפוליטית, היה תומך נלהב של ה„לביא". כיו"ר ועדת החוץ והביטחון של הכנסת צידד במטוס הישראלי בכל כוחו, ובאותם דיונים אצל שרון, בהם השתתף, תמך בפיתוח מטוס־קרב מהטובים בעולם – מן הדרג הראשון ולא השני. הוא אף ניסה לשכנע את מפקדי חיל־האוויר ללכת על פרוייקט גדול.

לאחר מגעיו עם האמריקנים התפאר ארנס, כי הלביא גייס לעצמו את הכספים הדרושים למימונו. עגלת הלביא התחילה לדהור

קבלני משנה

כאשר החל ארנס במגעים עם האמריקנים, התברר לו, שארה"ב איננה מאשרת להשתמש בקבלני־משנה אמריקניים לפיתוח המטוס, למעט המנוע. מאחורי החלטה זו עמד הפנטאגון, שלא רצה להעביר טכנולוגיות מתקדמות לישראל. היתה זו מכה קשה, שכמעט וגרמה לעצירת הפרוייקט.

מי שסייע לישראל לפרוץ את המחסום היה שר החוץ, ג'ורג' שולץ, שבישר זאת לארנס במיכתב מה־17 באפריל 1983. התווים השונים עם החברות האמריקניות החלו להיתתם.

התערבותו של שולץ עדיין לא פתרה את בעיית המימון, אלא שכאן, לארנס פשוט „הלך קלף משוגע". הוא, שהלביא היה חלום חייו, זכה שבתקופתו – בנובמבר 83 – יאשר הקונגרס, לאחר עבודה רבה מאחורי הקלעים, המרה לשקלים של 300 מיליון דולר, מתוך 550 מיליון הדולר שנדרשו למימון פיתוח הלביא בשנת התקציב הקרובה.

גורמים בממשל, בעיקר בפנטאגון, התנגדו בתוקף להחלטה זו של הקונגרס. היה אף חשש, כי גורמים אלה יצליחו לשכנע את הנשיא להטיל וטו על ההחלטה, אך כאן שוב התערב שולץ, ושיכנע את רייגן כי כדאי לסייע לישראל, ואין סיבה להטיל וטו על החלטת הקונגרס.

כך יכול היה ארנס להתפאר, במידה של צדק, כי הלביא גייס לעצמו את הכספים הדרושים למימונו. החוק בקונגרס, בעניין זה, היה צריך להתחדש מדי שנה, והיו שחששו, כי יום אחד יחליטו האמריקאים „די". אבל בינתיים, עגלת הלביא החלה לדהור.

למרות הכל ידע ארנס, כי עתיד הלביא עדיין אינו מונח בכיס. כדי ליצור עובדות בשטח, הוא ניסה להקדים בשנה – מאפריל 1990 לאפריל 1989 – את מועד ייצור סידרת המטוסים הראשונה. לצערו הסתבר, כי זה פשוט בלתי־אפשרי.

בגלל הקדמת הבחירות לכנסת, כיהן ארנס במשרד הבטחון רק 19 חודשים. יתכן מאוד, כי אילו נשאר בו יותר זמן היה מצליח לקדם את הלביא יותר, ואולי מבטיח את עתידו.

בעקבות הבחירות לכנסת הי"א נכנס יצחק רבין, ב־13 בספטמבר 1984, למשרד הביטחון. רבין לא היה אפילו חסיד הלביא הקטן. בראשית 1980, בדיון בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת הצביע (יחד עם יוסי שריד, לעומת תמיכה מאסיבית ונלהבת של ראשי המערך האחרים בהנהגת פרס) נגד המהדורה הראשונה של הלביא.

עם היכנסו למשרד הביטחון, הורה רבין לבדוק את נושא הלביא. במספר דיונים, שנערכו בראשית 1985, היתווה רבין תחומים לייצור הלביא, בכפוף למימון האמריקני.

למעשה, ברקע פרוייקט הלביא תמיד היה החשש, מה יקרה אם לפתע תחליט ארה"ב להפסיק את ההזרמה השנתית המיוחדת. ניסו לבדוק אפשרות להשיג התחייבות אמריקנית לתקופה של 15 שנה – אך התברר כי הדבר נטול כל סיכוי, ולכן פעלו בכיוון של הבטחת האינטרס האמריקני בהמשך פיתוח וייצור הלביא. ישראל אף היתה מוכנה לכך, שאם חברה אמריקנית תרצה להשתמש בלביא כבסיס לייצור מטוס אמריקני, תינתן לכך הסכמה.

אולם עיקר המאמץ הופנה למציאת שותף אמריקני לפיתוח המטוס וייצורו.

הפעם הראשונה

ב־21 באוגוסט 1985 הביא רבין את נושא הלביא לדיון בקבינט המדיני־ביטחוני המצומצם. היתה זו הפעם הראשונה, מאז ימי ויצמן כשר ביטחון, שפורום ממשלתי חזר לדון בנושא.

לקבינט נמסר שפרוייקט ה„לביא" – אם יימשך – יהיה יקר יותר ב־18 עד 30 אחוזים מאשר רכישת כמות זהה של מטוסי „אף־16". אבל הקבינט החליט להמשיך בפרוייקט, משום שבאותו מועד, הברירה היתה להמיר את 300 מיליון הדולר בשקלים לצורך הלביא – או להוציאם בארה"ב, והיתה הסכמה כמעט כללית, כי בתנאים אלה, מוטב להוציא את הכסף בארץ, לפיתוח התעשייה וקידום הטכנולוגיה בישראל.

רק שני שרים בקבינט התנגדו אז להמשך הלביא: ויצמן ומודעי. „יכול להיות", אמר ויצמן בסיגנונו המיוחד, „שטעיתי כאשר הגיתי את הלביא, אבל אני ילדתי אותו ואני שוחט אותו".

מודעי, אז שר האוצר, התבטא כעבור זמן בדיון במערכת הבטחון: „את הלביא לא צריך להפיל. הוא יפול לבד". כאשר הצטרף מודעי לתומכי הלביא, היו שהזכירו לו התבטאות זו, וטענו כי אילו היה עדיין שר אוצר, בוודאי היה מביע עמדה אחרת.

הפרוייקט המשיך להמריא, לתפוס גובה, עד שנחת נחיתת אונס. למה ומדוע והתשובה, סביר להניח, תינתן במסקנות הוועדה לביקורת המדינה בראשות ח"כ דוד ליבאי, הבודקת עתה את סיפור הפרשה מראשיתו.

לקרוא לדברים בשמם

גאולה כהן

שבת שלום?

מי לא שמע את קולות הצחוק של אלה, שלעגו לקולות הבכי, שעלו השבוע מרחבת הכותל המערבי, מליבותיהם של אילו שכאבו את חילולה של השבת בירושלים?

אני לא צחקתי, ולא רק משום שידעתי שלו אבי עוד חי – היה גם הוא בין הבוכים. אלא גם משום כך, שבאוזני שלי, הקולות, שעולים מהמועדונים ומהדיסקוטקים שברחובותינו, צורמים וגלותיים יותר...

■ ■ ■

אינני יודעת אם תיעקר עוד גדר בסטאטוס־קוו, שמנע במשך ארבעים שנה פתיחת בתי־קולנוע בלילות־שבת בירושלים – אני רק יודעת, שאפילו החילוניים, שאינם נושאים את עיניהם לירושלים של מעלה, לא היו רוצים שירושלים תיהפך לתל־אביב של מטה.

אבל, זה בדיוק מה שרוצה ר"צ: לא השבת כואבת לה, לר"צ – „ירושלים" כואבת לה...

רק בער בתולדות־ישראל, ובדבר חסר־תרבות בכלל יכול היה לומר, כפי שאמר השבוע אחד ממנהיגי ר"צ: למה שירושלים לא תהיה כמו תל־אביב?

„עליונים", איפוא, על ירושלים של מעלה! להוריד אותה למטה; לנרמל אותה מכל המייחד; לכתוש את ההרים הנישאים מסביבה ובתוכה לגרגרי החול עליהם בנויה תל־אביב: לנצח את הנצח שבה לטובת הזמן העובר־ושב; שתהיה לא רק של זהב, אלא גם של כסף; לא רק של בתי־כנסת – גם של בתי־קירקסאות... ואולי כך – מי יודע? – יכהה גם המתח הפוליטי שכרוך בה ושמפריע כל כך לשלום...

■ ■ ■

„תבינו" – אומר לנו טדי קולק, אוהבה הגדול של ירושלים, „זה דור שעבר את מלחמת יום־הכיפורים, את מלחמת לבנון".

לא, אני לא מבינה: האם לפני יום־הכיפורים ולבנון – לא היו מלחמות בישראל? ובין אלה, שלוחמים היום נגד פתיחת בתי־קולנוע בירושלים בלילות־שבת – אין כאלה, שלחמו גם במלחמות יום־הכיפורים ולבנון?

נכון, טדי ידידי, משהו השתנה היום: לא הצרות שלנו נתרבו, אבל אורך־הרוח שלנו לשאת בהן – נתקצר: ומי – אם לא ירושלים – עושה לנו תיזוכורת, גם בימי־יותל, על המתח הרוחני, המחייב נשימה ארוכה?

אבל לא, לא רוצים. רוצים שלום עכשיו, רוצים ירושלים של עכשיו. רוצים תל־אביב.

■ ■ ■

אינני יודעת איך יסתיים היום המאבק בירושלים אבל „בין לבין" בא לי לצחוק כשאני שומעת את ר"צ ואת גרורותיה מכריזים על המאבק הזה שלהם כעל „מלחמת תרבות בתרבות".

איזו תרבות באיזו תרבות?

אמת, לא רק ב„אשמתו" נושא היום המחנה הקרוי „דתי" את מורשת התרבות של ישראל־סבא – גם באשמתנו אנו, באשמת כל אלה, שמיהרו להתפרק מאוצרות ולהתפקר מהמורשת הלגיטימית הזו ללא שום התמודדות אתה; שמיהרו לברך: „ברוך שפטרנו מעולה של זו".

אם יש בליבי – ויש – על המחנה הדתי, הציוני ורק הציוני, זה מפני שגם אם לא התפרק מה„עול" הוא התפרק היום מהאחריות. מה זה אם לא חוסר אחריות שבמקום ללכת עם ההלכה ברוחב, כדי למצוא בה את התשובות לשאלות שנזעקות בו, לרוחות שמנשבות בו, – להקפיא את התהליך, להזדנב מאחורי המחנה החרדי, להסתגר מאחורי מנעול ובריח ולסגור את לוחות־הברית בארון?

אבל אם המחנה הדתי אינו נושא היום באחריות, שהוא חייב בה – איזה מסר תרבותי קדוש נושאים עמם היום אלה שמקדשים עליו מלחמה: הארון דדי צוקר? הגברת שולמית אלוני? איזו בשורת „שבת" חדשה הם מביאים עמם לששת ימי־החול של חיינו?

כלי חופש, אכן אין תרבות. אבל חופש לבדו עוד איננו תרבות. תרבות – מאז ששת ימי־בראשית – מתחילה דווקא בהצבת גבולות. לעקור אות אחת מן התורה מותר רק לזה שיכול לכתוב במקומה שתיים; לשבר לוחות יכול רק מי שחוזר – כמו משה – ומוריד במקום השבורים לוחות חדשים.

■ ■ ■

בעיקרון, שעיקרו לא הקפאה לשמה של מצב קיים, אלא רצון ללכת ביחד – סטאטוס־קוו הוא עדיין עיקרון חיוני. חיוני – אבל לא קדוש אשר לשנות גם אותו. אבל ישנה אותו לא רק צד אחד, אלא שני הצדדים שקבעו אותו.

להיאבק, איפוא, נגד כפיה, דתית או אנטי־דתית, בירושלים – כן. אבל לכפות את תל־אביב על ירושלים – זה לא!

אמת בפרסום!
דירה חדשה
מכונית חדשה
טיול מסביב לעולם, וידאו טייפ, מוצרי חשמל ביתיים
לתושבי גוש דן ואזור השרון
אם את/ה: שכיר או עצמאי, משוחרר צה"ל או סטודנט, מורה או עקרת בית, סוכן מכירות, איש שיווק, יועץ מס, מדריך, כלכלן, פקיד בנק–
תוכל להגשים מטרות אלו
תוך שנת עבודה אחת
הקדש שעה קלה על כוס קפה ובאווירה נעימה למפגש הסבר והכרות שיערך במלון שרתון ת"א ביום ה' 27/8/87 בשעה 17.00 ובמלון דן פנורמה ביום ב' 7/9/87 בשעה 17.00.
ההשתתפות בחינם על בסיס ראשון נרשם ראשון נכנס (מספר המקומות מוגבל).
לצורך רישום נא לפנות למזכירות חשוון בימים א'–ה' בין השעות 08.30 – 20.30
„אשד" בע"מ טיומקין 11 ת"א
טל' 03-614089, 621536, 624174

התאחדות המלונות אילת

ספטמבר באילת

מבצעים הנחות הפתעות

עם סיום העונה של החופשה המשפחתית, ולפני עונת
הצ׳רטרים מאירופה, תפוס חופשה נהדרת במחירים מיוחדים. מלונות אילת מציעים
שפע של מבצעים ותוכניות בידור, הפלגות ביאכטות, פעילויות ספורט ימי,
מועדוני לילה, מצפה תת-ימי, טיולי מדבר, ספארי ועוד... ועוד...

חייג 059 ובחר את המלון המתאים לך במחיר הנוח לך

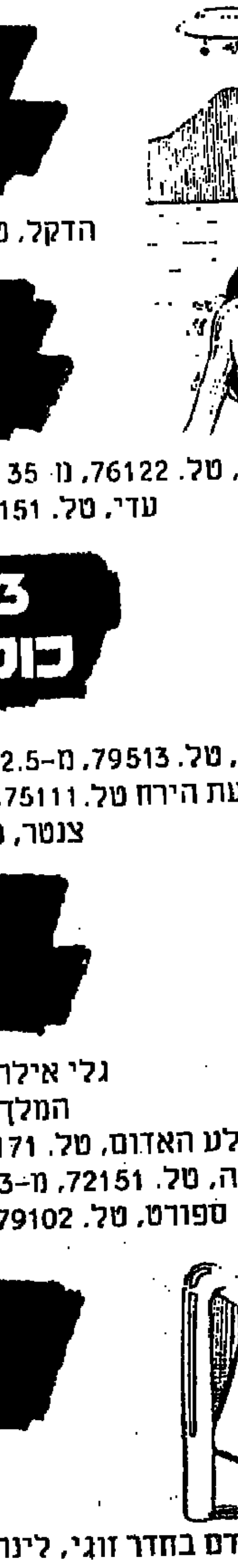

כוכב אחד מ- 24 ש"ח

הדקל, טל. 73191, מ-24 ש"ח • מפרץ השמש, טל. 73105, פרטים במלון.

2 כוכבים מ- 24 ש"ח

בל, טל. 76122, מ-35 ש"ח • דליה, טל. 75127, פרטים במלון • היכל האזוח, טל. 72171, מ-24 ש"ח
עדי, טל. 76151, מ-35 ש"ח • קראוון, טל. 73146, "פונאן בקראוון" פרטים במלון

3 כוכבים מ- 32.5 ש"ח

אדומית, טל. 79513, מ-32.5 ש"ח • אמריקנה, טל. 75176, מ-33 ש"ח • אלמוג-ים, טל. 79555, מ-58 ש"ח ח.פ.
בקעת הירח טל. 75111, מ-35 ש"ח • סן-טרופז, טל. 74161, עקוב אחרי מבצע "ישרוטל" בעיתונים
צנטר, טל. 73177, מ-45 ש"ח • קלאב אין, טל. 79577, פרטים במלון.

4 כוכבים מ- 37 ש"ח

גלי אילת, טל. 73122, מ-44 ש"ח • גני שולמית, טל. 75151, מ-40 ש"ח
המלך שלמה, טל. 79111, עקוב אחרי מבצע "ישרוטל" בעיתונים
הסלע האדום, טל. 73171, מ-41 ש"ח • לגונה, טל. 79444, עקוב אחרי מבצע "ישרוטל" בעיתונים
מוריה, טל. 72151, מ-53 ש"ח • מלכת שבא, טל. 72121, מ-37 ש"ח • נפטון, טל. 79333, מ-68 ש"ח.
ספורט, טל. 79102, עקוב אחרי מבצע "ישרוטל" בעיתונים • קיסר, טל. 76161, מ-49 ש"ח

5 כוכבים

אביה סונסטה, טל. 79222, פרטים במלון.

המחירים לאדם בחדר זוגי, לינה וארוחת בוקר, בתוקף מ-30.8.87 עד 7.10.87 (למעט 23-27.9.87 וסופי שבוע).

לוח טיסות מתוגבר - יותר מ-10 טיסות ביום
לאילת עם ארקיע ב-55 דקות

מבצע מתנות למטוסי אמצע השבוע בספטמבר אוקטובר:
• חינם - שייט על היאכטה דן עם ארוחת צהריים
• חינם - מכונית באילת לא כולל קמ ובטוח
• חינם - ברטיס "סעודה בשניים"
• חינם - כניסה למוזיאון הבובות

מרכז הזמנות תל-אביב 03-5412222; ירושלים: 02-234855; חיפה: 04-643371; נתניה: 053-340734

ד"ר ישראל אלדד

כן לשבת, לא ל"שאבעס!"

...ין איזון בעולם. אנחנו נתנו לעולם את השבת, בא העולם ומחזיר לנו אותה כ"ויקאנד", סוף שבוע.

יש גם איזון בעולמנו הפנימי. היהדות האשכנזית קיבלה את ה"שולחן ערוך" של הספרדי, ר' יוסף קארו (עם הגהות מחמירות של הרמ"א מפולין), יתירה מכן, חלק ניכר של יהדות מזרח אירופה, בעיקר החסידות, קיבלה גם את נוסח התפילה מהאר"י הקדוש, "נוסח ספרד", באה יהדות ספרדית מאורגנת במפלגה פוליטית גדולה (גם זה חידוש) מפלגת ש"ס וקיבלה עליה מרות של רב אולטרה־אשכנזי, יידישאי שביידישאים, מרות אידיאולוגית של הרב שך. וכבר מתרבים ילדי ספרדים הלומדים ב"חדרים" וב"ישיבות" אשכנזיות ב... יידיש.

אינני עויין יידיש כמובן, שפת אם היא לי, לאחר החורבן, גם שפת דם, לשון עשירה – עמוסת עברית – גנכס תרבותי, ביטוי לעם גדול והרוג. היו שנים של חזית, של מאבק על השלטת העברית בארץ. נצחון העברית הוא אחד הניסים הגדולים שארעו לה ושחוללה הציונות. פה ושם אתה שומע דברים על רנסנס של יידיש. במקומות רבים היא הופכת כמעט ל"לשון קודש", להכעיס ציונות וישראל. בידי המחנה המכונה חרדי, זה האנטי־ציוני, זה כמעט רגל.

וגם זו בחינה בין הבחינות לנושא זה של המאבק על השבת בכלל ועל שבת בירושלים בפרט.

■■■

חבל שטדי קולק החל לסגת מעמדתו הקודמת, לשמור על ה"סטטוס קוו". לא ש"סטטוס קוו" מקודש ואסור לשנות בו, אלא שטדי עצמו הדגיש לא פעם, שמן הראוי לשמור על אופיה המיוחד של העיר בנוסף לעובדה של הריבוי הדתי של תושביה היהודים (הם בלילות שבת אינם רצים לדיזנגופים וגם לא משחקי קלפים, ודי"ל).

היתר להצגות קולנוע בלילות שבת הוא בגדר פירצה. פירצה זו תקרא טבעית לפתיחת מסעדות ובתי קפה בקרבת בתי הקולנוע ומכאן הדרך פתוחה ל"הדיזנגופיזציה" של המידרחוב. מה פירושו של דבר יבין כל אחד שראה פעם את רחוב דיזנגוף בליל שבת, ולא מבחינה "דתית" במרכאות, כי אם מבחינה אסתטית גרידא. על כן אל תבלבלו את המוח ואת הלב ואת העיניים ואת כל החושים בשם "התרבות" המערבית, הליבראלית והדימוקרטית שאותם באים להציל מידי ההשתלטות הדתית.

יהודי היושב בליל שבת עם משפחתו, מקדש ומברך ושר "זמירות" ומעיין בספר בלשונו, ויהיה הסבר מיושן כאשר יהיה, הוא האדם התרבותי לעומת המתרוצץ בדיזנגוף, או הצוהל אל מול סרט אלימות (ומי יעז לעשות צנזורה על סרטים? וכי מי מעז למנוע בעד הטלוויזיה לבחור ללילות שבת דווקא סרטי זוועה, רחוק, רחוק מכל תרבות)...

כל ההמולה הזאת, הסערת לבבות, ושינויי נוהג, בשביל כמה מאות אנשים, שאין להם במה למלא ערב זה, אף לא טלוויזיה ולא וידיאו ולא הרצאה ולא קריאה, אלא בסרט! ומי שבאבת לא סרט כוונתו אלא להמולה סביבו, לפניו ואחריו, מה מונע ממנו למען צורך תרבותי זה פשוט לרדת לתל אביב ב־40 דקות ולהיתרבת בדיזנגוף. לכל היותר יהיו רשאים לתבוע ניכוי ממס הכנסה בשם הוצאות לצורכי בריאות.

יש כאן ערבוב דימגוגי (גם פרופסורים משתמשים בזה) בין "עם חופשי" ובין "חופשים". ההימנון והציונות נלחמו על עם חפשי, המחוקק חוקים לעצמו ואין פירושו של דבר כל אחד כפרט חופשי לעשות כל מה שעולה על רוחו בשם "להיות עם חופשי". "להיות עם חופשי" הופנה כנגד הגלות אצל הגויים. ומי שזועק למען קולנוע בליל שבת כדי "למלא את הערב" מעיד על עצמו שכל כולו כלי ריק. לא רק ליהודי דתי, אף לכל יהודי אחר, ולכל אדם תרבותי, אם אני מבין תרבות מהי, לא תיתכן בעייה שכזאת: בעיה למלא את הערב. אלא אם כן באמת ריק מכל הוא.

אין כאן בעיה של חופש הפרט, זו בעיה של אופיה של עיר. קולק חש את זה, על כן צר על כניעתו כרגע. הוא גם צודק כשהוא שואל למה כדורגל כן וקולנוע לא. המסקנה – בייחוד על רקע הכנות לחמשת ימי עבודה – גם לא כדורגל בשבת, בקיץ ביום ששי, בחורף במוצאי שבת ולקנאים דווקא. ארבעים דקות נסיעה לבלומפילד, זה כמו כל נסיעה עירונית בלונדון למגרש משחקים. לא "דיכוי" הפרט, ורק שמירה על אופי מיוחד לפחות של עיר זו. כשהתחולל המאבק על גן בילי רוז, גן פסלים, כתב נתן אלתרמן נגד הגן: לא רע שירושלים תיוודע ביחוד זה, עיר ללא פסלים..

■■■

חילונים תרבותיים באמת, ואני פונה ביחוד לחלק האינטלקטואלי שבו, מן הדין ומן המוסר ומן היפה שיעריכו עניין זה של קדושת שבת ביהדות. לא זו בלבד שיהודי דתי סובל ממראות חילול שבת ממוריקת שבזאת (נוסח דיזנגוף), בעוד שאין שומר שבת מעצבן, מרגיז, מכאיב ליהודי חילוני, אלא שראייה לעומק חייבת להדריך איש רוח להבין שמה שהווה אלפי שנים מרכז החיים, גם אם מוסט מן המרכז מטעמים שונים, (פילוסופיים, דיאלקטיים, פוליטיים, פסיכולוגיים), איננו יכול – ולאור התחליפים ספק אם כדאי – להיעקר עקירה מוחלטת.

זעקות ה"שאבעס" מפי רבים וגם צעירים, מגלות יותר מטפח אחד שמלחמה זו איננה דווקא על קדושת־השבת בכלל וירושלים בפרט, כי אם חלק מהמלחמה נגד הציונות ונגד מדינת ישראל.

וגם זאת באוזני החרדים: אם חוזרה לגלות, אם אי הכרה במדינה (והרב שך חוזר ומדגיש: היינו אלפיים שנה בלי מדינה), אדרבא, תחליטו: מדינת ישראל היא מדינת גויים, על כן... על כן אין לנו עניין בקולנוע ובאיצטדיון. כפולין נלחמתם נגד בתי קולנוע בליל שבת? ובימי האנגלים או הטורקים כאן – נלחמתם נגד קולנוע? מה פתאום. דינא דמלכותא – דינא. אם אינכם ציונים (גם אגו"י אינה ציונית, אלא מאין דינר דמלכותא – דינר), יהיה דין מדינת ישראל כדין מדינת פוילען אמעריקע (יהודי ויליאמסבורג מפגינים נגד בתי קולנוע בליל שבת?)

אך אם מדינה זו מדינת יהודים היא בכל זאת, ראשית כל נראה את כל זועקי "שאבעס" במדי צבא מגינים עליה, שנית ייאבקו למען יהודה ויהודה, מתוך הבנה היסטורית עמוקה. כשם שתבעתי מהחילונים הבנה תרבותית היסטורית, כן אני תובע מהמחנה החרדי המקבל ציונות ומדינה: כבר ניבאו חז"ל בחוכמתם המקפת: יפתח בדורו כשמואל בדורו. והם ידעו שיפתח ושמשון לא היו חסידי גור או חב"ד.

דורנו המגשים שיבת ציון הוא דור יפתח ושמשון, ויש לדון אותו רק על פי זה אם הוא ממלא יעוד זה. אם כן – יכופרו לו עוונות ומשגים בתחומים אחרים, כשם שכופרו לשופטים ואף מלכים.

"שאבעס" הוא מלעיל. בעיני רבים אולי אף מלעילא דלעילא – אבל אנחנו וכיום מרבית העם היהודי ומרבית יהודי ישראל – הוא עם של מלרע, כמתחייב מגילגולי היסטוריה ודת, צמודים לארץ, מלרע. גם "היתר עיסקא" צמח מצרכי מלרע. קולנוע וכדורגל אינם בגדר פיקוח נפש. אבל גם פיקוח נפש איננו מבטל שבת, כי אם דוחה שבת. יתכן שכל מה שמתרחש בימינו, מצד היות הציונות ברובה מעשי מחשבת וידי המכונים חילונים, יתכן שזה בגדר אותו פיקוח נפש העם, הרוחה חידושה של שבת (חידוש במלוא מובן המלה).

■■■

המאבק הוא עמוק, ואם הראייה – בייחוד בצמרת לא רק הפוליטית – תהיה היסטורית ותהיה ייעודית, בהבנת האחריות שלנו לתהליך גאולת העם והארץ (ראה פרשת "השמיטה" שגם היא היתה בנעת חשבת ל"שאבעס"), יימנע קרע מראני שכמוהו לא היה מאז חורבן ישראל מיהודה (ישראליות מיהודית?).

על המחנה החילוני הציוני (ויש אלמנטים אנטי־ציוניים ואנטי־ישראלים בין המסיתים לקרע) להכיר ולהוקיר בתחום המסמבי את תרבות העם אלפי שנים ותמצית חייו, ועל המחנה הדתי (ואין צריך לאמר שיש בו וגוברים בו יסודות אנטי־ציוניים גלותיים ממש), להבין: למרבית הצער לא נתגשם מה שקיוו חכמים "אם ישראל שומרים שתי שבתות מיד הם נגאלים", כי הנה עובדה היא, לא שתי שבתות, רבבות שבתות שמרו ישראל כהלכה ולא נגאלו. אין זאת אלא: אם כן נכונה יותר דעת חכמים ש"בעקבות המשיח" חוצפה גוברת וכו' וכו'. והציונות היא עקבתא דמשיחא, ואין דרך אחרת לגאולה.

הערות בשוליים

הרב מנחם הכהן

מחלקת עסקים

מצב לאומי: אוטם שרירות ה"לביא" – מדחי אל דחייה.

★

תתקווה שנות אלפיים: נמצא פתרון לבעיית ה"לביא": ההכרעה תדחה מישיבה לישיבה – כהצעת שמיר, עד שנגיע לשנות ה־2000 – כהצעת פרס.

★

השבוע: "פועלי 'סולתם' שמו מצור על המפעל", "החקלאים מאיימים במצור על שמיר ופרס", "החרדים יטילו מצור על בתי הקולנוע מחללי השבת", "החילונים מתכננים מצור על השכונות החרדיות".

– מצב לאומי: מדינה במצור.

★

כאיש אחד בלב אחד: "שרת הבריאות יחד עם רופאי 'הדסה' והרבנים הראשיים, הסכימו להשתלת הלב".

– פעולה ראשונה של דתיים וחילוניים בירושלים לקירוב לבבות.

★

לב העניין: "השתלת הלב – הישג רפואי לישראל".

– ההישג הרפואי: הרבנות הסכימה להשתלה.

★

שבת שלום בירושלים: החרדים של רצ והקיצונים של החרדים, מבטיחים כי הפגנות השבת יהיו מאופקות, יוחלפו מהלומות בדרכי נועם, ויוטחו קללות ברוח אהבת ישראל.

★

שני חלקי העיר: על רקע ההתנגשויות בירושלים: כבר לפני שנים הוזהרו מומחים, כי המצב העדין בירושלים בה חיים שני עמים, טומן בחובו סכנות של התלקחות ושינאה.

★

בין קודש לחול: חוגים דתיים: "בירושלים אסור לחלל את השבת".

– בתל־אביב מותר?!

★

שמאל דוחה: "יום לפני צאת מזכ"לי מפלגות ישראליות למוסקבה, הודיעו הרוסים על דחיית הביקור".

– מפרש מזכ"ל רק"ח: זה לא ביטול, זו רק דחייה, הם אמרו לנו: "אתם יכולים לחכות!".

★

לשם לתפארת ולתהילת עולם: "הסוכנות תקים 'בית הציונות' – פרויקט גרנדיוזי בירושלים".

– מגיע לה לסוכנות אנדרטה לזיכרון.

★

פסוקו של שבוע: "גדולים עוסקים במעשים קטנים, קטנים רצים אחר מעשים גדולים".

דידי מנוסי

הַבַּעַל הָאִשָּׁה וְהַפִּילֶגֶשׁ

הַבַּעַל: „אֲנִי – הִסְתַּדְּרוּת –
הִסְתַּבַּכְתִּי בָּרֶגֶשׁ
כִּי יֵשׁ לִי אִשָּׁה
וְיֶשְׁנָהּ לִי פִּילֶגֶשׁ...
הָאִשָּׁה – פּוֹעֲלִים
(כְּ„סוֹלְתָּם" הָרוֹטֵן)
וּפִילֶגֶשׁ הִיא „כּוּר" –
וְלִבִּי בֵּין שְׁתֵּיהֶן".

הָאִשָּׁה: „הִסְתַּדְּרוּת בְּתוֹר בַּעַל
חוֹבָה לוֹ קְדוֹשָׁה
לִהְיוֹת נֶאֱמָן
וּלְפַרְנֵס תְּ'אִשָּׁה,
וַאֲנִי, פּוֹעֲלִים,
הִיא אִשְׁתּוֹ הַיְחִידָה
שֶׁפִּילֶגֶשׁ כָּזֶה
זֶה בֶּגֶד בְּגִידָה".

הַפִּילֶגֶשׁ: „אָמְנָם הִסְתַּדְּרוּת
בֶּאֱמֶת בַּעֲלָהּ,
אַךְ כֵּיוָן שֶׁעִם „כּוּר"
(זֹאת אֲנִי) הוּא כַּלָּה,
לֹא מַסְפִּיק אֶת אִשְׁתּוֹ
מְפַרְנֵס הוּא וְזָן,
גַּם פִּילֶגֶשׁ צְרִיכָה
לְהַגִּישׁ מָזוֹן"

הַמַּקְהֵלָה: „הִסְתַּדְּרוּת סְכִיזוֹפְרֶנִית נִמְצֵאת בִּבְעָיִית:
סוֹצְיָאלִיזְם מַחַר, מֵאִידָךְ: מַעֲבִיד".

הַבַּעַל: „אִשָּׁה פְּלוּס פִּילֶגֶשׁ
חֲלוֹם שֶׁל כָּל גֶּבֶר,
וְגֶבֶר חָכָם
מִתְגַּבֵּר עַל כָּל שֶׁבֶר".

הָאִשָּׁה: „אִשָּׁה מוּל פִּילֶגֶשׁ,
קָרְבּנוֹת אֲבוּדִים,
הִיא תָּמִיד תְּוַתֵּר...
לְטוֹבַת הַיְלָדִים".

הַפִּילֶגֶשׁ: „הַתֹּאַר פִּילֶגֶשׁ
אוּלַי הוּא לֹא נוֹחַ,
אַךְ סֶקְס שָׁוֶה כֶּסֶף
וְכֶסֶף זֶה כֹּחַ".

הַמַּקְהֵלָה: „סוֹלְתָּם הִתְקַפְּלָה – וְאוּלָם הַמּוּסָר,
כְּקוֹנְפְלִיקְט, עוֹד מַמְשִׁיךְ לְהַטְרִיד מַר קֵיסָר,
וְעָלוּל בֶּעָתִיד לַהֲפֹךְ מִכְשֵׁלָה
כַּאֲשֶׁר תִּתְמוֹדֵד עַל רָאשׁוּת־מֶמְשָׁלָה".

וַחֲתֻנָּה גַּם

מַמָּשׁ עוֹד יוֹמַיִם, בַּשְּׁלֹשִׁים בַּחֹדֶשׁ,
אֲנִי מְחַתֵּן אֶת בִּתִּי הַבְּכוֹרָה,
וְלַמְרוֹת שֶׁחֲצִי־הַמְּדִינָה מְזֻמָּנִים
זֶה עֲדַיִן אֵרוּעַ פְּרָטִי לִכְאוֹרָה.

אֲבָל רַק לִכְאוֹרָה – כִּי הָלְכוּ לִי הַחֹדֶשׁ
רֵעִים אַרְבָּעָה בְּמַסְלוּל הָאָרוֹן:
מֹשֶׁה אִישׁ־כֹּסִית וְאַהֲרֹ'לֶה בַּכָּר,
מַרְק סֶגַל וְשַׁיְקָה אוֹפִיר (אַחֲרוֹן),

שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּתְּפִים לוּ־הָיוּ – וְלָכֵן
נִשּׂוּאֵי יַלְדָּתִי בְּהֶחְלֵט שַׁיָּכִים
לַקְּלִישָׁה הַקְּלָלִי הַדָּרוּשׁ וְנָכוֹן:
הַחַיִּים נִמְשָׁכִים... הַחַיִּים נִמְשָׁכִים...

חיים חפר

מגילת העצמאות 1987

...בִּמְדִינַת הַיְּהוּדִים יִהְיֶה חֹפֶשׁ דָּת וּפֻלְחָן • וְכָל הַדָּתוֹת תּוּכַלְנָה לַעֲשׂוֹת כְּכָל הָעוֹלֶה עַל רוּחָן • וְלַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶן בְּכָל בֵּית־תְּפִלָּה וּמִשְׁכָּן • כָּל הַדָּתוֹת לֵאמֹר, – הַנּוֹצְרִית וְהַמֻּסְלְמִית וְהָאַשּׁוּרִית וְהַכּוּתִית • כָּל דָּת – אִם הִיא עַכּוּ"ם, אוֹ דָּת יוֹתֵר תַּרְבּוּתִית • כָּל דָּת – חוּץ מֵאֲשֶׁר, כַּמּוּבָן, בְּנֵי הַדָּת הַיְּהוּדִית ••

מְדִינַת הַיְּהוּדִים, תִּהְיֶה הַמְּדִינָה הַיְּחִידָה, בָּעוֹלָם הַמְּכֻנֶּה נָאוֹר • שֶׁבָּהּ הַיְּהוּדִי לֹא יוּכַל לְהַחְלִיט בְּעַצְמוֹ מִי יְחַתֵּן אוֹתוֹ וּמִי אוֹתוֹ יִקְבֹּר • שֶׁבָּהּ הַיְּהוּדִי לֹא יוּכַל – לִקְבֹּעַ מַה יִּלְבַּשׁ, וּמַה וּמָתַי יֹאכַל • שֶׁבָּהּ יַחְלִיט פָּקִיד אִם הוּא עֲבַרְיָן עַל דַּעַת הַמָּקוֹם אוֹ עַל דַּעַת הַקָּהָל • וְאֵיךְ הוּא יָחֹג אֶת מוֹעֲדָיו וְאֵיךְ יִתְעַנֵּג עַל שַׁבָּתוֹ • וּבְאֵיזֶה רְחוֹב יוּכַל לַעֲבֹר גְּלוּי רֹאשׁ וּבְאֵיזֶה רְחוֹב תְּפֻקַּל מְכוֹנִיתוֹ • וּכְמוֹ אֵצֶל הָאַנְטִישֵׁמִים: מַה יִּהְיֶה רָשׁוּם וּמְסֻפָּר בִּתְעוּדַת זֶהוּתוֹ ••

מְדִינַת הַיְּהוּדִים תִּהְיֶה הַמְּדִינָה הַיְּחִידָה, בָּעוֹלָם הַמְּכֻנֶּה חָפְשִׁי • שֶׁבָּהּ הַדַּיָּן, שֶׁהוּא פְּקִיד מֶמְשַׁלְתִּי, יִפְקַח עַל יְהוּדִי וְתִיקוֹ הָאִישִׁי • שֶׁבָּהּ הָאִכָּר הַיְּהוּדִי לֹא יוּכַל לִמְכֹּר אֶת תְּבוּאָתוֹ וְהַכּוֹרֵם לֹא יִסְבָּא מִיֵּינוֹ • שֶׁבָּהּ הַיְּהוּדִי יוּכַל לֶאֱכֹל לֶחֶם שְׁמִטָּה רַק אִם הִזִּיעַ עָלָיו הַגּוֹי, שְׁכֵנוֹ • הַמְּדִינָה הַיְּחִידָה, שֶׁבָּהּ כִּמְעַט כָּל הַמִּמְסָד הַמֶּמְשַׁלְתִּי וְהַצִּבּוּרִי מְזֻמָּן וּמוּכָן • לֶאֱסֹר עַל הַיְּהוּדִי, בִּמְדִינָתוֹ, אֶת חֹפֶשׁ הַדָּת וְאֶת חֹפֶשׁ הַפֻּלְחָן ••

וְעַל זֹאת בָּאנוּ עַל הֶחָתוּם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם וְצוּר יִשְׂרָאֵל (הֲלֹא הוּא אֱלֹהִים) • הַלִּכּוּד וְהַמַּעֲרָךְ וְכָל גְּדוֹלֵי מְדִינַת יִשְׂרָאֵל: עַם סְגֻלָּה וְאוֹר לַגּוֹיִים ••

צביעות בלי מורא

„נזכור את שייקה, נזכור ונחייך" –
אורי אבנרי ב„קול ישראל"

כָּךְ בְּדִיּוּק אָמַר. מַמָּשׁ שׁוֹפֵעַ אַהֲבָה • אַתָּה שׁוֹמֵעַ וְאֵינְךָ מַאֲמִין. הִנֵּה הַנֶּפֶשׁ הַטּוֹבָה • אָמַר „נִזְכֹּר וְנַחַיְךְ", וְהִסְמִיק, כַּנִּרְאֶה, לֹא עָלָה בְּפָנָיו • וַהֲלֹא רַק לִפְנֵי שְׁנָתַיִם, שָׁלֹשׁ, הוּא פִּשְׁפֵּשׁ בְּתַאֲוָה בֵּין סְדִינָיו • וַהֲלֹא רַק לִפְנֵי שְׁנָתַיִם שָׁלֹשׁ רִתֵּחַ בְּלִי בּוּשָׁה בְּמִטָּתוֹ • וּפָתַח שַׁעַר אֲחוֹרֵי לְשַׁיְּקָה בְּמַרְכָּלְתּוֹ שֶׁהִיא רְכִילוּתוֹ • וְעַכְשָׁו, „נִזְכֹּר וְנַחַיְךְ" – אַף בְּלִי סִימָן שֶׁל מְבוּכָה עַל הַפָּנִים • וְאָכֵן, לַצְּבִיעוּת אֵין מוֹרָא, וְאֵין לָהּ גַּם מַשּׂוֹא פָּנִים ••

יְדִיד נֶפֶשׁ אֲמִתִּי. בִּכְלָל, הַצַּדִּיק הָאַחֵר בִּסְדוֹם • זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ כָּל קַו לִשְׂנֹא וּלְהַשְׂנִיא, דַּוְקָא אֶת הַבּוֹלְטִים בְּמַחֲנֵה הַשָּׁלוֹם • וְרַק עַל מְנָת לְהַזְכִּיר לַקּוֹרֵא הַצָּעִיר עִם מִי יֵשׁ לוֹ עֵסֶק • הָיָה זֶה הוּא, בַּעַל „הַדַּף הַקְּרָבִי" בְּשֵׁשֶׁת הַיָּמִים, שֶׁקָּרָא: „וְעַכְשָׁו לְדַמֶּשֶׂק" • הַיּוֹם, הוּא, כַּמּוּבָן, אֵינוֹ אוֹהֵב שֶׁהַכּוֹתֶרֶת הַזֹּאת תִּזָּכֵר • אַף כִּי, כַּיָּדוּעַ, הֲרֵי אֵין אֶצְלוֹ מַשּׂוֹא פָּנִים הֵן לְגַבֵּי הַהֹוֶה וְהֵן לְגַבֵּי הֶעָבָר ••

דּוֹר שָׁלֵם הִתְיָרֵא מִפָּנָיו כְּמוֹ מִפְּנֵי מַעֲשֵׂי סְחִיטָה • אֵלֶּה מִפְּנֵי צִלּוּמָיו הַ„חוֹשְׂפָנִיִּים", וְאֵלֶּה מִפְּנֵי נְבִירָתוֹ בְּתַשְׁמִישֵׁי מִטָּה • דּוֹר שָׁלֵם רָאָה אֶת הַפֶמִינִיסְט הַזֶּה, הַמִּתְחַזֶּה • אֶת הַיְּהַ"צְ לְכָל עֶרְוָה וְתַחַת, לְכָל יָרֵךְ וּלְכָל חָזֶה • – אֶת אַבְנֵרִי, לְנִין הַיְּהוּדִי ! אִישׁ הָעוֹלָם הַגָּדוֹל ! אִישׁ הָעוֹלָם הַזֶּה ! • דּוֹר שָׁלֵם הוּא פֻּטַּם בְּ„אִידֵיאוֹלוֹגְיָה" מְגָרָה וּ„מְעוֹרֶרֶת": • מָה עָשְׂתָה מִתְפַּרְפֶּרֶת הַצַּמֶּרֶת עִם הַשּׁוֹטֶרֶת הַגּוֹרֶרֶת • שָׁכַן, אַחֶרֶת • אֵיךְ יִמָּכְרוּ הָרַעֲיוֹנוֹת הַנַּעֲלִים שֶׁל „הָעוֹלָם הַזֶּה ?" • אֲבָל, לְנִין, הָהּ, לְנִין, הַאִם לְנִין הָיָה זָקוּק לָזֶה ? ••

עֵץ יָבֵשׁ הוּא הַשָּׁבוּעוֹן הַלָּז, לֹא צֵל וְלֹא פְּרִי • עָתוּז בְּבַעֲלוּתוֹ שֶׁל אַבְנֵרִי, שֶׁכּוֹתֵב בּוֹ אַבְנֵרִי, בְּעִקָּר עַל אוּרִי אַבְנֵרִי, • וּלְמַרְאָה מִקְסָם הַ"בְּלִי מַשּׂוֹא פָנִים" שֶׁלּוֹ, הַדּוֹעֵךְ • אֲנַחְנוּ נִזְכֹּר אֶת שַׁיְּקָה, נִזְכֹּר וְנַחַיְךְ ••

„יצחק חיקר, מה דעתך על ממשלת ליכוד 2000?"

„מצד שני, אסור לפתוח את הפה..."

בועז עברון

הנה ימים באים

נכנסתי לבנק לסדר משהו. בעודי יושב אצל הפקידה העוסקת בענייני, ניגשה לשולחן אשה צעירה ב„שטאנץ" המוכר: שביס, כרסה בין שיניה, שמלת „מידי" אנטי־אופנתית. אילו טיפחה את עצמה, יכלה להיות נאה ומושכת. אבל עוד שלושה ארבעה ילדים והיא תימחק, ככל אחיותיה.

כמנהג המדינה, לא המתינה לתורה אלא באה „רק לשאול משהו" בנוגע להלוואה שעליה כבר שוחחה עם הפקידה באותו בוקר. הפקידה אמרה שהפרעון הוא ב־24 תשלומים, פלוס ריבית והצמדה. האשה חישבה חישובים מהירים בראשה, ואז אמרה: „נו, בין כה וכה המשיח יבוא עוד מעט ולא יהיו עוד חובות ותשלומים ולא יהיה צורך בהלוואות, אז לא משנה. תכיני בשבילי את הטפסים", והסתלקה.

עד אז חשבתי לתומי שכאשר מדברים שם, ב„גוש אמונים" ובפריפריה שלו, על ביאת המשיח, הרי זה לגביהם מאורע מופשט שיתחולל בעתיד לא־מוגדר, אפילו שמאמינים בו. אבל כאן הבנתי שבעיני אשה זו ביאת המשיח אינה ענין לביאת המשיח, אלא משהו ממשי, מעשי, העתיד לקרות אורטרטו השנה או לכל המאוחר בשנה הבאה, לפני החגים.

הפקידה ראתה את התדהמה שעל פני ואמרה: „אתה מופתע? זה קורה לי כל הזמן עם האלה", כשנימת קולה מסגירה היטב מה היא חושבת ומרגישה כלפי „האלה". סמוך לסניף יש התפשטות של משפחות דתיות.

★

נזכרתי בביקורי לפני שבועות מספר בברלין המזרחית. ביקרתי אז בביתו של פרופסור יהודי ישיש שיצא לגימלאות. דירה בסגנון גרמני ישן – ריהוט כהה, עתיק וכבד, שטיחים, תצלומי משפחה במסגרות סגלגלות על הפסנתר, תמונת שמן טובה, הרבה הרבה ספרים, ספה ישנה ששוקעים לתוכה, ריח של ישן. האיש, קומוניסט מנעוריו, ברח מגרמניה ב־1936, הגיע ארצה, ובנמל חיפה נתקל, כדבריו, „באותו דבר שממנו ברחתי". הוא מסר את מזוודותיו לסבל ערבי, ויהודי שעמד שם אמר לו: „אם כך, אז שתחזור לך אל היטלר שלך". אולי היה זה רק תירוץ להסברת העובדה שלא נשאר בארץ אלא היגר עד מהרה לאמריקה (שגם היא אינה מצטיינת באהבת־הבריות), ואחרי המלחמה חזר לגרמניה המזרחית כדי „לסייע בבניית הסוציאליזם".

הוא היה זהיר ועצור. לגבי המשטר אמר ש„יש הרבה מקום לתיקונים", אך שהעם מעריך עם זאת את הסוציאליזם. ה„גלאסנוסט" חשוב מאוד, אם כי יש חוגים שמרניים במפלגה החוששים למעמדם ומתנגדים לו. הוא גם ציין את העובדה, שוכחה מאז לפירסום, שחופש הדיבור החדש גם שיחרר מגמות „וולקיסיות" לאומניות ואנטישמיות, כגון אלה שמצאו להן ביטוי בארגון „פאמיאט" („זכרון"). דומה שכל „נקה ממקורות" כרוכה בשנאת אחרים). החרות היא איפוא חרב פיפיות, וצריך להיזהר ביישומה. והאם לדעתו הצליח כאן הסוציאליזם? „נו, תמיד יש בעיות. ככה זה בחיים".

בעצם, לא אמר לי דבר שלא פורסם כבר בעתונות (חוץ אולי מדבר אחד – שהעם המזרח־גרמני הוא פרו־ישראלי מאוד, אולי כריאקציה לתעמולה האנטי־ישראלית של השלטונות). עצבות עמדה בחלל החדר. חשבתי שעצם העובדה שהוא זהיר ומסוייג כל כך מעידה אולי על אווירת פחד. אבל מצד שני – מדוע יגלה אדם את מחשבותיו לזר שהיום הוא כאן ומחר ייעלם לעולם, וביחוד כשלא הצלחנו ליצור בינינו „חימיה" בשיחתנו? זמני דחק ולא יכולתי להישאר לארוחת־הערב.

בדלת היציאה אמרה לי אשתו, זקנה קטנה ונחמדה: „תמיד חלמתי לבקר בישראל. ישראל היא ודאי גן־עדן".

מה אפשר לומר לאשה שחיפשה כנראה גן־עדן כל ימיה? אמרתי לה: „גבירתי היקרה. אין מקום בעולם שהוא גן־עדן. אולי די אם בני־אדם מצליחים למנוע את הפיכת ארצם לגיהינום".

יצאתי אל הרחוב הברליני המשתרע תחת שמי צפון־גרמניה הגשומים והכבדים כעופרת, שכבר ראו כמה משיחים, אוי ואבוי לנו.

★

תמיהני מה תחשוב האשה בשביס, שבה פתחתי את רשימתי, כאשר יסתיימו 24 התשלומים שלה. ומה תחשוב כאשר יסתיימו 24 התשלומים שתפרע על ההלוואה הבאה. ומה תחשוב אחרי שהילדים שסביבה ובבטנה יתבגרו ויהיו לאנשים ויתחילו גם הם לקחת הלוואות, ועדיין בן־דוד אינו בא. האם תתחיל לדמיין לעצמה שקיים גן־עדן אחר, כמו הישישה ההיא בברלין?

„הנה ימים באים" אמר הנביא. והימים באים והולכים, באים והולכים, והארץ לעולם עומדת.

עמוס קינן

הוליווד

הנצנה לבעלי ספריות וידיאו.

קהל אפור מינוס. בתוך הקהל, אולי שני ישראלים. מדברים במיבטא רומני. הגיעו עד הנה להקים ספריית וידיאו.

בקהל, הרבה נכים. רובם שחורים. ...ל קביים. נכים של מלחמה מטומטמת אבל גם נשכחת. הסרט שאנו הולכים לראות הוא על מלחמה מטומטמת, נשכחת.

אם יש דבר עצוב במלחמות מטומטמות, נשכחות, הוא הנכים שנותרו ...נה. וכמותם, גם התסריטאים והמפיקים שחשבו שיהיה חכם ומסחרי ...טון, להפיק סרט פטריוטי, מטומטם, ורוד ונשכח על מלחמה מטומטמת, נשכחת. ואם יש דבר עצוב, הרי ... חברת סרטים שמנסה במיבצע ...יוטי להחזיר לשוק סרט מחורבן ...ל בצדק ונשכח בצדק. אולי עכ...ו, עם אוליבר נורת הפטריוט, ...זה תקומה גם לטמטום הזה.

המפיקים הם במקרה גולן־גלובוס, ואולי לא במקרה.

שעתיים של שיממון מחריד. השיממון מופרע מפעם לפעם על ידי ...עים בעלי הקביים אבל שיש להם ...ת ידיים, וכך הם מוחאים כפיים כל הזמן. אילו היו להם גם רגליים, ספק אם היו מוחאים כפיים.

אני הולך להקרנה עם שחקן הוליוודי, הכמאי ידידי קרוב שלו.

לאחר ההקרנה, השחקן אינו מנסה להתקרב אל ידידו הטוב, הכמאי. הוא מנופף לו כיד מרחוק, חותם אוטוגרפים לכמה נכים וממהר להסתלק.

אנחנו הולכים למסעדה. לידידי ההוליוודי שלי יש ידיד שהוא פרופסור לתיאולוגיה.

נוצרי.

נחשב כראש ומנהיג של הנוצרים ידידי ישראל בארצות הברית.

עוד בטרם הגיעה המנה הראשונה, אנחנו כבר בשואה.

כאשר המנה הראשונה מגיעה, אנחנו כבר ב„יד ושם". האם ראית את חדר הזיכרון הנהדר לילדים שניספו בשואה.

התיאולוג לוקח פרוסת פיצה מהשחקנית שאיתנו. אני לא יכול להתגבר על המראה של פרוסת פיצה מבלי לטעום, הוא אומר. עם הפיצה בפה, הוא מספר לנו על הקונגרסים העולמיים הקרובים שיתקיימו בשנה הקרובה.

באחר מהם, יפגישו ניצולים עם מציל־הם. באחר, שכחתי כבר מה.

הצלחתי להשיג כסף ולקנות בית למוסד לחקר הגיזענות, הוא מספר. אבל אין כסף לתקציב. אני כמו כולם, הה הה, מנסה לגייס כספים.

התיאוריה שלי היא איך לחקור חברות בלתי יציבות. אי־היציבות היא הגורמת, בסופו של דבר, להידרדרות אל פאשיזם, והיא הגוררת לשואה.

עכשיו אנחנו כבר בקפה.

אם נצליח לחקור כיצד חברה מגיעה לאי־יציבות, ואם נצליח לשכנע ממשלות יציבות שלא להתחבר אל ממשלות לא יציבות, יהיה יותר טוב.

הסרט המחורבן עייף אותי מאוד. ממשלה יציבה יצאה למלחמה מטומטמת, נשכחת. מי צריך בכלל ממשלות בלתי יציבות כאשר ישנה אמריקה.

השחקן שהזמין אותנו למסעדה, הזמין המבורגר. אולי כדי שאנחנו לא נזמין קוויאר. אולי מפני שפשוט זה מה שהוא אוהב.

אני חושב על כנס תיאולוגים שהתקיים בימיו של נח, שבועיים לפני המבול.

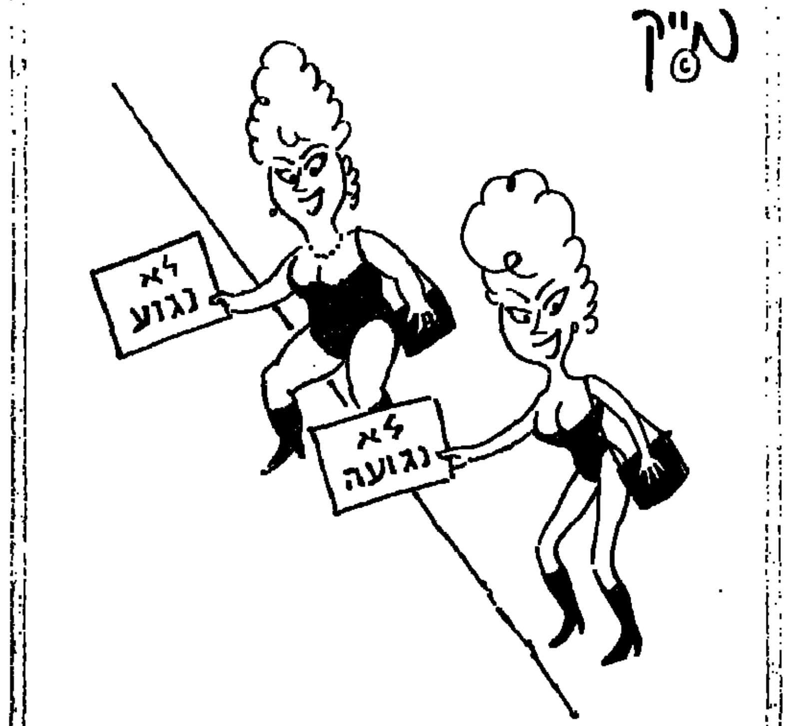

דוד שחם

כסף קטן

מלחמת התשה

אני לא יודע איך אתם – אני מכבה את הרדיו או הטלוויזיה מייד כשמתחילים לדבר על הלביא. את המאמרים והכתבות בעניין זה אפילו אני מתחיל לקרוא.

ואם זה לא מה שהם ביקשו להשיג בסחבת האינסופית הזו? – להמאס עלינו עד שלא יהיה לנו אכפת אם יחליטו בעד או נגד, או שלא יחליטו והפרוייקט יימשך או שלא יחליטו והפרוייקט ייסגר?

הם ניצחו אותנו במלחמת התשה.

ואולי לא היו הדברים מעולם

לטוטאות אין שיעור, רובי ריבלין הירושלמי אמר ברדיו ש„אם המשטרה לא תמצא את גוזזי הפיאות של הנער ממאה שערים, נאבד את זכותנו לחיות כעם יהודי". אמר, אמר. ברגע של שפיות הדעת יצטרך להסכים שזכותנו לחיות כעם יהודי אינה תלויה בכישוריה הבלשיים של המשטרה.

בכלל צריך להפחית את עוצמת הביטויים בסולם הריכטר הזה. לא אנטישמיות, ודאי לא נאציזם. סתם מעשה של בריונות וחוליגניזם. אם, בכלל, נעשה המעשה הזה כמו שאומרים שנעשה.

אינני יכול להשתחרר מן הרושם המעמיק והולך ככל שאני מעיין יותר בפרטים – שהמשטרה לא תמצא את הבריון, כיוון שהמעשה לא נעשה. מכל מקום לא במקום ובזמן שטוענים שנעשה. ולא ...

ואלו רק מקצת מן הספקות שהתעוררו אצלי. התוקף לבש מכנסיים קצרים וגופייה. איפה מצא את המספריים ש„נשלפו" פתאום"? המכנסיים הקצרים היו אדומים (נו, כמובן) – איך שוטט לו במאה־שערים גבר לבוש כך בלי לעורר חשד? איפה האנשים האחרים שראו אותו? לאן נעלמו הפיאות הגזוזות? ב„הארץ" כתוב שהתוקף ברח עימהן (בחוצות מאה־שערים במכנסיים קצרים עם זוג פיאות בידו) בעתונים אחרים נכתב שהאב לקח אותן הביתה. מדוע לא הציג אותן במשטרה? מדוע לא הצטלם עמן?

אבל בעיקר אני לא קונה את הסיפור שהילד מתבייש לצאת לרחוב, עד כדי כך שהתלונה הוגשה למשטרה בחסות החשכה – ולו רק מפני שלא התבייש להצטלם בכמה פוזות בלי הפיאות המסולסלות שעימהן נראה בתמונה מלפני שנים, ואפילו להופיע כך בטלוויזיה של גויים. בתמונות נראה בעליל שבפיאותיו הקצרות אינו חריג במראהו מילדים חרדיים אחרים. למשל, בתמונת ההפגנה החרדית שהיתה ביום ו' בירושלים, שהופיעה בגליון „24 שעות" מיום א', כל הנערים שנראו בה היו בפיאות קצרות כשלו ולא בפיאות ארוכות ומסולסלות.

ריח של פרובוקציה מבויימת עולה באפי.

כלל מועיל

קצת תמוה בעיני שהשופטים במשפט דמיאניוק מביעים את דעתם על טיבם ומהימנותם של העדים במהלך שמיעת עדותם. לתומי האמנתי, שבזמן מסירת העדות השופטים שואלים רק שאלות הדרושות להבהרתן ואילו את דעתם על טיבן הם מביעים – יחד עם דעתם על מידת אשמתו של הנאשם – רק בסוף, בפסק הדין.

עם כל הכבוד והענווה, הייתי מציע גם לשופטי משפט דמיאניוק לנהוג על פי הכלל המועיל הזה.

משוואה בשלושה נעלמים

בתשובה למאמר שפירסם ישעיהו בן־פורת בעיתון זה, שלח דוברו של ראש הממשלה מכתב למערכת וטען שראש הממשלה צוטט בו שלא במדוייק.

עד כאן, מילא. זה תפקידו של דובר להכחיש, לתקן, להחליק. אבל הוא לא הסתפק בהכחשה שיש בה איפוק מכובד. הוא מצא לנכון להוסיף גם עקיצה־פסילה: „חוששני כי ה'כנים' של מר שמיר, שהם ה'כנים' של מדינת ישראל, אינם מעניינים כל־כך את מי שחושב כי שלום משמעו ויתור על אינטרסים ישראלים, ואשר כל הזמן אומר במאמריו 'כן' לשמעון פרס".

אינני מדבר רק על הטעם הטוב שדובר, מנהל פולמוס עם יריבים מפלגתיים של הבוס, במקום להשאיר את העבודה המלוכלכת הזו לדוברי מפלגתו. אני מדבר על החוצפה. במכתבו גם פיסקה זו: „הפרסום עשה את שלו. „שוחרי טובתו" (המרכאות, שבה אחיה, במקורו) של מר שמיר, מסוגם של הה"ה וייצמן ופרס עטו על המציאה".

קל לפתור את הנעלמים במשוואה הזו. וייצמן ופרס הם „שוחרי טובתו" (במרכאות) של שמיר. אבל כיוון שה„כנים" שלו הם ה„כנים" של המדינה – הריהם שוחרי רעתה של המדינה, וכיוון שמי שמוותר על אינטרסים ישראלים אומר „כן" לפרס – פרס עצמו מוותר עליהם אין פלא שהדובר מרשה לעצמו להשתמש בביטוי המכוון „מסוגם של" לגבי שרים בממשלה, שבשירותה הוא עובד.

לחוצפה הזו יש, כנראה, גיבוי. והגיבוי הזה הוא חוצפה.

זיוה יריב

בעיה אורטופדית

חלופתו האחרונה של פרס לביטול פרוייקט הלביא עונה כנראה על כל השאלות והחלופות עד שנות האלפיים. רק צורך מרכזי אחד נותר ללא מענה: חלופה לזקיפות הקומה. שהרי בלי לביא יישח גוו של העם.

אינני רואה בכך בעייה, אמר לי אחד השרים שפעם היה בעד המשך פרוייקט זקיפות הקומה, היום הוא נגד, ומחר ניראה.

הכסף שייחסך מביטול הלביא, המשיך השר, יאפשר לנו להטיל מיסים כבדים על העם. נטל המיסים יכופף אומנם ומנית את קומתו של העם, אבל כשיסתיימו פרוייקט המיסים אחרי עשר שנים יוזקף הגב אוטומטית.

חגיגה בשכונה

היום היה יום חג בשכונה שלנו. הגיע דואר.

השכנים פרצו לרחוב ביללות שמחה ויצאו במחול. הילדים העיפו כדורים באוויר, והזקנות חילקו רקיקי דבש לתושבים, וזרקו גרגרי אורז מבושמים על הדוור, כשהכלבים מצטרפים להילולה בנביחות עליזות.

שק הדואר היה כבד.

הגיע מכתב של הדוד סולמון ז"ל מאמריקה מלפני שלוש שנים, שבו הוא מודיע לנו על מספר הטיסה שבה הוא מגיע ארצה. הגיעו צו מילואים לבעלי לארבעים יום בתעלת סואץ לפני השלום עם מצרים, והזמנת לברית מילה של בן דודי אשר רק אמש חזרנו מחתונתו. וכמו כן, צרור שכלל הזמנה למשפט על עבירות תנועה, קנס על אי הופעה למשפט, ומעצר בגין אי תשלום הקנס.

אבל אושרנו היה גדול מכל, כשגילינו בשק הדואר הודעה מרעישה שהגיע עיתון יומי טרי מלפני חודש בלבד, שנוכל לקבלו תמורת קבלה בדואר המרכזי, בסך־הכל חצי שעה באוטובוס.

השכונה שלנו אינה שוכנת באיי פוקלנד, לא בלפלנד, לא במדבר סהרה ולא ביערות האמזונס, אלא בקצה הדרומי של יפו, לא הרחק מבת־ים. מרכבת הדואר של משרד התקשורת פוקדת אותנו בממוצע אחת לחודש, ומשתאות השמחה בשכונתנו לרגל המאורע נמשכים שבעה ימים ושבעה לילות.

לפני שנתיים הזמנו להילולה את שר התקשורת, אבל כנראה שהזמנתנו עדיין עושה אליו את דרכה.

כבוד האשה

כששמעתי את קריין החדשות מכריז שכל העוסקים במקצוע הזנות יחויבו בבדיקות איידס כל חצי שנה, שאלתי את עצמי מיד ואיפה הפמיניסטיות?!

מדוע כל „העוסקים" במקצוע ולא כל „העוסקות"? או לפחות „העוסקים/ות"? מדוע הניסוח השוביניסטי־גברי הזה המתעלם מתרומתן של הנשים למקצוע ורומס את כבודן?

לגופו של עניין אני מצטרפת לכל עם ישראל ותומכת בהתלהבות בהצעה רפואית בריאה זו. אני מציעה רק תיקון קטן. אם רוצים באמת ובתמים למנוע את סכנת האיידס יש לערוך את הבדיקה לא כל חצי שנה, אלא כל חצי דקה.

נתן ברון

ירושלים שתשאר ירושלים

הקרב על ירושלים לא הסתיים, ואולי לא יסתיים לעולם. 40 שנה אחרי מלחמת השחרור, 20 שנה אחרי הכיבוש במלחמת ששת־הימים, צפוי לנו עתה פרק חדש בקרב על העיר.

ואיזה קרבן רק הציור, כלי־הנשק ואביזרי המלחמה העומדים לרשות כל המעורבים בענין – מעוררים צמרמורת ממש, ולעיתים אפילו פחד!

יש במחסנים גדר־תיל משוננת, הנפרסת במהירות, כמו קפיץ מקופסה, לאורך 100 מטרים; ויש זחל"מים, המתיזים מים צבעוניים בזרם אדיר, שבכוחו ממש לפגוע גופנית במי שעומד ממול; ויש מתקנים מיוחדים להתזת גז מדמיע, שיהמם ויטשטש את כל הניצבים מסביב; ויש במחסנים אפילו מה שמכונה כלי משחית ונשק קר, שיישלפו כנראה בעת הצורך.

בקיצור: אנו מפיק זריז מהוליבוד ירצה להפיק איזה סרט אלים חדש, משהו כמו „מלחמת הכוכבים" המתנהלת על ארץ הקודש בעיר הקודש – שיבוא הערב, לירושלים, בליל שבת, ויהיה לו משהו־משהו מן הסרטים.

אלא אם כן תנצח התבונה, ויגבר השכל הישר, והרוחות יירגעו, וכל הצדדים יבינו, שבקרב הזה על ירושלים – כולם יפסידו, וכולם ייצאו מנוצחים.

■ ■ ■

הדתיים הולכים ו„כובשים" חלקים רבים מירושלים. בכך אין ספק, וכל מי שמבקר בירושלים לעתים קרובות – שלא לדבר על תושבי העיר – חש בשינויים ההולכים ומתרחשים בקצב מהיר למדי. הציבור הדתי רוכש דירות ומשתכן באיזורים, שהיו בעבר איזורים מעורבים לחילוניים ולדתיים – ואפילו במקומות שהיו בעבר חילוניים לחלוטין. יש בין תושבי ירושלים החילוניים שאף נוהגים לערוך לידידיהם מן השפלה „סיורים מאורגנים" כדי להראות להם את „מגמות ההתפשטות" של הדתיים.

לאדם חילוני יש בכך משום תופעה חמורה. ייתכן אפילו, שיש אנשים השוקלים את עזיבת ירושלים בשל ההתפתחויות הללו.

אבל, השאלה היא אם עבור הרוב המכריע של תושבי הבירה יש בעובדות הללו משום גורם מאיים המונע מהם ליהנות מחייהם בעיר המיוחדת והקסומה הזו, ירושלים. אני חש, וברור לי שאני מסתכן בקביעה כזו, שרוב תושבי ירושלים החילוניים אינם מתייחסים לנוכחות הדתית בבירה בצורה בה מתייחסים אליה דדי צוקר, אנשי מפ"ם וכל הפעילים הקולניים של התנועות השונות מה שהם מכנים, „כפייה דתית".

הצרה היא כמובן שדווקא הקולות הרועשים הללו הם שעושים את הכותרות, הם שמגבירים את המתח והם שמחריפים את האווירה. בלעדיהם, ירושלים היתה יכולה לחיות הלאה בשקט ובשלווה כפי שנהגה כל השנים.

יש חוסר הגינות מסויים, כאשר מישהו מתל־אביב הרועשת, ההומה, הנהנתנית – נותן עצות ומתווה דעות על אורח־החיים, שצריכים לנקוט תושביה של עיר אחרת.

אבל גם אם לא הייתי מורגל להתערב בסכסוכים פנימיים בערים אחרות ברחבי הארץ – ירושלים היא דבר אחר, משהו אחר.

בכלל בכל פעם שאני בא לירושלים, יש לי הרגשה מיוחדת במינה, שאינני מרגיש בשום עיר אחרת, בארץ או בחו"ל. יש לי תחושה, שאם אני תושב ירושלים, שהיא חלק ממני, שאני חלק ממנה, ושגם לי יש מה לומר בקשר למה שקורה בה. חייתי בירושלים רק 4 שנים, בימי הלימודים באוניברסיטה – אבל אני רואה את עצמי כתושב ירושלים, שמח בשמחותיה ומצטער בצערה.

ובתור „תושב מתנדב" – אני רואה, שהנוכחות הדתית כלל אינה מפריעה להתפתחות המרהיבה של ירושלים בשנים האחרונות. העיר, ממש לא יאומן, יותר יפה ויותר נפלאה ויותר מושכת, ככל שעוברות השנים. לעמוד בטיילת החדשה ליד ארמון־הנציב, להסתכל על הר־הבית מבעד לאד האפור־כחלחל של האוויר המיוחד, מבעד למדרונות המסולעים והחורשות הירקרקות – אין דבר יפה מזה בעולם, אין מראה כזה בשום מקום. (ואולי, בעצם, יש: להסתכל על הר־הבית מן הצד השני, מאחת המרפסות של האוניברסיטה בהר־הצופים, עם השקיעה, כאשר האורות נדלקים בעיר־העתיקה ולאורך החומות).

והמדובר לא רק בנוף, אלא גם בעצם האווירה השוררת בעיר, ברחובות, בסימטאות, יש פריחה לירושלים, בכך אין לי שום פיקפוק, ומפעם לפעם אני חש בכך: יותר ויותר מסעדות, בתי־מלון, אתרי־הבילוי, מקומות מעניינים.

אז מדוע להתייחס בשלילה לעובדה, שעוד ועוד יהודים דתיים מגיעים לעיר ומשתכנים בה? מדוע לומר, שירושלים נהיית פחות טובה ופחות מעניינת ופחות מרתקת – בגלל הנוכחות הדתית בעיר?

■ ■ ■

לא הייתי רוצה שירושלים תהיה כמו תל־אביב. כ„תושב מתנדב" בבירה, אני מסוגל לעורר עלי את זעמם של כמה מתושבי העיר. אבל, כמי שיש לו חלק בבירת ישראל – הייתי רוצה שיהיה לעיר הזו אופי מיוחד, שונה, אחר.

באופן מוזר, ובהחלט לא כמקובל בארץ – דווקא המצב הנוכחי בירושלים מוצא חן בעיני מאוד מאוד. בדרך כלל הרי נוהגים אצלנו לבקר כל דבר, ולהביע אי־שביעות־רצון מכל תופעה. אבל במקרה הזה – בדיוק להיפך, המצב כפי שהוא כיום, בטרם הזעזועים של השבועות האחרונים, בשינויים קטנים ולא משמעותיים – נראה לי כמצב הטוב ביותר לירושלים, ולמדינה כולה.

הדו־קיום בין יהודים לחילוניים נשמר בירושלים כל השנים, בין השאר בזכותו של טדי קולק, שהשכיל ללכת בין הטיפות. האיש הזה, טדי, הוא דוגמא לירושלמי החילוני הממוצע: אדם לא דתי, שאינו מקיים את כל המצוות, אבל, מצד שני, אדם המתייחס בכבוד לדת ולדתיים, דואג לספק להם את כל השירותים, ובסך־הכל אינו „נגדם". יש בו איזו נאורות מיוחדת במינה, שהלוואי והיתה גם נחלתם של כמה מן הצעקנים המפגינים שם, משני הצדדים.

אבל גם הדתיים חייבים להבין שמשהו צריך להשתנות. מה, למשל, איכפת להם אם יקרינו סרט באיזה מועדון סגור או באולם בו הכניסה היא רק לחברים? לפרוץ את הגדר לגמרי, ולהפוך את ירושלים לתל־אביב שניה – לא. אבל לאפשר דברים מסויימים בצורה מסודרת, שאינה פוגעת – מדוע לא?

בקיצור: ירושלים צריכה להישאר ירושלים. נא להשאיר את הזחל"מים ואת הגדרות ואת הגז במחסנים. ירושלים אינה זקוקה להם.

היום אחר־הצהריים
יהיה קשה להגיע הביתה
דרך הצפון ומרכז ת"א

„דן" מצטער להודיע לציבור הנוסעים כי גם בערב־שבת זה צפויים שיבושים בתחבורה הציבורית בשעות אחר הצהריים עקב סגירת רחוב דיזינגוף לתחבורה ציבורית, ללא כל עורק אלטרנטיבי מתאים. הסגירה פגעה ותפגע ישירות במהלך הקווים – 1, 2, 5, 18, 8, 20, 21, 61, 62, 64, 66, ו־90. פגיעה עקיפה נגרמת גם בקווים שמסלוליהם סובלים באותן שעות מעומס נוסף.

האחריות לשיבושים אלה מוטלת על עיריית ת"א יפו, שאינה נרתעת מלגרום מבוכה, קשיים, ובזבוז זמן לרבבות נוסעים כדי לקיים ברחוב דיזינגוף יריד ספרים של יום שישי אחר הצהריים. יזמה זו שתוארה השבוע בכל העיתונים ככשלון ומשכה רק עשרות ספורות של מתעניינים, ננקטה בלי להביא בחשבון את הקשיים החמורים הנגרמים לציבור רחב מאוד של נוסעים הממהרים להגיע לביתם לפני כניסת השבת.

„דן" הזהיר מראש את כל הגורמים האחראים מפני התוהו ובוהו התחבורתי, ויתכן מאוד שגם כשלונו המר של היריד במדרחוב הוא תוצאה של חוסר־יכולתם של המעוניינים להגיע אליו. אבל לצערנו ולצערם של אזרחים זועמים שפנו אלינו, כל זה לא הניע את העירייה לחזור בה לפי שעה.

אנו קוראים לעיריה לערוך את שוק הספרים בדיזינגוף ביום שישי, אם היא מוצאת צורך בכך, על גבי המדרכות ולפתוח מחדש עורק חיוני זה לתחבורה ציבורית. אפשר גם לערוך את יריד הספרים על גבי כיכר דיזינגוף, הפנוייה בשעות אלה, או בכיכר מלכי ישראל – כל אלה בלי פגיעה בלתי מוצדקת בנוסעי התחבורה הציבורית ועד שהעיריה תענה לצורכי הציבור ולדרישותיו „דן" יעשה כמיטב יכולתו לארגן את התחבורה הציבורית בערב שבת בדרך שתפגע פחות ככל האפשר בתושבים.

התנצלותנו שטוחה בפני הנוסעים בקווים אלה בשעות אחר הצהריים שלמרות זאת יתקשו היום להגיע לביתם.

פרשת השבוע
שופטים
מאת מנחם בקר

„לא תטה משפט... ולא תקח שוחד" (ט"ז, י"ט)

איסור לקיחת שוחד על־ידי השופט מובא כבר בפרשת „משפטים" (שמות כ"ג, ח'): וזה לשון רש"י שם (על־פי מדרש ספרי): „ושוחד לא תקח" – אפילו לשפוט אמת, וכל־שכן כדי להטות הדין (= לעוות את פסק־הדין, לחייב את הזכאי ולזכות את החייב). שהרי להטות את הדין (= איסור לפסוק שלא כדין) כבר נאמר: „לא תטה משפט".

★

כמה מחכמי ישראל מציינים, שאותיות „תטה" ערוכות בסדר אותיות הא"ב אחרי אותיות „שחד". בכך מצוי רמז, שלקיחת שוחד מביאה להטיית המשפט לטובת נותן השוחד – כדברי רש"י כאן: „משקיבל (השופט) שוחד ממנו (= מבעל־הדין), אי אפשר שלא יטה את ליבו אצלו להפוך בזכותו".

„לא תטע לך אשרה..." (ט"ז, כ"א)

על כך שנינו במסכת סנהדרין (ז', ע"ב): כל המעמיד דיין שאינו הגון, כאילו נוטע אשרה (= אילן המשמש לעבודה זרה) בישראל, שנאמר: „שופטים ושוטרים תתן־לך" (ט"ז, י"ח), וסמוך לו נאמר: „לא תטע לך אשרה".

על דימוי זה של חז"ל היה אומר הגאון רבי חיים סולובייצ'יק מבריסק (1853 – 1918): בשעה שמעמידים צלם ופסל של עבודה זרה, שוב אין מקום לטעות במעשה־חטא זה, ומייד יודעים הבריות שלפניהם מצוייה עבודה זרה. לעומת זאת האשרה היא עץ נאה ונחמד למראה, ורק בפנימיותה אין היא אלא עבודה זרה. כיוצא בכך דיין שאינו הגון מרשים את הבריות בחיצוניותו, המושכת את העין; ורק מי שמתבונן בפנימיותו המקולקלת עומד על טיבו ומהותו האמיתית של דיין זה, שאין תוכו כברו, וכך הוא מטעה את הבריות.

„ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה'" (י"ח, ו')

האדמו"ר רבי דוד'ל מקוצק (בנו של הצדיק רבי מנחם מנדל מקוצק, 1809 – 1873) היה אומר: לא נאמר כאן „ובא אל המקום אשר יבחר ה'", אלא „ובא בכל אות נפשו", כי לארץ ישראל צריך אדם ללכת „בכל אות נפשו" – כשחש בליבו תשוקה פנימית עזה וכיסופים בלתי־פוסקים לארץ הנבחרה. שאם חסרה לאדם מישראל אהבת ארץ ישראל, מוטב שיהא יושב בביתו שבארצות הגויים ואל ייכשל חלילה בהוצאת דיבה על ארץ נחלתנו...

ממידרשי חז"ל

„כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (ט"ז, י"ט)

מכאן אמרו: כל הנוטל ממון (= הלוקח שוחד מבעל־דין, הבא אצלו למשפט) ומטה את הדין (לטובת נותן השוחד), אינו יוצא מן העולם עד שיחסר מאור עיניו (= אינו מת עד שלוקה בעיוורון כעונש על לקיחת השוחד). רבי נתן אומר: עד שיבא בו (בלוקח שוחד) אחד משלושה דברים הללו: או טירוף דעת בתורה, שיטהר טמא או יטמא טהור, או יצטרך לבריות (ועוני), או שיחסר מאור עיניו.

★

„כי השוחד יעור עיני חכמים" – אפילו חכם גדול ולוקח שוחד (מאחד מבעלי־הדין), אינו נפטר מן העולם בלא סמיות־הלב (= לוקה בחייו בטפשות וסכלות).

„ויסלף דברי צדיקים" –
אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד (מבעל־דין), אינו נפטר מן העולם בלא טירוף־הדעת (= לוקה בשיגעון).

חסידים מספרים

מצווה לשמוע דברי חכמים

על הכתוב „לא תסור מן הדבר, אשר יגידו לך (חכמי־הדור ושופטיו) ימין ושמאל" (י"ז, י"א) כותב רש"י על־פי מדרש ספרי: אפילו אומר לך (החכם השופט) על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין (מצווה להישמע לו). בעניין זה מספרים חסידים: הצדיק רבי אברהם בורנשטיין מסוכאצ'וב, בעל „אבני נזר" (1839 – 1910), ביקר פעם אצל האדמו"ר רבי יחיאל דנציגר מאלכסנדר (1828 – 1894), שהיה חולה מאוד ורותק למיטתו ימים רבים.

קודם שנפרד בעל „אבני נזר" מן החולה, הציע לו שבכל בוקר סמוך להשכמתו יסעד את ליבו בדבר־מאכל ואחר־כך יעסוק בתורה ובתפילה.

הבטיח רבי יחיאל לאורח המכובד, שיקפיד על עצתו מוקדמת מדי יום ביומו כדי לחזק את גופו לעבודת הבורא. ואמנם והלאה ראה זאת רבי יחיאל כהוראת חכם, ובכל בוקר כשנטל ידיו כדי לטעום דבר־מה לפני התפילה, היה מברך בכוונה גדולה: אשר קידשנו במצוותיו וצונו לשמוע דברי חכמים...

מולדתם של חסרי מולדת

יוסף אורן

נתן שחם, רביעיית רוזנדורף, הוצאת עם עובד, הספריה לעם, 308 עמ'.

קראת סיום מתגלה לקורא הפואנטה ב"רביעיית רוזנדורף". ליומנו של אגון לוונטל נוסף אפילוג, הנכתב כעבור י"ח שנים, בשנת 1955. האפילוג מגלה, שחמשת היומנים, ששייכנו אותם עד כה לנגני־הרביעיה, נכתבו אף הם על־ידי לוונטל. לוונטל מכנה את היומנים טיוטות לרומאן, שבכתיבתן השתעשע בהגיעו לארץ כפליט ב־1937. הוא החליט לפרסמן כצורתן, לאחר שחזר ומצא אותן בעיזבונה של הילדה מוזס, ידידתו באותה שנה, בהגיעו לארץ שנית, ב־1955. העוקץ טמון בהפרש השנים. היומנים נכתבו קודם לייסודה של מדינת־ישראל, וההחלטה לפרסמם מתגבשת במדינה הקיימת. הפרש השנים, שבין שירבוט הטיוטות להחלטה לפרסמן כלשונן, משלים את מאמציו של נתן שחם להעניק למיבדה של "רביעיית רוזנדורף" תכונות של מהימנות מירבית.

נתן שחם

תביעת הרומאן לראות את המיבדה שלו כמהימן נשענת על מיספר הנחות של עלילתו: הראשונה, לוונטל הינו מספר־עֵד, וכזה הוא מסוגל לספר לנו מה שראה, מה ששמע ומה שהיה מעורב בו ממש. השנית, סיפורו, כפי שהעלה אותו בטיוטות שכתב, הוא סיפור־מפתח, הנשען על קורות רביעיית רוזנדורף, שהיתה בפועל. השלישית, הוא כתב את הדברים סמוך להתרחשותם, בשנת 1937, והביאם לדפוס במתכונתם המקורית, לאחר שחזר ומצא אותם כעבור כעשרים שנים. נתן שחם כה מצליח לשכנע במהימנות העלילה, עד שנשכחת מהקורא תכונתה הבידיונית. לא אתמה אם הצלחתו של שחם בכך, תביא קוראים, המשוכנעים מעל לכל ספק במהימנות הסיפור, לברר היכן בדיוק פעלה רביעיית רוזנדורף בחיי המוסיקה בארץ בשנת 1937.

מורכבותו של הרומאן

למהימנותה של העלילה תורמת, כמובן, גם צורת היומן, שהפכה לצורה הבלעדית של פעולת־הסיפור. חמישה מגיבוריה המרכזיים של העלילה מספרים כל אחד ביומנו את קורות הרביעיה הקאמרית ואת חלקו בה. ועד שמתגלה לנו, שמחבר כל היומנים הוא לוונטל, אנו נגררים אחר האופי הווירטואוזי של צורת הסיפור בגוף־ראשון, שהוא טיפוסית לצורת היומן. ועד שמתגלה לנו, שהמספר הראשי – הלא הוא לוונטל, העוטה מגלות של מספר־עֵד, אחראי בעצם לכתיבת כל היומנים, אנו קשובים לקולם של המספרים, שהוא בדה – הלא הם חברי הרביעיה – המצטיירים לנו במגלות של מספר־גיבור. מורכבותו של הרומאן "רביעיית רוזנדורף", בסוגיית הסמכות המספרת, היא לפיכך בקיומם של שני סוגי מספרים בדויים. לוונטל הוא המספר הבדוי הראשי (הכנוקי לתפקידו זה והוא מספר את יומנו, שהוא החמישי בספר, בתוקף היותו דמות בעלילה), והוא בודה את חמשת המספרים של היומנים, שכל אחד מהם מספר בגוף ראשון את יומנו.

צורת היומן, כצורת היסוד לפעולת־הסיפור של כל המספרים, מבהירה את תכליתו של הרומאן. זו צורה בלתי־מלוטשת ובלתי־מגובשת. כאשר צורה זו נבחרה לכתיבת הטיוטות, בשנת 1937, היתה לכך מלוא ההצדקה. בשלב האיסוף רשאי סופר לוותר על המתכונת הסופית של כתיבתו. אך מרגע שהוא מחליט להגיש את הטיוטות הללו כרומן – והדבר קרה בשנת 1955 – מציגה החלטה זו פואטיקה, המאמצת את צורת היומן כצורה ספרותית נאותה לתוכנו של הסיפור. וכך אכן מנמק לוונטל את החלטתו לפרסם את הטיוטות כלשונן: "אחרי שהתמוטטו כליל ערכיה של החברה המערבית, אין טעם לפרסם רומאנים מגובשים, בעלי מיבנה ארכיטקטוני מושלם, שהוא הביטוי המובהק ביותר של האמונה בערכים אלה" עמ' 302).

היומן, כביטוי לתקופה

מרבית הסברי אלה מתבהר כי צורת היומן הולמת ביותר את הזמן ההיסטורי, שעליו מספר הרומאן החדש של שחם: תקופת עליית הנאציזם בגרמניה ורמיסת התרבות האנושית תחת מגפיה של הטכטוניות. זוהי תקופה, שבה צריכה האמנות לגרוף, ואם אין היא רוצה להיראות מגוחכת – מוטב שתוותר על לבושים השמורים עימה לעיתות תפילה. לעניין ההתאמה שבין התקופה לצורת היומן מגיע לוונטל בשלבים אחרים. תחילה הוא מוצא הצדקה לצורת היומן כמתכונת ספרותית המתאימה לכתיבת סיפור: "יומן הוא צורה של הידברות עם אלמונים – – – הארכיה חוגגת בו את השפה כתגית. אתה פטור גם מאחריות למבנה מגובש. הוא אוצר בתוכו רק מה שרוחק האמיתי והחייב. בישיר. הוא השער לנשמה, רק דברים נכתבים יתאר כר" (עמ' 233־234).

כעבור חודשים, תוך שהוא מתקדם בכתיבת הטיוטות בצורת היומן, הוא כבר מבין, שקיים קשר בין התוכן של סיפורו לבין הצורה שבה הוא מספר תוכן זה: "היומן הוא לי כמין תיבה, שלתוכה אשליך מפעם לפעם זנב רעיון ורסיס מחשבה, שברי הזכוכית הצבעונית של הבדיקות לשון אקראיות – – – גרוטאות פילוסופיות, מסמרים חלודים של גומרי־השכל וענפים יבשים של עץ־הדעת – כניצול ספינה טרופה שנשאוהו הגלים אל אי בודד והוא מאסף חפצים מכל הבא ביד להבנות לו רפסודה" (עמ' 241–242). ורק כעבור שנים, בשנת 1955, לאחר שחלף עשור שלם מסיום מלחמת העולם השניה, מבין לוונטל, שבאינטואיציה בחר את הצורה המתאימה מכול לספר על התקופה, שבה "התמוטטו כליל ערכיה של החברה המערבית" (עמ' 302). אין לתמוה, שהחליט לקיים את הצורה ולהדפיס את הטיוטות, כמי שנכתבו בשנת 1937.

עולם בלי גיבורים

עתה ניתן להגדיר את נושאו של הרומאן, שאיננו מצטמצם, כמובן, בסיפורה של רביעיה קאמרית, שפליטים מגרמניה, יהודים מתבוללים, מקימים בפלשתינה. סיפורה של הרביעיה הינו משל לתפקידה של האמנות בעת כזאת, כאשר כל מוסדות־העולם התרבותי מתמוטטים. לוונטל אינו ההיסטוריון של רביעיית רוזנדורף. הוא מספר את תולדותיה כדי לברר באמצעותה את שליחותה של האמנות בכללה, כאשר מגיעה תקופה, שבה משתחררים היצרים הפראיים מאזיקי התרבות, וקמים להרוס את הציוויליזציה האנושית.

מי שעוקב אחר כתיבתו של נתן שחם, אינו צריך להיות מופתע. כתיבתו כמו יצאה למרחב בעשרים השנים האחרונות, כאשר היפנתה עצמה מן המוגבלות של הנושאים הלוקאליים, על הווי החיים בקיבוץ ועל יחסי הדורות בו, אל האפשרויות, שהיו חרשות עבורו: שאלת הזהות היהודית (שהיא שאלת הקשר בין העכשיו לעבר) ושאלת הערכיות האנושית (שהיא שאלת הקשר שבין העכשיו לעתיד). בפריצה זו חדלה כתיבתו להיות ספרות הווי, אף כי טובה לעצמה. התנופה בכתיבתו מתפרנסת בשני העשורים האחרונים מהתמודדות החוזרת בכל רומאן חדש, התמודדות אמנותית והגותית כאחת, עם השאלות המבקיעות מן ההווה אל העבר ומן ההווה אל העתיד.

הבחירה בצורת היומן, כתחליף לרומאן המלוטש, היא תגובת־מחאתו של הסופר נגד הטירוף הטכטוני. ביומנו רושם לוונטל: "רק זאת אוכל לומר: המאורעות בגרמניה עשו אותי לאיש קאמרי. אני

כתיבתו של שחם יצאה למרחב כאשר פנתה מן הנושאים הלוקאליים כמו הווי הקיבוץ אל שאלות כמו הזהות היהודית והערכיות האנושית

רוצה ליצור פרוזה בלי עלילה, לכתוב רומאן בלי דמות שלטת, ולחיות בעולם בלי גיבורים" (עמ' 256). את הפואטיקה הזו משיג הרומן "רביעיית רוזנדורף" על־ידי ריסוקה של העלילה בין חמישה יומנים. ריבוי הכותבים מרחיק מהרומן "דמות שלטת", הן מבחינת המרכזיות שלה בעלילה והן מבחינת ההתבלטות שלה בתכונות מנהיגות. הרביעיה היא אומנם הגשמה מלאה של המישאלה "לחיות בעולם בלי גיבורים".

"ספרות על לארכלום"

אך בכך לא מתמצה מחאתו של הסופר נגד התגברות כוחו של הנאציזם. כלי־המחאה העיקרי של הספרות הוא עדיין הכלי המנושם יותר של "המה". רק מעטים מרגישים מחאתה של יצירה, כאשר זו נעשית בצורת "האיך". לוונטל יודע, שבעת כזאת פתוחות בפני הסופר אפשרויות שטחיות מבחינת הנושא: "או להזעיק את העולם נגד הסכנה הטכטונית או לכתוב ספרות על לארכלום" (עמ' 65). לוונטל בוחר להתגייס למאבק: "המחאה שלי היא בנושא: מוסיקה" (עמ' 248), וליתר דיוק: מוסיקה קאמרית, ש"נולדה מן ההתנגדות לשימוש במוסיקה להלהיב את ההמונים". האנלוגיה בין ספרות למוסיקה מתבקשת מאליה. ההבדל בין מוסיקה קאמרית למוסיקה סימפונית הוא ממש כהבדל בין רומאן מלוטש לצורת היומן הבלתי־מרשימה. מוסיקה סימפונית מלהיבה יותר, מהפנטת יותר, אך טמונה בה סכנה: "יש בה סכנה לתבונה", היא "רוחשת מיתוסים". מוסיקה קאמרית היא "פגישה אינטימית המוקדשת לפיענוחה של חווית צנועה" (עמ' 255). אי־אפשר לעשות בה שימוש המוני. היא לא תצלח להצעדת צבאות תחת שרביטו של מגלומאן.

הרומאן של נתן שחם אינו חוסך שבטו מן האמנים, המסוגלים להמשיך לנגן "נקי ויפה" כאשר העולם עולה בלהבות. תרבות, שאינה לוחמת, מעניקה במריריה תרומתה לבארבריזם להרים ראש. מחולשתה של האמנות ומזחיחות־דעתם של האמנים צומחות תקפותיה השחורות של ההיסטוריה האנושית. מן הדאגה לליטוש השפה בלבד, אצל העוסקים ברוח, שאבה תנועה כמו התנועה הנאצית את כוחה. וכמי שקרוב אל אמנותו, אל הספרות, לוונטל חושף בלארדתם את המחיר הכבד, שהספרות שילמה בשל כך: "ההסתלקות מן המאמץ העקר לספר את גרמניה הנאצית בעט הרוץ צפנה בתוכה מיתוסי פוטוריסטי המלים שיצאו לתרבות רעה הגו עם הדיילים, שוב לא תוכלנה לחזור ולכוות". להחלטתו לכתוב על רביעיה קאמרית, "להזעיק את העולם נגד הסכנה הטכטונית", יש לפיכך שליחות מסתרית: "דרך להרחיץ את המלים מטנופות־השקר במקווה־טהרה, כדי שיוכלו לחזור ולבטא רעיונות" (עמ' 245). האם צריך להוסיף את ההערה המובנת מאליה, שרעיונו העיקרי של הרומאן "רביעיית רוזנדורף" הוא אקטואלי כאן כמו בכל מקום אחר בעולם, ועתה כמו בכל זמן אחר בתולדות התרבות האנושית?

לשבור את הכינור

כמיקרו־קוסמוס לעמדתו של האמן ואישיותו על המשמר: משמש ברומאן מיפעל הבנייה המתקיים, בסקביל לעליית הנאציזם

המשך בעמוד 25

הרומאן אינו חוסך שבטו מן האמנים המסוגלים לנגן "נקי ויפה" גם כשהעולם עולה בלהבות

"המולדת היא אשליה, הלשון כוזבת. יש רק מוסיקה – אתנחתא אחרונה של תרבות המערב"

איסאק באבל
חציית הזברוץ'*

מרוסית: נילי מירסקי

מפקד הדיוויזיה השישית הודיע שנובוגראד־וולינסק נכבשה היום עם שחר. המטה יצא מקראפיבנו, ושיירת־האספקה שלנו התפרשה במאסף רעשני לאורך הכביש המוליך מברסט לוורשה, שניקולאי הראשון סללו על עצמותיהם של איכרים.

שדות פרג ארגמניים פורחים סביבנו, רוח הצהריים משתעשעת בשיפון המצהיב, הכוסמת הבתולית מתנשאת באופק כחומת מינזר רחוק. הווהלין השקט מתפתל לו, הווהלין מרחיק והולך אל הערפל הפניני של חורשות חליבנה, מזדחל בין התלוליות המלבלבות, ובידיים שנידלדלו נאחז בסבכי הכשות. שמש כתומה מתגלגלת על־פני הרקיע כגולגולת ערופה, נוגה רך ניצת בנקיקי העננים, דגלוני השקיעה מתנופפים מעל לראשינו. ריח דם של אתמול ופגרי סוסים נוטף אל צינת הערב. הזברוץ' המשחיר גועש ומערבל את טבעות הקֶצף של שוניותיו. הגשרים הרוסים ואנו עוברים את הנהר ברכיבה. ירח מפואר מונח על הגלים. הסוסים שוקעים במים עד גבם, קילוחים רועשים מפכפכים בין מאות רגלי הסוסים. מישהו טובע ובקול מצלצל מגדף את הבתולה הקדושה. הנהר זרוע ריבועים שחורים של עגלות וכולו מלא המולה, שריקה וקולות שיר, הרועמים מעל לנחשי אור־הירח ומעל לבורות הזוהרים.

בשעת לילה מאוחרת אנו מגיעים לנובוגראד. בדירה שהוקצתה לי אני מוצא אשה הרה ושני יהודים אדמונים דקי־צוואר. שלישי שקוע בשינה, מכוסה למעלה מראשו וגופו דחוק אל הקיר. בחדר שהוקצו לי אני מוצא ארונות שתוכם שפוך, קרעי אדרות־נשים על הריצפה, צואת אדם ורסיסי כלים מקודשים, שהיהודים משתמשים בהם פעם אחת בשנה – בפסח.

"תנקי פה," אני אומר לאשה. "באיזה לכלוך אתם חיים, רבותי..."

שני היהודים מזנקים ממקומם. הם מקפצים בסוליות הלבד שלהם ומסלקים את השברים מן הריצפה, הם מקפצים בשתיקה, כקופים, כיפנים בקירקס, צווארם מתנפח ומסתובב לכאן ולכאן. הם פורשים על הריצפה כסת פרומה ואני שוכב לי ליד הקיר, לצד היהודי השלישי, השקוע בשנתו. דלות נפחדת סוגרת על מישכבי.

הדומיה המיתה הכל, ורק הירח, ידיו הכחולות לופתות את ראשו העגול, הבוהק, השאנן, משוטט לו מול החלון.

אני מחלץ את רגלי שנתקהו, אני שוכב על הכסת המרופטת ונרדם. מפקד הדיוויזיה הששית מופיע בחלומי. רכוב על סוס מגושם הוא רודף אחרי מפקד הבריגדה ויורה שני כדורים לתוך עיניו. הכדורים מפלחים את ראשו של מפקד הבריגדה ושתי עיניו צונחות ארצה. "למה ציווית על הבריגדה לסגת?" צועק סאביצקי, מפקד הדיוויזיה הששית, אל הפצוע – וכאן אני מתעורר, שכן האשה ההרה ממשמשת את פני באצבעותיה.

"פאניה," היא אומרת לי, "אתה צועק מתוך שינה ומתהפך מצד אל צד. אציע לך מישכב בפינה אחרת, כי אתה דוחף את אבא שלי..."

היא מגביהה מעל הריצפה את רגליה הכחושות ואת כרסה המעוגלת ומסירה את השמיכה מעל האיש הישן. המת מוטל לו שם אפרקדן. גרונו מרוטש, פניו מבותרות לשניים, דם כחול נקרש בזקנו כגוש עופרת.

"פאניה," אומרת היהודיה ומנערת את הכסת, "הפולנים שחטו אותו, והוא התחנן לפניהם: תהרגו אותי בחצר האחורית, כדי שבתי לא תראה איך אני מת. אבל הם עשו מה שרצו, הוא הוציא את נשמתו בחדר הזה וחשב עלי... ועכשיו אני רוצה לדעת," אמרה האשה פתאום בכוח נורא, "אני רוצה לדעת, איפוה, בכל העולם כולו, תמצא עוד אב שידמה לאבי..."

* מתוך קובץ סיפוריו של איסאק באבל, "חיל־הפרשים ועוד סיפורים", בתרגום חדש של נילי מירסקי, העומד להופיע בהוצאת "הספריה החדשה" / הקיבוץ המאוחד / סימן־קריאה / כתר.

בצומת הדלויות

אסא כשר

דן מירון, אם לא תהיה ירושלים: מסות על הספרות העברית בהקשר תרבותי־פוליטי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל־אביב, 1987, 256 עמ'.

בימים כתיקונם הייתי מוביל את עצמי אל מסותיו של דן מירון, "אם לא תהיה ירושלים", דרך השורות הראשונות של אותו "שיר על ירושלים", של מאיר ויזלטיר: "אם לא תהיה ירושלים, מה יעשו בשיר על ירושלים? / אם לא תהיה ירושלים, ישירו אותו בינתיים במקום אחר. / אם לא תהיה תל־אביב, מה יעשו בשיר על תל־אביב?

דן מירון

אלא שהימים אינם כתיקונם. מלחמה נטושה פה, מלחמת אחרונים טוטאלית: "אני רוגם את מירון, משמע אני קיים". כך דומה שאל המסות הללו על הספרות העברית אינך יכול היום להגיע אלא בדלת האחורית, מבעד להמולה, בלי תיקוות השורות האחרונות של השיר: "ושמש גדולה תנשק את כל המקומות האלה, / כאילו היו ילדים שפירחו חזרו למוטב. / ויהא זם ושקט במקומנו."

אני שואל את עצמי "מה מקור חייה של אותה המולה?" האומנם משעה שנעשו עסקי תרבות כעסקי בדים, שהרבה ידיים ממשמשות בהם, ערובה נתונה לנו שכל מחלוקת, בין אם היא לשם שמים ובין אם אין היא לשם שמים, סופה להתקיים? האם אכן חוקה על הבריות שאינן רוחות מהומה אחת אלא בשביל חבירתה, שהיא עסיסית ממנה?

אבל ביני לבין עצמי, יותר משאני תוהה על מקור החיים של אותה המולה, אני תוהה על קנקנה, כשואל, בלשונה של מאיה בז'רנו, "איזו המולה" בנה: "המולת ייחוד והתגמות / משחר בזבוזי הערב..." ואולי "המולת רפיון או המולת כוח / המולת בחירות והמולת אטלויה?"

שתי שאלות, שתי תשובות פסימיות.

יאמרו לך שמרבית המהומה הספרותית נוגעת באהבת הספרות, תאמין. יאמרו לך שאין היא נוגעת באהבת המהומה, אל תאמן. שהרי תרות המהומה היא בקמטי הפרצוף ה"קולקטיבי" שלנו, מן הקמטים שגם האיפור הספרותי הכבד לא יוכל לעדן. "הדברים שאנו עושים/עושים אי כך אותנו", כתב פעם רטוש, "שמים עלינו איזוה/בכלים סמויים... עד כדי הטבעת חותם/אף בעצם עצובו של/פרצופנו".

חותמות של גלות

שלושה חותמות של גלות טבועים כך "בעצם עצובו של פרצופנו" עצבנות, שלוח־רסן וקוצר־ראות. אין מחשבה שניה, אין מיץ אדום, אין נשימה ארוכה. אין זמן ואין מקום. מה פלא שהמהומה פורחת כל עונות השנה: כמו מכורים לסמי הקרחתנות העקרה, הלהוטים לזרוע רוח, נהנים לקצור סופה.

והמעוות לא יוכל לתקן. אדרבה, שעה־שעה נמחקים הגבולות בין עולמות התרבות לעולמות התיפלות, בין שדות כוח היצירה של "הקשרי משמעות וערך לחיים" (מירון, 237) לבין שדות כוח הביקוש של "הבידור ההמוני... ספורט, תיקשורת המונית, פולקלור סינתטי..." (שם, עמ' 84). הולכים וזוכרים את הגבולות הללו רק המעטים שאינם רוצים לשכוח, מה בין כוהנת לפונדקית. "שמרנו", מבקש נתן זך ב"שיר לימים הנוראים", "כמו השיר ההוסף פזמון... במצוקת הימים הקרובה / במסת הקרבה הדלכת".

תשובה פסימית אחת.

טישטוש גבולות חשובים הוא גם עניינה של התשובה הפסימית השניה.

כל עולם־אמנות: עולם הציור, עולם השירה, עולם התיאטרון וכל אחר מרומיהם, הוא מיסגרת של פעילות "מוסדית": אנשים שונים פועלים בו בתוקף מעמד מיוחד שיש להם במיסגרתו. בעולם הציור, לדוגמה, יהיו בין בעלי מעמד כזה ציירים, אוצרי־מוזיאונים, צופי־תערוכות, בעלי־תמונות. אחת מן ההנאות המזומנות בעולם־אמנות כזה לבעלי מעמד מיוחד היא הפטור מחובת ההנמקה. הצייר, לדוגמה, לא חייב להסביר מדוע מה שיצא מתחת ידיו באחרונה הוא אכן יצירת־אמנות. כיוון שצייר יצר זאת כצייר, הרי זו יצירת־ציור. והתורה הפילוסופית, בדבר "העולמות המוסדיים של האמנות", תאמר שבמיסגרת עולם הציור, יש לצייר "סמכות" מסוג מסויים.

בעיבורו של עולם־אמנות מתרקמים "מוסדות הביקורת". פה מתרשמים מיצירות־אמנות ומנתחים אותן, מעריכים ושופטים,

כך עולה המולה סיפרותית מיותרת, גם מי שאין לו בליסטראה יכול לזמום בחיצים שבאשפתו

מרוממים ומשפילים. לרוב עוברים על רבות בשתיקה שיש בה משמעות. אם עשרה קבין של מהומה ירדו מעולם הספרות, שבעה באו מכאן.

אלא שיש ביקורת ויש ביקורת.

מצד אחד, איזור התעשייה הקלה, פסי היצור של הסידקית הביקורתית: "ושרק לו מקצה הארץ והנה מהרה קל יבוא". בקלות באתי, בקלות ראיתי, בקלות ניצחתי.

מה ערכה של הסידקית בשוק־הביקורת? לא על־פי הקנקן, בוודאי לא על־פי מה שיש בו, אלא על פי ערכו של הסידקי עצמו בעיני רוכל הסידקית שלו. כך רואים את עצמם אחדים מן המבקרים, בשום אופן לא כולם, פטורים מעול ההצדקה. "חריף במיוחד המצב", כותב מבקר צעיר אחד לאחרונה, "אצל המספר הצעיר גרוסמן, ויורשה לי לקבוע כאן, שאקט הכתיבה, אך בעיקר הפירסום, של הרומאן עיין ערך "אהבה", מצביע כמעט על חורבן של המספר הצעיר הזה..." "לקבוע", כאילו היה רב־סמל ותיק, במישטרת התנועה של טעם הזמן, שבא במלוא תוקף סמכותו, לחסום רחוב ראשי אחד.

ביקורות כאלה, כיוון שהן פטורות מלהעמיד את עצמן על קרקע הטיעון המפורט, חזקה עליהן שירשו לעצמן מדי־פעם להיות הללניות יותר מן המידה או ללניות יותר מן הראוי. לכן, מטבען שהן תורמות להמולה הספרותית הרבה מעבר לשיעור קומתן. ולמה ייעלמו?

מצד שני עומדת הביקורת הניזונת מן המחקר.

המולה ספרותית מיותרת

שורשיו של המחקר נעוצים בעולם אחר. עולם מחקר האמנות שונה מעולם האמנות, כשם שעולם מחקר־הפשע שונה מעולם הפשע, בה במידה שעולם המחקר ההיסטורי נבדל מעולם ההיסטוריה עצמה.

גם עולמות־המחקר הם מיסגרות "מוסדיות", אלא שמעמד של סמכות בעולמות־מחקר ידועים לא נקנה בדרך שבה נקנה מעמד כזה בעולמות־האמנות. בעולמו של מחקר הספרות הראוי לשמו לא תוכל להיות סמכות כלשהי למי שכל דבריו הם בנוסח "אני אקבע ואתה תסמוך". ללא הסברים, הנמקות, ניתוחים ותיאוריות לא יקום חוקר של ממש.

הביקורת הספרותית העולה מן המחקר אינה קדושה. יש הסברים לקויים ויש הנמקות בטלות, יש ניתוחים רעועים ויש תיאוריות מופרכות, אבל אינך יכול לפסול את התוצאה הביקורתית של המחקר כלאחר־יד, רק משום שאינה לטעמך. לא מספיק שההנמקה אינה בטלה: החוקר יודע שצריך להוכיח זאת. לא מספיק לצרוח שהתיאוריה מופרכת: טוען רציני מבין שיש להצביע על הפירכה, טוען רציני והגון יודה שמן הדין גם להראות שאין זו פירכה של מה בכך או אפילו פירכה מדומה.

כך עולה עוד המולה ספרותית מיותרת: גם מי שאין לו בליסטראה אחת, עדיין יכול לנסות לזמום כחיצים השחוטים שיש לו באשפתו. מסותיו של דן מירון בספר שלפנינו רוויות הסברים והנמקות, ניתוחים ותיאוריות. אי אפשר לקעקע את כל אלה בהמולת חריקות־שיניים בעקימות־פה שלא ניכר כמו כי ההתנצחות כולה לשם שמים.

וגם המולות כאלה אין מרוכן לחיאלם.

בנימה זו אני פונה אל גופי דבריו של דן מירון, במסות הללו "על הספרות העברית בהקשר תרבותי־פוליטי".

הדברים עומדים בסימנן של שלוש דלויות תרבותיות ורביעית, עמוקה עוד יותר: דלות המחשבה הספרותית, דלות המעמד הספרותי, דלות ההשפעה הספרותית, ובראש כולן – הדלות המוסרית של "תוכן ההוויה". כל אחת עומדת בפני עצמה, אבל כולן יחד יוצרות ריבוע קודר, ריבוע דלות, מפיאותיה של קוביית הדלות של האידיאולוגיה הישראלית.

דלות המחשבה הספרותית

המפשתיה האינטלקטואלית של הספרות אינה נידונת בספר זה בהרחבה, אבל דעתו של מירון, ברורה: דלות המחשבה הספרותית מצטיירת בשתי דרכים, מן הקל אל הכבד:

אגב דיון ביקורתי בדבריו של קורצווייל על הספרות הישראלית, משבח מירון את "אבחנותיו המוצלחות" בדבר הדור הראשון שלה: "...התקפותיו על הרדידות, היומרה והעמקות המדומה האופייניות לפרקים מרובים בסיפורת הישראלית היו לעיתים קרובות מוצדקות ואף יעילות." (עמ' 135).

אני מזכיר אמירת־אגב זו, לא מפני שהיא נראית לי כך או אחרת, אלא מפני שהיא מבליטה את השתיקה: מירון אינו מסייג את משפט "הרדידות, היומרה והעמקות המדומה". דומה שאין לך בדבריו, לא במפורש ולא במובלע, מה שימנע ממך לראות את המישפט הקשה הזה נחרץ גם על הדורות האחרים.

אדרבה: בניתוח ספרו של עמוס עוז, "פה ושם בארץ־ישראל בסתיו 1982", תוקף מירון "איזו דיספרופורציה מהותית, שתמיד חשבו בה בעת הקריאה ביצירות המחבר... חוסר השיווין בין... הרגל התאורית־חושית והרגל השכלית־אינטלקטואלית" של היצירה (עמ' 219). האידיאולוגיה של עוז עצמו, כפי שהוא מרצה אותה בספרו, יוצאת מחורר־הניתוחים של מירון בעור שיניה: "הומאניזם לעניים... כשעמוס עוז משלב הומאניזם ויהדות נראים שני בני־הזוג העומדים תחת חופתו, ראויים לאישפוז אידיאולוגי ואינטלקטואלי מהיר ולא לנישואים ולהעמדת תולדות" (עמ' 225).

הדברים ראויים להישמע, ולו מפני ש"מקרה עמוס עוז" הוא רק דוגמה בולטת. לא ללמד על עצמו הוא בא, אלא ללמד על הכלל כולו: אין משמעות אינטלקטואלית.

שלושה גילויי חולשה

הנה שלושה גילויים של החולשה, שוב, מן הקל אל הכבד.

אינני יודע מהם המנגנונים הפסיכולוגיים המעצבים את השקפתו של אדם, אבל אני מניח שיש מישקל כלשהו לזרם הביטויים האידיאולוגיים השוטף את אוזניו. והנה, חלק נכבד של הזרם הזה נובע מעיתונאים. אני שואל: מה מכשיר את נכבדי העיתונאים לשמש כהוגי־דעות? "סקופ היה לך, הניגון תהיה לנו"? על פסק־דין של הבג"צ בעניין שידור דבריו של כהנא אמרו עיתונאים אחרים שהוא "יצירת מופת מוסרית", אבל מה עומק השיפוט המוסרי שלהם עצמם? מהם המיבחנים המוסריים הרציניים שהעיתונאים הללו העמידו בהם את פסק־הדין ומצאו אותו עובר אותם בהצלחה? מהי המשמעות האינטלקטואלית שעיתונאים כאלה סרים לה, כאן ובכלל?

על עמוס עוז קראתי פעם (ב"מעריב", 17.1.86) ש"בימי המצור על ביירות באו אליו תלמידיו ושאלו לעצתו: עד איזה גבול עליהם לציית. תשובתו: אם יגידו לכם להפגיז את ביירות, צייתו. אם יפקדו עליכם לנתק את החשמל לביירות, צייתו. אבל אם יפקדו לנתק את המים, סרבו פקודה." אני שואל: מה מכשיר את נכבדי הסופרים לשמש כהוגי־דעות? אין תורה פילוסופית רצינית בדבר גבולות הציות, תורה פילוסופית אחראית בדבר יסודות "הסירוב האזרחי", שתאסור לנתק עיר מן המים, אבל תתיר להפגיז אותה, כלומר תאסור להצמיא את האזרחים, אבל תתיר להרוג אותם בהפגזה. מהי המשמעות האינטלקטואלית שסופרים סרים לה, כאן ובכלל?

ומעניין לעניין באותו עניין. מדי פעם מעצבים נכבדי המישפטנים נדבכים נוספים של מיסגרת־החיים האזרחית, אם בעיצוב משפטי, אם בוועדות־חקירה מישפטיות ואם בבתי־המישפט השונים. אין לי צל של ספק שהם עושים את מלאכתם המישפטית נאמנה, בתבונה וביושר. ובכל זאת, אני שואל: מה מכשיר את נכבדי המישפטנים לשמש כהוגי־דעות? לא פעם אומרים דבריו של המישפטן להיות נעוצים בתפיסה כוללת של הצדק, שעה שלאמיתו של דבר אין להם כל זיקה ישירה לתורה מלאה ומפותחת בדבר עקרונות הצדק, שהיא מטיבעה תורה פילוסופית. קראתי לאחרונה את כל הפרוטוקולים של וועדה ציבורית חשובה שעסקה, למעשה, בעיצוב היסוד החשוב

מה מכשיר את נכבדי הסופרים לשמש כהוגי־דעות? מהי המשמעות האינטלקטואלית שמישפטנים סרים לה, כאן ובכלל?

ביותר של הדמוקרטיה. מצאתי בהם הרבה דברים טובים ויפים. למשל, פרטים רבים על עיצוב יסוד זה של הדמוקרטיה במדינות אחרות. אבל לא מצאתי בהם אותה זיקה ישירה לתפיסה ברורה ומנומקת של עקרונות הצדק במשטר הדמוקראטי. במילים אחרות, מצאתי בהם התעלמות גמורה מן ההישגים המרשימים של הפילוסופיה הפוליטית. מהי, איפוא, המשמעות האינטלקטואלית שמישפטנים סרים לה, כאן ובכלל?

אני מוכן לרחוק בקוראים שישיבו על שאלות אלה, המוצגות להם כאן לא כלעג או בגערה, אלא מתוך כאב ודאגה. אני מוכן לכבד הרבה תשובות, אבל לא את ההתחמקות המנוסחת, בנוסח הידוע "מהי המשמעות האינטלקטואלית של הפילוסופיה?"

דלות המעמד הספרותי

דלות המעמד הספרותי היא פרשה מסוג אחר, ודן מירון מגולל אותה בבמה המרכזית של הספר, "מיוצרים ובונים לבני בלי בית":

"הספרות העברית מוצאת עצמה כיום במצב שמעולם לא היתה שרויה בו במשך מאה השנים שחלפו מאז יסודה של התנועה הציונית. תחילה היתה זוה עם מערכת "הכוח" הציונית והכילה אותה בקירבה. אחר־כך חילקה עם מערכת זו את כוחה ועמדה למולה או גם כנגדה כמערכת שוות־ערך ואולי גם עדיפה. במשך הזמן, ובנסיבות ההתפתחות של המפעל הציוני בארץ, קיבלה הספרות את עולה של המערכת הציונית השילטונית ונרתמה למוטות המפלגתיים שבאמצעותם הונעו גלגליה. אחר־כך השליכה מעליה כזעם את הריתמה שריתקה אותה למוטות אלה ויצאה להסגנת עצמאות חסרת־כיוון ובלתי־פוריה... אחרי מאה שנות יחסים דיאלקטיים אך אינטימיים עם הממסד הציוני־הפוליטי וחיים מכובדים פחות או יותר ב"בית" הציוני־הציבורי חייבת הספרות להסתגל למעמד של אסופית נסבלת בבית זה." (עמ' 83).

זהו הסיכום של ניתוח היסטורי, רחב ומאיר־עיניים, של היחסים בין עולם הספרות העברית לבין מימסד הפוליטיקה הציונית. אבל לא כל גלות הכוחות של מסה זו, לפחות לדידי. הן בהתבוננות שלה בעבר. לפחות אחת מהן היא דווקא בהתבוננות בעתיד, בשאלה העמוקה והגורלית – כאיזו עמדה צריכה הספרות להציב את עצמה אל

המשך בעמוד 25

יוסף שרון

כמו בטריפולי

בשעות היום, בחוף, נשים וגברים חשפו את חלקי גופם היפים,
כמו בטריפולי (שוב קיץ, חמש שנים עברו),
ישבנו צופים ממסעדה מוצלת אל החוף.
אמרנו: אין למלחמה רבו
עד שההאויר נשאב לגמרי מן החוה הרוצה,
וכל גוני העור השחימו בצל לצבע אחד: צבע המות.
עדיין בכסא לשעה קלה, ישבו איש איש בנוח
ואיש איש פתאום כמו בעריסת לידתו –
יד שלופת לאחוז בכוס, יד שבקשה לקרב אליה ונזהרות את הספר.
היה טוב לראות איך המבוכה
עושה אנשים קצת לתינוקות רועדים.
השקפתי גם אני,
בפרישות מה, על בנין דירות מודרני,
מול מלון מודרני, בוחן את מורד קירותיו
ושואל את עצמי אם המלון הזה נבנה
מבלוקים חלולים או בטון טרומי.
היתה זו מצבת־זכרון אדירה – לא להרס,
אלא לנבואות הקץ והאזהרות –
מצבה שלמרגלותיה מתרחצים חיים אשר על מצחם
מופיעה הכתבת השקטה והמבטיחה
שקראתי פעם אצל הסופר המנוח הזה:
"אנחנו לא עם־מלחמה".

ממכבש הדפוס

תרבות · ספרות · אמנות

אורי סלע

מחקרים

תורה עם דרך־ארץ

שני ספרים לתולדות תנועת תורה עם דרך ארץ בעריכת מרדכי ברויאר ובהוצאת אוניברסיטת בר־אילן: תורה עם דרך ארץ – התנועה, אישיה, רעיונותיה / 284 עמודים ● אישים וכיוונים – פרקים בתולדות האידיאל החינוכי של תורה עם דרך ארץ / אליעור שטרן / 160 עמודים.

"עידן ההארה" האירופי במאה הי"ח האציל על הציבור היהודי את הצימאון להשכלה, ותנופת העולם היהודי על ההשכלה התפצלה לשלושה מלחים עיקריים: היו שנטתפו איתה אל תיקונים בדת ואף לנטישת הדת, המרה והתבוללות; היו שהפנו לה עורף קנאי ופסלו אותה מכל וכל; והיו גם, בעיקר באורתודוכסיה היהודית־גרמנית, שחיפשו דרך לשלב את יראת־השמים ושמירת־המצוות ללא פשרה עם נאורות ופתיחות במקומות, שבהם אינם עומדים בסתירה ליהדות המסורתית. הבולט בין אלה היה הרב שמשון רפאל הירש ובשני הספרים מוקדשים פרקים רבים לעיון במשנתו. אישיות בולטת אחרת היה הרב עזריאל הילדסהיימר, מייסד בית־המדרש לרבנים בברלין. הספר הראשון העוסק בתנועה זו הוא פריו של יום עיון שנערך באוניברסיטת בר־אילן בינואר 1985 והוא מכנס הרצאות על היבטים שונים שלה, משל יעקב כ"ץ, פינחס רוזנבליט, מרדכי אליאב, מרדכי ברויאר, יעקב צור, רבקה הורביץ, דב רפל, שלום אלבק, זאב פלק ורבים נוספים. בספר השני, פרי־עטו של פרופ' אליעור שטרן ז"ל, נדונים אישיותם, שיטותיהם ופועלם של כמה מהדמויות הבולטות בתנועה זו, בראשן הרב ש"ר הירש ואיתו יצחק דב במברגר, הרב כ"ד יוסף וולגמוט, עזריאל הילדסהיימר ובית־מדרשו ועוד.

אלוהים ואדם במשנה

יהדות – עדותה של המשנה / יעקב ניוזנר / ספרית פועלים / 432 עמודים.

המשנה היא יסוד התורה שבעל־פה, כלומר יסוד ההלכה הנהוגה והמשתלשלת עד היום. ניוזנר בוחן אותה כיצירה ספרותית והגותית, מצביע על אחדותה (גם אם יש בה יסודות, שקדמו לה, הם נטמעו בתוך אחדות זו) וחושף את תכליתה, היינו קביעת נורמות של חיי קדושה, שבהם עם ישראל מקיים את רצון קונו. הוא בודק את התפתחותם ההיסטורית של המשנה ושל חלקיה השונים לפני החורבן ואחריו, לפני מרד בר־כוכבא ואחריו, וכן את הזיקה שבין המשנה לבין תורת משה, המשמשת לה – לפעמים רק לכאורה – כתשתית וכמקור־סמכות. ומסקנתו לבסוף היא, שהיהדות בנוסח המשנה "היא שיטה הבנויה כדי לתעל את כוחו של האדם ליצור כוונה לחולל מרצונו את העולם תוך מודעות מלאה באמצעות הכרעה וכוונות מוצהרות".

פרנסות בעיראק

יהודי עיראק בכלכלה / חקה דרויש / אוניברסיטת בר־אילן / 127 עמודים.

"הפירמידה ההפוכה" של בורוכוב לא פסחה כנראה גם על גלויות־המזרח. גם בעיראק היו היהודים מרוכזים בענפי המסחר, הכספים והביטוח, ומישקלם היה מועט מאוד בחקלאות. אולם בלט שם גם חלקם הגדול של היהודים במלאכה ובתעשייה. החוקרת לא מצאה לפניה נתונים שלמים ומסודרים, וניכר במחקר, שהוא חייב אותה ללקט את המידע במקוטע ובעמל רב. הספר דן גם בשינוי המבנה הכלכלי של יהדות בבל אחר עלייתה לארץ, כאשר היא נטמעת גם בתחום זה בציבור הישראלי.

סיפורת

מבראשונה ומהשנייה

שני ספרים חדשים בסידרה אדם בכף האש בהוצאת משרד הבטחון ההוצאה לאור וזמורה־ביתן: שלום ולא להתראות / רוברט גרייבס / מאנגלית: מאיר ויזלטיר / 309 עמודים ● זעקת הקרב / ליאון יוריס / מאנגלית: מרדכי ברקאי / 554 עמודים.

רוברט פון ראנקה גרייבס (1895 עד 1985) זכור אצלנו בעיקר הודות לסידרת הטלוויזיה "אני קלודיוס". לעומת זאת, מעטים מכירים את ספרו הסקולאסטי המרתק (שחיבר עם רפאל פטאי) "מיתוסים עבריים". ספרי השירה הראשונים שלו הופיעו תוך כדי מלחמת העולם הראשונה, ולאחריה התעצם פריונו הספרותי, שכלל שירה, סיפורת, ביקורת ומחקרים. הספר שלפנינו (שמו במקור "שלום לכל זה") הוא פרק אוטוביוגרפי, הפותח בילדות ובימי בית־הספר הלא־שמחים, אבל עיקרו הוא סיפור תקופת שירותו של גרייבס בצבא הבריטי בצרפת בימי מלחמת־העולם הראשונה. האומר מזכיר קצת את "במערב אין כל חדש" של רמארק ואת "השבעון הגדול" של אביגדור המאירי. גם כאן הזוועה והזירות, אשרת־מוסה ותחושה של תוהו־ושחר, אך התיאור הספרותי שונה, כמובן, מעיקרו. הפרק העוקב ביותר הוא זה שמתאר את חלקו של הגדוד בקרבות על נהר הסום – פשיטה על העיירה בזאנטן, שבה נפצע גרייבס קשה, ולהוריו נשלחה הודעה על מותו, שאף התפרסמה ב"טיימס" הלונדוני. הנוסח שתורגם, הוא זה שגרייבס עיבד בשנות החמישים ונוספו לו פרולוג ואפילוג. באותה סידרה יצא לאור גם תרגום עברי חדש של "זעקת הקרב", סיפורו המונומנטאלי של ליאון יוריס על קרבות המזרח הרחוק במלחמת־העולם השנייה, שכבר הוסרט, כמרומני, יותר מפעם אחת.

הקומדיה השחורה

דיק הצלף / קורט וונגוט / מאנגלית: יעל חן / זמורה, ביתן / 202 עמודים.

וונגוט הוא רב־אמן בהרצאה יבשה־לכאורה של סיפור מטורף, שעניינו לחשוף את חוסר־השחר של ההוויה האנושית. הוא עשה זאת כמה פעמים בעבר, והוא עושה זאת שוב בסיפורו של איש צעיר המכונה "דיק הצלף", מפני שבמיטות שעשועים הרג בשגגה, בעודו ילד, אשה בהריון. הצעיר הוא בנו של מי שחלם בנעוריו להיות צייר, וגם התרועע עם היטלר ורכש ממנו אקוורל אחד. אחר־כך סחר ב"תרופות פאטנט" חסרות־ערך, ובסופו של דבר זכה להיות בעליה של רשת בתי־מרקחת. כל הרכוש שצבר שולם כפיצויים לבעלה של הירוייה, ודיק הצלף מבשל להוריו את ארוחותיהם וכספר כלולים כמה וכמה מתכונים, ואגב־כך כותב מחזה הנוחל על הבימה כישלון מוחץ. יש פה עוד כמה מיתות והתאבדויות ופצצת נייטרון הנוחתת על העיר, והכל מעורר בקורא צחוק של ייאוש. המצב חמור, אבל לא רציני.

איש ותיסכוליו

מוכרת נצח / פיי וולדון / עברית: כרמיה בן־ברוך / כתר / 218 עמודים.

מרליין, בת ה־44, היא אשה מרת־נפש. היא גרושתו של האדריכל ג'ארוויס הנשוי באושר בשנית, בעוד היא נאבקת בקשיים כלכליים ואוכלת־עצות במאבק היומיומי עם תובנות־הבית. הרגש המניע אותה הוא רגש־נקם. היא חשה צורך כפייתי למרר את חייו של בעלה לשעבר ושל אשתו החדשה, וגם רגש זה אינו בא על פורקנו, עד שהיא מוצאת את מותה בתאונה. תוך־כדי־כך נחשפים חייהם ותחושותיהם של כל הקרובים למשפחה זו, איש ומצוקתו, איש ואהבתו הנסתרת או המתוסכלת, איש וחלומותיו שנרמסו. עם מרליין יורדים לקבר, כביכול, הרבה אפשרויות שהוחמצו. הקורא ייתקל כאן בטכניקה מיוחדת של כתיבה, המשלבת דיאלוגים גלויים לצד משמעותם הסמויה ומונולוגים פנימיים אירוניים.

עזר

פרחים וציפורים

פירסומים חדשים של החברה להגנת הטבע: פרחי בר בישראל – לוח לשנת תשמ"ח 88־1987 / הפקה: אהרן נירי ● יומן המטייל תשמ"ח 88־1987 / עורכים: מיכה לבנה, הגר לשנר, אבי שמידע ● הר־יהודה – לקט מסלולים / ליקט וערך: יוסי שטנייר / 119 עמודים + 4 לוחות צבעוניים ● Check-List of the Birds of Israel / Haim Hovel / 196 pages.

כתואם למסורתה, הוציאה החברה להגנת־הטבע לקראת ראש־השנה את לוח־הקיר שלה ובו תריסר תצלומים צבעוניים מרהיבים של פרחי־הארץ, כל פרח בחודש פריחתו, עם קצת פרטים עליו, ודף נוסף, המספר על פעולות החברה. במקביל, יצא לאור יומן המטייל, המשופע אף הוא בתמונות ססגוניות של פרחים ונוסף על כל מה שצריך להיות בכל יומן, יש בו מידע רב למטייל: הנחיות בטחון ובטיחות, רשימות שמורות טבע, אתרים, אכסניות, מוזיאונים, גנים בוטאניים וכדומה וגם 11 מסלולים ל"טיולי פרחים" בכל רחבי־הארץ. הספר "הר יהודה – לקט מסלולים" מציע תישעה מסלולי טיול ליערים שונים בהרי יהודה, כשכל מסלול מלווה הן בפרטים הטכניים הדרושים והן בהסבר של מה שרואים בו, מצד הארכיאולוגיה והטבע גם יחד, בתוספת תמונות, מפות ותרשימים. עוד יצא (באנגלית) ספר ובו מעין קטלוג של כ־500 מיני ציפורים המצויות בארץ ועל כל אחת מהן פרטים תמציתיים: שמה המדעי, העברי והאנגלי, תפוצתה העולמית, מעמדה בישראל, הספרות עליה וכדומה.

לאורך המסלולים

נקודת־חן – אתר ודרך – מקומות, יישובים, מוזיאונים, חניונים ואכסניות, שבילים וכבישים / אורי דביר / מורן / 193 עמודים.

שלא כקודמיו, ספר זה ערוך על־פי כבישים. כלומר, הנוסע לשם טיול לאורך של כביש מסויים – ימצא כאן, על־פי סדרם את האתרים, שיקרו לפניו בדרכו, בתוספת הסבר, מה יש לראות בהם. הכבישים עצמם על סביבתם, מופיעים כאן על קטע־מפה מתאימים, והם ממוספרים על־פי המיספור התקני. בדרך זו, מתוארים כאן כמאה וחמישים מסלולים, מקושטים בתצלומי צבע נאים, ובתוספת הרבה נספחים מועילים למטייל: איך משיגים רשיונות לטיולים ואישורים בטחוניים, רשימת תחנות מד"א, בתי־חולים, אכסניות, חניונים, תחנות־דלק פתוחות בשבתות, אפשרויות של רכיבה על סוסים וגמלים ועוד כהנה וכהנה.

מראות התנ"ך

שני כרכים חדשים באנציקלופדיה עולם התנ"ך בהוצאת רביבים: ויקרא / עורך ראשי פרופ' משה וינפלד, עורך פרופ' ברוך אברהם לוין, עורכי משנה ד"ר מאיר פארן ז"ל, פרופ' יהודה שיפמן / 222 עמודים ● מגילות (א) שיר השירים, רות, איכה / עורך ראשי פרופ' יעקב קליין, עורכים פרופ' מיכאל פוקס, ד"ר יאיר זקוביץ / 160 עמודים.

אנציקלופדיה זו מתקרבת למחצית היקפה הכולל והמעיינים בה יזכו בתועלת רבה להבנה והעמקה במקרא, שכן היא ממזגת פירוש מעודכן מאד מבחינה מדעית, המיוסד על המחקרים והמימצאים החדשים ביותר, עם פירוש חזותי מקיף ביותר, רחב ומלא פי־כמה מ"פני עולם המקרא" החלוצי, אשר מאז התיישן לא־מעט. ניכרת כאן

שער "עולם התנ"ך" – מגילות (א) הציור: חבר נשים מקוננות, תמשיח־קיר מקבר ראמוסה הסופר, במצרים.

התתירה הנאמנה להמחיש במראה כמעט כל דבר הניתן להמחשה – נוף, מבנה, אתר, צמח, בעל־חיים, כלי, בגד, תכשיט, תרשים, מפה – מה שאפשר למצוא בגנזי המוזיאונים בעולם או בשטח, מובא כאן להרחבת דעתו של המעיין. הדברים פשוטים יחסית, כשמדובר בטבע ובנוף של שיר השירים או בחורבן ירושלים של מגילת איכה, אבל מעניין לראות באיזו יסודיות נעשה הדבר בספר ויקרא, שהוא תורת הכוהנים, וחלק ניכר ממנו עוסק בקורבנות, בטומאה ובטהרה. מסתבר, שגם כאן נמצאו בשרידי העולם העתיק לא־מעט תיאורי קורבנות המקבילים במידה זו או אחרת לתיאורי המקרא, והם נקבצו אל הכרך המאלף. המיפעל מומלץ הן לשוחרי תנ"ך והן לשוחרי ארץ־ישראל. גם הם ימצאו כאן חומר עשיר לעניינם.

תיעוד

מבט מלמעלה

Above The Holy Land / Baron Wolman / Steimatzky / 144 pages.

ברון וולמן הוא בעל קריירה צילומית עשירה. הוא היה הצלם הראשי של המגזין "רולינג סטון", הקים הוצאת ספרים, הוציא מספר רב של ספרי־צילום, כצד עבודתו כצלם פירסום. בעשור האחרון התמסר לצילומי־אוויר ובכך נעזר בדו־שיח־טיס ובמטוס קטן. את ישראל צילם מהאוויר אשתקד, כשהוא טס מעליה, בדרך־כלל בגובה נמוך ובשעות מוקדמות בערב או קרובות לשקיעה (אז הצללים ארוכים והצילומים פלסטיים יותר). ישראל שמתחתיו נראית ארץ יפהפיה. לא רק ירושלים מקסימה, אלא אפילו תל־אביב ויפו. האגם בפארק הלאומי ברמת־גן נראה כפנינת חמר, והשוק באשקלון הוא חגיגה לעיניים, ממש כפרדסי השרון, אפילו האדריכלות הישראלית משתקפת כאן במבט מחמיא. זה ספר יפה על ארץ ישראל יפה, הנראית יפה יותר מזווית מיוחדת זו.

אשה בשבי

שלושה ימים כטיון – סיפורה של איכרה ממשמר־הירדן / כינס וערך אהרן אברהם / 120 עמודים.

רבקה גרבובסקי נולדה בראש־פינה בשלהי המאה הקודמת. היא נישאה לבן המושבה חיים גרבובסקי וב־1931 התיישבו במשמר־הירדן והקימו שם משק ומשפחה. במאורעות תרצ"ו נפלו בעלה ובנה ממארב של כנופייה. במלחמת־השיחרור והתקפה משמר־הירדן על־ידי הסורים. בנה כרמי נפל בהגנת המושבה ורבקה גרבובסקי נלקחה בשבי עם עוד עשרות מתושבי משמר־הירדן ושוחררה רק אחרי 11 חודשים, בעקבות הסכמי שביתת־הנשק. היא מצאה את ביתה חרב ואת משקה שומם. בשנותיה האחרונות היתה בנתניה ועבדה כפועלת־נקיון בבית־אבות ובשנים אלה גם החלה לכתוב את זכרונותיה ולא סיימה. אהרן אברהם ערך את החומר, הוסיף עליו כמיטב יכולתו את החסר וכך נוצר הספר, שיש בו חומר תיעודי רב על החיים בראש־פינה בימי־התורכים, על נפילת משמר־הירדן ועל החיים בכלא אל־מזה בדמשק.

הגות

בחיפוש אחר קבלה

אור חדש על ציון / על פי תורתו שבע"פ של א.מ. תיאון / ארגמן / 61 עמודים.

אליעזר מרדכי תיאון (1848 עד 1927), יליד וארשה, היה פילוסוף, שעסק בקבלה ובייחוד בספר הזוהר. באנגליה ייסד מיסדר של "החברותא הקדושה של לוקסור". אחרי שנשא אשה, השתקע בתלמסן שבאלג'יריה, ושם נפטר, כשהוא מותיר אחריו את רובי תורתו בכתב־יד. בספר שלפנינו רוכזו פרקים מהגותו, כפי שנאמרה בשיחות עם תלמידיו, ונרשמו על־ידי אחד מהם. את ההוצאה לאור יזמו "חוגי ארגמן" בירושלים, העוסקים בחיפוש דרך יהודית בענייני מדיטאציה ופיתוח חושים רוחניים, והוא כולל גם מילון מונחים של תורת תיאון.

אמנות

בניין המקדש ועוד

לוח נתיבים לארץ ישראל תשמ"ח 1988 / עיצוב: פרדריק גוולן / אמנות ארץ ישראל.

בית־ההוצאה אמנות ארץ־ישראל, כמו טורנובסקי, שוקד על הפקת לוחות־שנה ברמה גבוהה מצד בחירת החומר, העיצוב והביצוע (אלא שהדגש הוא על כרטוגרפיה), וגם בלוחותיו סימן־היכר הקבוע הוא הטבעות־זהב אמיתיות. בלוח החדש, נתיבים לארץ־ישראל, שישה דפים יפים מאד, אך לא לגמרי ברור הקשר של חלקם עם הנושא. איור צבעוני נאה של ז'אן פוקה (המאה הט"ו) מתאר את בניין מקדש שלמה, הדומה כאן להפליא לקאתדרלה נוצרית. מספרו של הנזיר הבריטי מאתיו פאריס (המאה הי"ג) מובאת מפת ארץ־ישראל הצלבנית ומהאטלס של יאן יאנסון (המאה הי"ז) מובאים ציורי ירושלים, נצרת ורמלה. לעומת זאת, אין איורים "ארצישראליים" (המאה הי"ח) בציורים הצרפתיים של גלגלי־המזלות (המאה הי"ח) ובמפת העולם של גיום לה־טסטו (המאה הט"ז), אף כי כבודו וחינו של כל אחד מהם במקומו.

מגנזי המוזיאון

פירסומים חדשים של מוזיאון ישראל: מ.ק. אשר במוזיאון ישראל ירושלים / מתנת הנה ובצלאל קרמר / יומן לשנת תשמ"ח 8־1987 ● מקדש אדומי בנגב – תגליות מחפירות קיטמית / יצחק בית־אריה / אוצרת אורציטו מיכל דייגי־מגדלס / 32 + 30 עמודים ● תכשיטים מעולם האיסלאם / נעמה ברוש / 76 עמודים.

מי שרוצה לוח שולחני אמנותי (או לתת לזולתו במתנה לוח כזה), מוזמן לו הלוח שהוציא מוזיאון ישראל, ובו מבחר עשיר מעבודותיו של מוריץ קורנליוס אשר (1898 עד 1971), עם שפע התעתועים האופטיים המרתקים שלהן ועם מידע תמציתי על האמן וחייו. חוברת־קטלוג אחרת מציגה את מימצאי החפירות הארכיאולוגיות של המקדש האדומי קיטמית, בין באר־שבע לערד בערך, והקורא יראה פה בתצלומים שפע קראמיקה אדומית, לרבות צלמיות ופסלים, הכל מהמאה השביעית לפני הספירה. וחוברת נוספת עוסקת באמנות הצורפות המוסלמית בארץ מראשיתה (במאה השביעית לספירה). ועד לימינו כמעט. מובא חומר רב על דרכי יצירתם של התכשיטים והחומרים, ששימשו לכך, אך החלק הבולט ביותר הוא התמונות הצבעוניות, המציגות את העדיים בכל הדרם.

הדרכה

תולה בריא

התעמלות לעצלנים / אסתר מירמסט / מאנגלית: אורית פרילנדר / [illegible] / 96 עמודים.

הספר מצטרף לשורה הארוכה של הספרים (והתוכניות) [illegible] לרוב, אשר קיבלו על עצמם להאט לבריאותנו ולגופנו בגו על שאנו מזניחים אותה. הוא ילמד אותנו להתעמל בדרך־אגב, במיטה, בתוך־השינה, באמבטיה, במשרד או בכל מקום אחר. יספר לנו על תזונה בריאה הכוללת ויטמינים, סיבים ושמירה על משקל נכון, ויציע גם קצת [illegible].

פיתחון פה

תרבות

יעל זיידמן

פתאום משלמים כסף על מלים

הסופר יוסל בירשטיין, שהוציא עד עתה ארבעה ספרים ביידיש וחמישה בעברית, עובד לפרנסתו כקורא לארכיון היידיש בספריה הלאומית בירושלים. בימים אלה קיבל את פרס ראש־הממשלה על־שם לוי אשכול, שאמור לאפשר לו להתפנות ליצירה במשך שנה (רשימת הזוכים ופרטים נוספים באוזן השלישית, עמוד זה).

■ *כיצד הופכים למועמדים לפרס ראש־הממשלה?*

צריכים לבקש טפסים מתאימים, למלא את האינפורמציה שם, כתובת, מה כתבתי, זה הכל, ולשלוח. כל מי שממלא טופס הוא מועמד.

■ *שירת שרוכה?*

אני לא האמנתי, כי אני בא ממסורות יידיש, ושם לא היו דברים כאלה. לכך התרגשתי כשקיבלתי את המיברק ביום ששי. קראתי את המיברק אולי חמש פעמים, ואחר־כך התחלתי ללכת לעשות פיפי כל שעה. בגלל שכל מישהו נעלמת אני [illegible] לפעם בתחושה שכל היקום הוא המקור גדול מאוד, הבשורה דבר כמו הזכיה בפרס, התחושה היא שבתוך האוקיאנוס של התקופות פתאום יש איש שכותב אותו שייך למישהו, מישהו דואג לך, [illegible]. מעבר לזה לשבת שנה שלמה ולכתוב? לפעמים אני חושב שזה ממש [illegible]. לאחרונה אני מתפרנס מעט מכתיבה. עד עכשיו לא היתה לי פרנסה [illegible] מלווה אותי תחושה שבאחד הימים יעיד אותי ויגידו ארוני, גמלת פה שנות, החזר את הכל, לא משלמים כסף על מלים. והתכוונתי לחשוב שעבודה [illegible] בכמות ידיים. אני בילתי בעירייה של פועלים, פרולים, [illegible] – אבל תמיד טען שאם לא עובדים בידיים אין להם. היו כאלה שלא [illegible] ראיתי אותם, אבל זה לא גרשם אצלי. אבל זה עדיין שרש, אני יודע [illegible] אחרים זה אחרת.

■ *[illegible]*

איך אני יכול לומר לך? אני לא יודע כמה כסף יש. בדברים כאלה [illegible] מחשבות לכאן ולכאן. מי יודע מי ראוי כשאני הייתי בא בערב [illegible] על מה שכתבתי היה טוב, כי הייתי עייף או ולא היה לי כוח לשנות את זה [illegible] זאת, כשקפתי בכסף הראיתי מה עשיתי אתמול – איזה חרא אפשר [illegible] את הכל ולהתחיל מחדש. בבוקר אני מרגיש מתאום עירני ורענן אשר ללכת לשנות. [illegible] להיות איש עשיר, ולכתוב רק בבוקר. [illegible] בא אלי כשרב לראש אני אומר לו לחכות עד הבוקר. בבוקר נראה אם יש עסק או לא. למשוררים ומשוררים אין מתי לכתוב. אין שבתות, אין [illegible], לא שאני רואה את עצמי [illegible] – אני מאוד נהנה כשאני יכול לשבת [illegible] שאין בו גוף ולכתוב, בעיקר בירושלים בשבת.

■ *[illegible]*

[illegible]

האוזן השלישית

ספרות

ענת לויט

הזוכים בפרסי יצירה

כמאה ועשרים יוצרים הציגו השנה את מועמדותם לפרס היצירה מטעם ראש־הממשלה ע"ש לוי אשכול ז"ל. שלושה שופטים נאלצו להכריע מי מהם יהיו ראויים לשנת חופשה מכל עסקי־דיומא כדי להתפנות ליצירה – ד"ר מנוחה גלבוע, פרופסור חיים שוהם והמשוררת ש. שפרה. להלן שמות הזוכים: שולמית אפפל, יוסל בירשטיין, אורציון ברתנא, יאיר הורביץ, ע. הלל, שולמית לפיד, גיורא לשם, אמנון נבות, נעים עריידי ובקציון תומר. כזכור, לפני שנתיים שונה תקנון הקרן בשניים מסעיפיו: הוחלט להעלות את מיספר הזוכים מחמישה לעשרה, כן הועלה סכום המענק והוצמד למשכורת חודשית של מורה בדרגת מ.א. בשיא הוותק, ששוויה השנה כ־1250 ש"ח נטו. עד כמה שידוע לאוזן השלישית אין בינתיים מי שיתלונן על כך. ואילו על רשימת מקבלי המענק, לא איחרו להגיע, גם השנה, הסתייגויות ותלונות על טעות בשיפוט. ואומנם, די סביר להניח כי מבין 120 הפונים, ניתן היה להרכיב רשימה נוספת של זוכים, אם לא שתיים. על השאלה שהיפנתה האוזן השלישית אל ד"ר מנוחה גלבוע, באשר לקריטריונים שהינחו אותה ואת חבריה להכריע על זוכים אלה דווקא, השיבה כי אומנם הבחירה היתה קשה ביותר, וכי המלאכה היתה קלה אילו היו מוסיפים עוד כמה מענקים לעשרה הקיימים. "השתדלנו מאוד שהשיקולים יהיו אוביקטיביים. רצינו ליצור רשימה מאוזנת שתכלול פרוזאיקונים ומשוררים, כשהדגש הוא דווקא על פרוזאיקונים. מענק אחד ביקשנו להעניק למסאי. רצינו שגם נשים תקבלנה מענק, והתחשבנו מאוד גם בבחורות יוצרים". ריבוי הפניות והקושי לבחור היה כה גדול, עד כי נמנעו לכלול ברשימה יוצרים שכבר זכו במענק בעבר, וראויים בהחלט לקבלו פעם נוספת. (למי שאינו יודע, ניתן לפנות בבקשה לקבלת המענק בשנייה רק לאחר שחלפו 12 שנה מן הזכייה הקודמת). מכל מקום, גם השנה ייערך טקס חגיגי בסוף חודש אוקטובר בבית־הסופר בתל־אביב, ובו יתכבדו יוצרים מאושרים בראש־הממשלה, בשר החינוך והתרבות ובעוד אי־אלו נכבדים.

בסימן 120 פונים עומד גם המענק שיחולק השנה, לראשונה, על־ידי קרן ירושלים והמחלקה לתרבות של עיריית ירושלים. בטקס שיתקיים ב־3 בספטמבר באולם ליאו מודל (בבית העם) בירושלים יוענקו מענקים בסכומים משתנים לששה יוצרים: נחום אריאלי, דוד הרדן, לאה איילון, יהודית מוסל, דניאל פטבפסקי ובנימין שבילי. ראש עיריית ירושלים, טדי קולק ישא ברכות, ד"ר דן לאור, נציג ועדת הקרן יאמר את נימוקי השופטים, ודברי תודה בשם הזוכים ישא הסופר נחום אריאלי. המשורר דניאל פטבפסקי יקרא משיריו, ומצליליהם של באך ופופר, ינעימו בנגינתם שולמית ובנימין שפירא. בכסף שיקבלו הזוכים, יוכלו להוציא לאור כתב־יד אותו הגישו לעיון לוועדה שבה ישבו אבנר טריינין, דוד שחר, יעקב אבן־חן, ד"ר דן לאור וד"ר אליעזר מריפוס. אגב, המענק מחולק ויחולק לירושלמים בלבד – ערבים ויהודים, כשלכתבי היוצרים הערביים הוקמה ועדת מישנה, שטרם הוצגה גורלות לגבי כתבי־היד שהוגשו לה. לדברי רחל גולשטיין, מרכזת הקרן, המענקים מיועדים ליוצרים ותיקים וליוצרים המבקשים להוציא ספר ביכורים, כשהמענק נקבע לכל ספר, על־פי עלותו המשוערת. סכומי המענקים שחולקו השנה נעים בין 2,000 ל־3,000 ש"ח וסכום המקסימום שנקבע לספר היה 5,000 ש"ח. ועקרון נוסף שהקרן קבעה לעצמה: כתב־יד המוגש לוועדה חייב להיות מלווה באישור של מו"ל (לאו דווקא חוזה סופי), שמציין כי כתב־היד עבר סינון ראשון של לקטורים בהוצאת הספרים. האוזן השלישית סבורה כי יש משהו מרענן בתנאים שצוינו על־ידי הקרן החדשה, להוציא את הסייג "לתושבי ירושלים בלבד", לעומת הקרנות הוותיקות הפועלות ביער העוא הספרותי.

עמוד חדש לסידרה "עמודים לספרות עברית" של "זמורה ביתן". העורך חיים פסה חתם בימים אלה את הסופרת־כוכב אורלי בלום על חוזה להוצאת ספרה השני, שיופיע במהלך שנת 88', ויכלול 4 נובלות ושלושה סיפורים קצרים. כזכור, דרך כוכבה של בלום הצעירה, לפני חודשים מעטים, מיד לאחר הופעת קובץ סיפוריה "לא רחוק ממרכז העיר" במיסגרת "פרוזה אחרת" של "עם עובד". הסיפורים עוררו חילוקי־דעות חריפים בקרב אנשי הביקורת. היו שנרתעו מלשונה הישירה של בלום, והיו שהכריזו כי בסיפורים יש כדי להורות על כיוון חדש בספרות העברית. בעוד תורצי הדין מתווכחים אלה עם אלה השתקעה הסופרת בסיום כתיבת ספרה השני, שלדבריה "יהיה מאוד שונה מן הראשון – התחלה חדשה בכיוון אחר לגמרי". בלום מאמינה באמונות תפלות, ואינה חפצה להגדיר את מאפייני ספרה, לפני שיעמוד בפתח היציאה של מכבש הדפוס. מכל מקום, מן החדים הרבים להם זכה ספרה הראשון, אין היא מתרגשת במיוחד, "בעיקר לא מן הביקורות הקטלות, שמשעשע לקרוא בהן, אבל אף אחת מהן לא היתה עניינית או מעמיקה." אגב, לדעתה, הביקורות האוהדות היו תוצאה של העמקה.

● למארגני יריד־הספרים שיתקיים לצד ועידת הסופרים העבריים "אין מקום אחר – ערבית, עברית, ספרות בארץ־ישראל", שתתכנס בספטמבר בנצרת, דרושים לצורך העשרת היריד חומר ערבי ויהודי בכתובים, הכולל מיסמכים, מיכתבים, מחזות, מאמרים ובתבי־עת מראשית המאה, שמשקפים את מוטיב הקשר היהודי־ערבי. את החומר יש לשלוח לבקי פרישמן, ת.ד. 8263.

● מסיבה לכבוד צאת ספר הילדים של יובל מסקין [illegible] של יובלי [illegible] הציירת רות צרפתי ויצא בהוצאת "מסדה", תתקיים בחנות הספרים־קפה "פרוזה" רח' פינסקר 54 תל־אביב, ב־6.9 שעה 20.30.

● "ישנא הנסים" של שולמית הראבן, שהופיע בהוצאת דביר, יתפרסם בחודש אפריל בהוצאה האמריקנית Northpoint Press, הממוקמת בברקלי, קליפורניה. "ישנא הנסים" שתורגם לאנגלית על־ידי הלל הלקין, יהיה הספר הישראלי הראשון שיצא בהוצאה זו המתמחה בקלאסיקה, בשירה ובפילוסופיה.

● האגודה להענקת פרס לספרות צבאית ע"ש יצחק שדה תעניק השנה את הפרס ליצחק לוי על ספרו "תשעה קבין" המתאר את ירושלים בקרבות מלחמת העצמאות וליהודית רוטם? [illegible] על הרמן "שתי אצבעות מצידון", הטקס יתקיים ביום 2.9 בבית החייל בתל־אביב בשעה 19.30, ובמהלכו ישאו דברים [illegible] ד"ר מאיר פעיל. יוקרן הסרט הזוכה, ויקראו קטעים מן הספר הזוכה, [illegible].

מיכתבים לעורך

אמנות

מתוך שיקול־דעת

ראשית, תודתי ליהודית אוריין על דברי־ההערכה לסידרה לספרות צרפתית בת־זמננו שבעריכתי, לספר "ז'אן דה פלורט" שבחרתי לפתוח בו את הסידרה, ולתרגומי. ואולם, המלים הטובות מלוות ב"קיטרוג קשה" – על "שגיאה שאין עליה מחילה".

על מה יוצא קיצפה? על "היעדר אינפורמציה" ככיכול לקורא, ועל שלא צירפתי לתרגומי "מסה", להסביר את הספר לקורא העברי. ה"מתדל" המשוער שלי איפשר למבקרת להחולץ "להצלת" הרומאן ולכתוב "במקומי" מאמר יפה ומעניין על הספר, הסרט וגילגוליהם – והרי זו אכן מלאכתו של העיתונאי לספר על, לספר סביב, להוסיף צבע, מידע, לנצל את האירוע התיקשורתי שבצירוף ספר עם סרט – אך מסה מעין זו, מקומה לא יכירנה כספר, ולוא גם כאחרית־דבר.

יהודית אוריין מביאה דוגמאות של עמיתים מתרגמים ועורכי־סדרות הכותבים מסות לספריהם, וכמו מנסה לבסס את הרושם שזה הכלל, שזה המהג – נהפוך־הוא, זה היוצא־מן־הכלל. ברוב "בתי־ההוצאה הרציניים" (ובכל שראתה אוריין להבחין הבחנות שבאלה), לא מקובל לצרף לספרים מסות. ואם אתלה על אילן גבוה מאילנותיה שלה, אציין שברוב־רובם של ספרי ה"ספרייה לעם", שעל רצינותה אין עוררין, אין אחרית־דבר ואין פרשנויות של העורך לרומאן המובא בפני הקורא.

לא מתוך "עצלות, הסכנות או עיוורון" לא צורפה "מסת־ביאור" לספר, ולא תצורף גם לרוב הספרים הבאים. אלה סברות נואלות. עצלן אינני, זה ידוע; שנית, כתיבת מסה היא טיפת בים עלותו של הספר, והוצאת "מסדה" מפנקת את סידרתי ולא תירתע מקורבן כספי שכזה, אם אחשוב שהוא דרוש. אשר ל"עיוורון": ובכן, אולי מרוב תרגומים אתעוור; עדיין לא. קיימת אפשרות רביעית: זו היתה החלטה שקולה ומודעת.

כעורך ריבוני של הסידרה לספרות צרפתית בת־זמננו ב"מסדה", החלטתי שככלל לא ייכתבו דברי־הסבר ופרשנות בספרי הסידרה, מפני שהרעיון שצריך לספר ולהסביר במרוסרט בגוף הספר על הסופר, חייו ויצירתו, ועל משמעות הספר ומקומו בספרות, זר לי להלוטין.

ספר עומד בפני עצמו, קריאה היא מיפגש בין הקורא לספר, ואינה זקוקה לפרשנות מאלפת ולהסברים מלומדים ונוקרניים של צד שלישי – ואם כן, במיקרים נדירים בלבד, ואין זה המקום לפרטם. מסה או אחרית־דבר היא לא־אחת תוספת מייגעת ומיותרת. כקורא, היא מטרידה אותי, מפני שחירבוב התרשמויותיו של בעל־המסה יש בו כדי לעוות את החוויה הבלתי־אמצעית של הקריאה, ולהטות את פעולתו של הדימיון, שבלעדיו אי־אפשר לקרוא ספר ו"לחוות" אותו. ואם יתריסו כלפי, בקורא: "אינך חייב לקרוא", אזי כעורך סידרה, איני רואה טעם לכתוב טקסט שאינו מוסיף לספר, שורי אפשר גם בלעדיו.

זו דעתי, זה הטעם שלי, אך הסידרה כולה הלוא היא בנויה על שיקולי ועל טעמי האישי, לטוב ולרע – ונראה לי, שגם לדעת יהודית אוריין, עד כה לטוב.

אני מאמין באינטליגנציה של הקורא. "ז'אן דה פלורט" ו"מאנון" אינם משתייכים לתרבות "כלי־כך זרה, שבלי הסברים לא יובנו במקומותינו. לקורא, לצורך קריאתו, לא חשוב לדעת מי הקדים את מי – הספר או הסרט – ומדוע. את ה"רקע" ואת ה"העשרה" ימצא מחוץ לדפי הספר. לי, למזלי, אין דחף דידאקטי בלתי־נשלט. אשר ל"היעדר אינפורמציה", שבכביכול מטעה את הקורא, הרי זו שטות: על גב הספר כתוב מפורשות: "ז'אן דה פלורט' הוא חלקו הראשון של הרומאן 'מי הגבעות', שחלקו השני, 'מאנון', יראה אור בקרוב". כמרכן, בסוף הספר, כתוב "תם ולא נשלם", נוסח ארכאי חביב שמעורר ציפיה לספר הבא, שאכן יראה־אור בקרוב. מי זקוק ליותר בשביל להבין, ש"ז'אן דה פלורט" הוא רק "חצי סיפור"? ומדוע לגלות לקורא, ולוא ברמז, את ההמשך המרתק? זה לא יהיה "פייר" כלפיו.

כל הכתיבה "מסביב" לספר, לסרט, לשניהם יחד, עיתונאית במהותה – וגם מסות ביקורת וביאור על הספר מקומן בעיתון, ולא בספר. וכבר הרבה נכתב ועוד רבות ייכתב על "מי הגבעות" על שני חלקיו. "ז'אן דה פלורט" ו"מאנון", ובריי לי שלא יימצא ולוא קורא אחד שלא יידע ולא יבין, שהספר הפשוט והשווה לכל נפש שלפניו הוא רק חלק ראשון – מבחינת "תם ולא נשלם".

תל־אביב

אביטל ענבר

לאה איני

אסתהור

אֶסְתָּהוֹר מִן הֶחָצֵר הָאֲחוֹרִית
הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת עַל כִּסֵּא גַּן מְרֻפָּט
וּמוֹשָׁה מִבָּתֵּי־שְׁחִיָּה הַמְּזִיעִים
אֶת רִאשׁוֹנֵי הָרְמָשִׂים
שֶׁל הַקַּיִץ
שְׁחוֹרֵי שְׂעָרָהּ הַנּוֹתָרִים מְשׁוּכִים
בְּקוֹקוֹ סְפָרַדִּי רָטֹב
אָחוֹר
צְחִיחוּת צָהֳרַיִם רִאשׁוֹנָה
הֵמִיסָה חִישׁוּקֵי הַזָּהָב שֶׁבְּאָזְנֶיהָ
וְאֶת הַפָּחוֹן
שֶׁגִּילוֹן מִמְּשֵׁי סִינַי הַסְּתִיר
בְּקִפְלָיו הַקְּרִירִים
עַרְבֵי לֹא רְכוּס
רַק עֲרָבִים לֹא רְכוּסִים
הָיְתָה אֶסְתָּהוֹר עוֹטֶפֶת בְּקִפְלֵי
יַרְכֶיהָ הַחַמּוֹת
אֲבָל שְׁלֹשָׁה פּוֹרָלִים דְּרוּסִים
הָיוּ רוֹוְחוֹת
הָרְפָאִים בְּלֵילוֹתֶיהָ.

★

(מתוך הספר "[illegible]" שיצא לאור בהוצאת הקיבוץ המאוחד)

מסורת אירופית ויסודות מקומיים

ליה מנור

הצייר אביגדור לואיזאדא הלך באחרונה לעולמו. הוא מת בצנעה כפי שחי. לואיזאדא (1905–1987) השתייך לדור המייסדים של המודרניזם הישראלי, אך שמו הלך ונשכח זמן רב לפני מותו. הוא שייך לסוג הציירים, שלא חשבו על קאריירה כאשר עסקו באמנות. לא ישב ב„כסית", לא היה איש בוהימה, לא עשה יחסי־ציבור לעצמו, לא ניהל דיאלוג עם האמנים שסביבו, פרט לידידות אישית עם אחרים, בעיקר עם נתון. למרות זאת הוא לא חש ממש מקופח, לא התאמץ לשנות את המצב. מטבע הדברים, הזיכרון ההיסטורי מעלה שוב ושוב את שמותיהם של אלו שצעדו בראש המחנה, אך יש לזכור, שהיו גם „חיילים פשוטים", שביחידים ובקבוצה נתנו את הגיבוי הרחב לשינוי פניה של האמנות הישראלית.

קרע באגודת הציירים

לואיזאדא היה ממייסדי „אופקים חדשים", ולמעשה היה לו חלק בארוע, שהוליד קבוצה זו ב־1948, ה„פרשה" של השתתפות ציירים מישראל בביאנלה של ונציה. לואיזאדא, יליד איטליה, הציג כבר בביאנלה ב־1936. את שטרייכמן פגש שנים קודם־לכן, כשלמדו באקדמיה לאמנות בפירנצה. באותה תקופה עוד היה רחוק מהציונות, ושטרייכמן העיד מאוחר יותר, כי אפילו לא ידע, שלואיזאדא יהודי. ההתעניינות ביהדות החלה רק בראשית שנות ה־30, ובעיקבות זאת פעל לואיזאדא בסיוע לפליטים, שהגיעו לאיטליה.

ב־1939 עלה ארצה והפך חקלאי במושבה. הקשר עם חיי־האמנות המקומיים החל ב־1947, בעקבות תערוכת־יחיד ראשונה

חניך המסורת האירופית הקלאסית והפוסט־אימפרסיוניסטית ונאמן לעקרונות הציור המודרני

שלו בתל־אביב, שלאחריה עבר לעיר. האפשרות להציג אמנים מארץ־ישראל במיסגרת הביתן האיטלקי בביאנלה נודעה ללואיזאדא באמצעות ידידים איטלקיים. הוא העביר את המסר לזריצקי, שהחל מייד לבחור את האמנים, בחשאי, ללא הצבעה באגודת־הציירים ובניגוד לתקנון. אמנים ישראלים השתתפו בביאנלה, וביניהם לואיזאדא, ואפילו דגל ישראל הונף, כי כבר הוקמה המדינה; אך כאן החל הקרע באגודת־הציירים, והוקמה „אופקים חדשים", התנועה שסימלה יותר מכל – תחילה בהצהרות יותר מאשר במעשים – את תחילת העידן המודרני באמנות ישראל. לואיזאדא השתתף בכל תערוכות הקבוצה וגם בתערוכה היחידה של קבוצת „תצפית". הוא הציג תערוכות־יחיד במוזיאון תל־אביב (1954), בביתן הלנה רובינשטיין (1960), וכן בית־לבנים בפתח־תקווה, בבית־האמנים בירושלים, בגלריות בתל־אביב ואחת בפאריס. תערוכתו האחרונה התקיימה במוזיאון רמת־גן (בית עמנואל) ב־1984, כאשר היה מוגבל וחדל לצייר.

לואיזאדא לא זכה להתעניינות רבה מצד הממסד. תמונותיו באוספי מוזיאון ישראל ומוזיאון תל־אביב נתרמו על־ידיו ומוצגות לעיתים נדירות. כאשר זכה ב־1982 בפרס דיזנגוף, הועלו מהמחסן לתצוגה במוזיאון. לואיזאדא לא שש למכור תמונות, היה לו קשה להיפרד מהן. לפעמים לא היה מרוצה וצייר תמונה חדשה על תמונה ישנה. כרבים מהאמנים הוא עסק לפרנסתו בהוראה, נתן הרצאות בתולדות האמנות והיה מאייר ספרי־ילדים.

כמו רבים מאמני „אופקים חדשים", המעבר למופשט היה אצלו הדרגתי. תחילה צייר טבע דומם, כדים בעיקר, שהלכו והפכו מסוגננים ומופשטים. בשנות ה־60 פנה למופשט תוויתי חופשי יותר עם תזות צבע, אך לא היה מרוצה וזנח כיוון זה. ציוריו העיקריים נשענים על קומפוזיציות הנדסיות, קווי מיתאר ברורים ומישטחי צבע. בציורים המאוחרים ניכר שיחרור מהנוקשות הגיאומטרית ושימוש נרחב בצבע הלבן.

לואיזאדא, חניך המסורת האירופית הקלאסית והפוסט־אימפרסיוניסטית, נשאר נאמן לעקרונות־היסוד של הציור המודרני: העיסוק בבעיות ציוריות טהורות – צורה, צבע, קומפוזיציה על בד. המאבקים הגדולים על אופיה של האמנות הישראלית העסיקו אותו פחות. ב־1954 כתב: „...האם ניכר בתמונותי אופי ישראלי מיוחד? אני מודה, שבעיה זו אינה מדאיגה אותי. אני סבור, שאופי זה אינו יכול להיווצר תוך אימפרוביזציה. אמנות גדולה קמה בכל ארץ חדשה תוך שילוב של השפעות שונות עם גורמים מקומיים...".

לואיזאדא ז"ל (מימין) ושטרייכמן, בתערוכתו האחרונה, 1984

בצומת הדלויות

המשך מעמוד 21

מול „המשולש" האידיאולוגי המתרקם בבסיס הממסד הפוליטי: לאומנות, קנאות ופופוליזם.

דומה שדן מירון היה רוצה לראות את הספרות העברית כ„צופה לבית ישראל": „מוסר בעל עצמאות רוחנית" (עמ' 55) שיעמוד „על מצפה, לראות למרחוק, להזהיר, לבוון, להצביע על מכבותי" (עמ' 85). אלא שכאן נוגעת דלות אחת בחברתה. כדי להיות „צופה לבית ישראל", על הספרות לברר לעצמה תחילה „מהו הערך התרבותי־הלאומי החיובי" שעליה להעמיד בפני הממסד הפוליטי, אותו הערך שיש למדוד את המנהיגים בקנה־המידה של הנאמנות לו ושל המאמץ לממשו. האם עולם הספרות הישראלי מסוגל לברור לעצמו באופן אחראי „ערך תרבותי־לאומי חיובי" ולהורותם ברצינות להשגתו כזו עליוז לשון אחרת, האם אפשר לרפא כך את עולם הספרות מדלות המעמד שלו נוכח הממסד הפוליטי, בלי לרפא אותו עצמו תחילה, מן הדלות האינטלקטואלית שלו?

קשה לתאר את עולם הספרות הישראלי הופך „צופה" כזה. קל לתאר אותו מתפורר, ללא תוכן ערכי מיוחד, ללא משמעות רוחנית מאוחדת (עמ' 72): יהיו בו „צופים לבית ישראל", מסורים ודהויים כראוי, כשם שיהיו בו כאלה שידרתמו „למוטות המיפלגתיים" ויהיו בו אחרים, שייצאו להגנה מתמרדת של „עצמאות חסרת־כיוון ובלתי־פוריה". יהיו גם כאלה שינטשו את עולם הספרות ויהיו גם אחרים שלא ימצאו טעם להצטרף אליו. לכל הסדר יהיה נציג, ושום הסדר לא יאפיל על מכרו. דן מירון יאמר על עולם הספרות הזה שאבדה לו משמעות הקיום שהיתה לו. שאלת המשמעות תהפוך משאלה כוללת, על עולם שלם, לשאלה פרטית, על טעם יצירתו של יחיד, שגם הוא עולם מלא.

חינוך בנקודת־מישען

התמונה תתקדר עוד יותר כשנפנה את מבטנו מן המנהיגים אל המונהגים. אל דלות המעמד של עולם הספרות נוכח הממסד הפוליטי תיתוסף דלות ההשפעה של עולם הספרות על המוני־העם. הליכוד

אל דלות המעמד של עולם הספרות נוכח הממסד הפוליטי תיתוסף דלות ההשפעה של עולם הספרות על העם

הבין „את המיבנה התרבותי החדש של החברה הישראלית אשר המערך טחו עיניו מהכיר בו. הוא ידע את נפשה של האוכלוסיה העיקרית התומכת בה, אוכלוסיה שכוחה ומיספרה הם שיקבעו את עתידה החברתי של ישראל. זו לא רק שלא נזקקה לממסד הספרותי־התרבותי, אלא אף עויינה ושנאה אותו. הוא היה בעיניה חלק בלתי נפרד ממיבנה הכוח המתנשא והיהיר, שהפך אותו במשך שלושים שנה לעדת חוטבי־עצים ושואבי־מים, התנכר למסורותיה התרבותיות ודיבר אליה בשפת מושגים תרבותיים זרה ובלתי־מובנת לה..." (עמ' 80–81).

מתקדרת תמונתו של ההווה, אבל יש מקום להירהור שני, אולי יש פתח־תיקווה. השכלה תוכל להיות נקודת־מישען, חינוך נכון ומעושה יוכל להיות נקודת־מישען ארכימדית. המלחמה אבודה, רק אם הקרב על ההשכלה הוא כבר אבוד, והוא עוד נטוש.

המערכה הקשה מכל היא על „תוכן התודעה וטעמה" (עמ' 240), המערכה נגד כוחותיה של הדלות המוסרית, בסימן השאלה: „מהי המשמעות הרוחנית והמוסרית של הקמת מדינת ישראל ושל הציונות כולה... בלב כל אחד מאיתנו טמון הגרעין הקשה של הכוח והתורצות הקיומיים. השאלה היא מה יצמיח גרעין זה מלבד חיים ורווחה לאומית; מה טעם יהיה לפירותיו התרבותיים־הרוחניים. בתשובה על השאלה הזאת גלום תוכן חיינו בעתיד" („בשולי הספר" עמ' 240–241).

„נגנבו לילות", כתב מאיר ויזלטיר באותם מוקשות, „נגנבו לילות, והשאלות מתקשות. / לא עוד אחרי־הצהריים, הערב הארוך: [illegible] / יש לחשוב; יש לחשוב. / [illegible] / אבל האהבה עומדת בגרון, / לא לבלוע ולא להקיא. [illegible] / [illegible] / נגנבו לילות, [illegible] / [illegible] / נגנבו לילות, [illegible] הבהירה."

מולדתם של חסרי מולדת

המשך מעמוד 20

באירופה, במינה הנידחת שבארץ־ישראל. זוהי הנגינה הקאמרית של אותה תקופה, כאשר בגרמניה מנצח היטלר בכישרון שטני על התזמורת הסימפונית. אפילו קורט רוונדורף מבחין בהבדל: „כאן בונים, בזמן שבמקום אחר רק הורסים כל הזמן" (עמ' 36). האם יבינו נגני הרביעיה, שכולם נמלטו מן התופת בגרמניה, מה מוטל עליהם לעשות ובמה עליהם לבחור? רק אחד מהם, קונרד פרידמן, מוכן להמיר את הספר ואת כלי־הנגינה בכלי־עבודה. הוא אף מתריע בחבריו: „יום אחד ניענש, על שלא קראנו את הכתובת על הקיר, על שלא יצאנו בתנופה נגד הטירוף הטבטוני, על שלא הצטרפנו לתנועה הציונית בעוד מועד, על שלא סגרנו את הכינור בארגז ולימדנו את ידינו מלאכה מועילה" (עמ' 209). כל האחרים רואים – מי יותר ומי פחות – מעמדו של פרידמן.

קורט רוונדורף שוגה באמונה, שהיא כה טיפוסית לאמנים ולאנשי־רוח – האמונה בקוסמופוליטיות של האמנות: „המוסיקה היא מולדתם של חסרי־המולדת" (עמ' 74). ולפיכך „צריך להיות אופטימיים. מסטר בא ומסטר הולך, והמוסיקה לעולם נשארת. ולכל מקום שנלך, תתלווה אלינו" (עמ' 36). ברנרד ליטובסקי מודה, שאין הוא מסוגל אלא לנגן בכלי, ולכן „אשתדל לנגן היטב ככל שאוכל... ולא אלביש לענין הזה טבע עם נוצה" (עמ' 215). אווה שטאוצנפלד אינה רואה הבדל בין הנאצים לציונות. היא כבולה להשקפותיה הפמיניסטיות: „הגברים הם שעושים את המלחמות... והנאציזם הוא רק הצורה הגרמנית, הנפרזת, שלובשת גאוה גברית פגועה, שהוכנסה במלחמה... אנחנו, הנשים, משלמות את מחירה של הסיכלות הגברית הנוראה הזאת" (עמ' 148–149).

מכאיב מכול הוא עיוורונו של אגון לוונטל עצמו למיפעל הבנייה הציוני. הוא, שניחן בהבחנות כה רבות את סכנתה של המוסיקה הסימפונית; הוא, שידע להגדיר את שליחותה של המוסיקה הקאמרית בעת כזו – מתגלה כאיש קטן־אמונה, ספקן וציניקן כלפי המאמץ הצנוע שנעשה בארץ־ישראל. נכון, הוא לועג בעיקר ליומרה ולקירונות של מעשי־החלוצים (עמ' 234–237), אך ממנו ניתן היה לצפות להבנה גדולה יותר כלפי מעשים צנועים אך מועילים מהסוג שנעשו (נעשים) על־ידי הציונות. אך הקירבה למוזיקה היא ששוללה בכולנו, היא הסיבה לעיוורונו.

את המימד האירוני לגישתם של גיבורי הרומאן כלפי הציונות מעניק לנו האפילוג מפרי־עטו של לוונטל. כאשר הוא חוזר לכאן כעבור י"ח שנים, הוא נקלע אל מדינת־ישראל, המדהימה אותו ברושם־החיים שמשפעם בה. וכמו בלעם, שנתכוון ללעוג, הוא מוצא עצמו מהלל [illegible] עולם, כבורח של אישור [illegible] המוסיקה [illegible].

גבולות העולם

החלטתו של לוונטל, לפרסם את ספרו בצורתו הבלתי־מלוטשת כמיסמך־יומני, מלמדת על [illegible] ומציגה אותו כבעל־תשובה. האפילוג מגלה, שלא הכל עמדו במיבחנה של הציונות, שהוא מיבחן הבחירה בין הכוח־הבונה לכוח־המשחית באותו אופן. קונרד פרידמן מת באמונתו, ונהרג במלחמה על עצמאותה של המדינה היהודית. קורט רוונדורף התפכח מאשלייתו, שהמוסיקה הופכת אותו לאזרח־העולם, „וקיבל עליו שגבולות המדינה הזאת, שנקבעו בהסכם שביתת־הנשק, הם גבולות עולמו" (303). ברנרד ליטובסקי ואווה שטאוצנפלד לא הפיקו את הלקח, שניהם עזבו את הארץ בחלוף הסכנה, ונתגלגלו לתמורות סמפטיות בעולם.

עלילת „רביעיית רוונדורף" מתמקדת ביחסים האנושיים שמתפתחים בין הנגנים. ולמרות שכל דמות ביומנה מציעה חלוקה סימטרית משלה של הרביעיה, אין ספק שהחלוקה הקובעת ביותר היא החלוקה הבלתי־סימטרית, שמעמידה את אווה שטאוצנפלד מול שלושת עמיתיה. הסתירה שבין נשיותה המושכת־הקוסמת לבין עקרותה־אכזריותה, המעוררת ומתגלה לכל אחד מהגברים העמיתים, מקנה ליחסים הפנימיים ברביעיה משמעות סימלית. לוונטל יודע לנסח בענין זה את תחושתם של כל שאר הגברים. המשיכה להתבהרותית, אינה רק המשיכה הרגילה של הזכר אל הנקבה, כי אם „מין הזדהות עם כוחיה המיוטים של המצא, שהעניקה לנו את הישגיה הנעלים של המוסיקה הגרמנית" (עמ' 298). היא מסמלת את תעתועיה של התקופה, אשר נטעה אשליה מסוכנת בליבם של בני המאה־העשרים – את האמונה, כי במאה, שידעה לקדש את היופי, לא תתכן התפרצות של פראות כעורה.

כעבור שנים, בעת שהוא מוסיף את האפילוג, יודע לוונטל את סכנתו של היופי והעקר, מאותו סוג שאווה שטאוצנפלד גילמה לו ולכל הגברים האחרים, שנמשכו גם נערכו כאש של אהבתם אליה „העולם של מנגנו הוא נקבה, שעקרה מקרבת את אבדן־התולדה. אהבה היא אכזריות שנתעצמה. אין שכר למעשינו. אין טעם במולדתנו, ומולדה אשליה – הלשון כוזבת. יש רק מוסיקה – אתנחתא ואשליה של תרבות המערב" (עמ' 301). זאת היתה בשורתה של אחת לאותם גברים – בשורת יאוש מוחלטת. לוונטל, שמנסח בשמה את מסקנתו, יודע לסלוד ממסקנה זו. מוטל עלינו, היהודים שלאחר השואה, לעמוד על המשמר – אך בשום אופן, בשום אופן אסור לנו להרים ידיים, להפסיק לקוות והעיקר – לפעול נגד חיים של עקרות ואכזריות ועל האמנות מוטל להתייצב בראש המאבק נגד תורות־היאוש.

„רביעיית רוונדורף" הוא רומאן אינטליגנטי ותקיף מכמנים. הוא מצטיין באחדות קיצבו ואופיו. לשונו מלוטשת. עלילתו מנצלת בתבונה את האפשרויות הסיפוריות הטמונות בכל סצינה. כמו שאר סיפוריו, שזור גם הרומאן הזה [illegible] – שפע של אפוריזמים לשוניים, שידע להוקיר הידוד. נכון, אלה שניים דיעננו את הערכתם כלפי כתיבתו של נתן שחם, והם מוסיפים לשפוט אותה על־פי יצירותיו המוקדמות בלבד – כדאי שישימו־לב אל „רביעיית רוונדורף". הולכת ומתקרבת שעת הסיכום להישגיהם של סופרי המישמרת הראשונה בסיפורת הישראלית. נתן שחם הוא ללא־ספק מבולטי סופריה של המישמרת הזאת, מן העקביים שבה ומן המשוכללים בתמורה.

עיריית תל־אביב־יפו

גלי צה"ל

אמפיתאטרון ואוהל גני־יהושע־פארק הירקון

בשיתוף ידיעות אחרונות

נוער 87

עיר הנוער חוזרת!

20-29 באוגוסט
מ־7 בערב
בגני יהושע - פארק הירקון

• אולפנוע גלי צה"ל - כל הזמן
• יריד בחזרה לבית הספר
• אולפן "כוכב נולד"
• לצייר בפארק עם משקפיים - תחרות רישומים יומית בשיתוף מוזיאון ישראל - ירושלים
• "הגדנ"ע: מסוות אוויר, חצר חבלים, וריצת ניווט.
• "החורשה": תצוגת חנויות וארגוני הנוער
• חידון פופ יומי
• "דיסקו-בלון"
• לא לנערות בלבד! - תצוגות אופנה של "דן קסדי" ויעוץ יופי של "סטייג'לייט"
• סדנת מחשבים (בהפעלת מלקוד מחשבים "סופר־מיטה")
• חובבי רדיו
• תרגילי מילוט - צופי אש
• להטוטים וליצנים באגם
• "הקליפ" - וידאוקליפים בהקרנת בכורה על מסך ענק. C.B.S - זה הקול.
• ועוד עשרות ארועים והתרחשויות.
• יצא תקליט "נוער 87" – "יודופרייד 5" בשיתוף C.B.S

מחר, מוצאי־שבת 29/8 בנוער 87'

במה מרכזית – 21.00
נורית גלרון, דני בסן
נבחרי "רוצים במה" והכתרת להקת הרוק של השנה.
בימת רוק צעיר: מופע מסכם של הלהקות "טראנס", "דיבור עקיף", "קייו", "החברים של נטשה", "הרמוניקס מונדי", "אבירי הזהב", "זרם מקומי".
בימת הצעירים: (בחסות "קסיו")
בימת הכשרונות: "כוכב נולד" ומופע מסכם של "רוצים במה"
מופע כשרונות של האגודה לקידום הקסמים בישראל.
מופע של האגודה לקידום גדנ"ע ולהקת פיקוד מלב"ס.
מופע אורח: של להקת פיקוד ("פריגת") אילן בן שחר מארח את ארוטל.
דיסקו ושר: (בחסות "צלילי אביב" של מרכז המוסיקה ביסו).
החורשה: ח"כ חייקה גרוסמן, ח"כ גאולה כהן.
הייד פארק: [illegible]
לא לנערות בלבד: (קפה אופנה בחסות "דן קסדי" ו"סטייג'לייט") – תצוגת אופנה, איפור, יעוץ ויופי.

הכניסה חופשית

אסורה הכנסתם של כלי נשק ומשקאות אלכוהוליים בהוראת המשטרה. אוטובוסים: 21, 26, 47, 48. וקו מיוחד 99 מהתחנה המרכזית לאירוע.

פרס ז'בוטינסקי
מטעם המסדר על שם זאב ז'בוטינסקי לשנת תשמ"ז

פרס ז'בוטינסקי יוענק על ידי המסדר על שם זאב ז'בוטינסקי לאדם או לחבר בני־אדם בעד יצירה או סדרת יצירות שפורסמו בשנתיים האחרונות בתחומי ההגות, מחקר, סובליציסטיקה, פרוזה, שירה; או עבור מפעל חיים, ברוח תורתו וחזונו של זאב ז'בוטינסקי.
[illegible]

קציר
ישוב קהילתי בנחל עירון
ממזרח לחדרה, צופה על נוף מרהיב לעבר החרמון, הרי מנשה, הכרמל ומישור החוף, לעבר נתניה
ממשיך לקלוט משפחות עד גיל 50
בשיטת „בנה־ביתך" – בבניה מרוכזת
בסיוע של משרד השיכון באזורי פיתוח א.
קיימת אפשרות לפיתוח יוזמות בתחומי התעשיה הקלה, מלאכה ושרותי קיט.
בדבר פרטים נוספים נא לפנות למזכירות מחלקת ההתיישבות של התאחדות האיכרים בישראל טל. 03-252227.

וועד ההורים הארצי של בתי־הספר הממלכתיים
ת.ל.י
תגבור למודי יהדות

מברך את המנהלים, המורים, התלמידים וההורים לקראת פתיחת שנת הלמודים תשמ"ח ומאחל שנת למודים פוריה ומוצלחת לכל בתי־הספר ת.ל.י. בארץ:
1. ביה"ס המ"מ תל"י גילה – ורדינון 1 ירושלים 02-766801
2. ביה"ס המ"מ ע"ש פרנקל – אצל 20 ירושלים 02-817070
3. חטיבת הביניים וביה"ס התיכון המסורתי תל"י – ר' עקיבא 8 ירושלים 02-243966
4. ביה"ס המ"מ תל"י ע"ש שפרינצק – רח' גולומב 4 הוד השרון 052-34243
5. מסלול תל"י בביה"ס המ"מ ע"ש יגאל־אלון – עוזיאל 106 רמת־גן 03-776026
6. מסלול תל"י בביה"ס הממלכתי ע"ש אוסישקין – גליקסון 26 נתניה 053-22703
7. מסלול תל"י בביה"ס המ"מ בארי – אסף שמחוני באר־שבע 057-77943
מסלול תל"י בביה"ס המ"מ מצדה – העצמאות באר־שבע 057-77734
8. מסלול תל"י – מולר 6 רחובות 08-493349
9. גן ילדים תל"י – יעקב החכם 1 אשקלון 051-32873
פרטים נוספים ניתן לקבל במזכירויות בתי־הספר הנ"ל

„רננות"
משרד החנוך והתרבות
האגף לתרבות תורנית
המכון למוסיקה יהודית
המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח

הופיעו
קלטות נוסחי תפילה לימים הנוראים

„רננות" – המכון למוסיקה יהודית – שמח להודיע על הוצאתם לאור של הקלטות הבאות:
א) שש קלטות המכילות את תפילת הימים הנוראים בנוסח ספרדי־ירושלמי מפי החזן עזרא ברנע בליווי תלמידי המכון לחזנות ספרדית בירושלים. שש הקלטות הן באלבום מיוחד ובתוספת מבוא. ניתן לרכישה במחיר 50 ש"ח.
ב) שלוש קלטות של תפילת הימים הנוראים בנוסח יהודי מרוקו – קזבלנקה, מפי ר' יצחק ריווח ור' משה אלמכיאס בליווי תלמידי המכון לחזנות ספרדית בירושלים. ניתן לרכישה במחיר 30 ש"ח.
ג) קלטת פיוטי הימים הנוראים בליווי תזמורת בנוסח ספרדי ירושלמי. המחיר 10 ש"ח.
ד) בשיתוף האגודה למורשת יהדות לוב והמרכז התרבותי ליהדות לוב בישראל, יצא לאור קלטת פיוטים של ראש השנה בנוסח יהדות לוב. המחיר 10 ש"ח.
את הקלטות ניתן לרכוש ב„רננות" המכון למוסיקה יהודית רח' המלך ג'ורג' 58, היכל שלמה, ירושלים, ת.ד. 7167 טל. 02-248761.

תחרות כתיבת שירה
מס. 3
השתתף ושלח בהקדם עד 3 שירים מפרי עטך + 20 שקלים חדשים בצ'ק או המחאת דואר לפקודת: „הגות", הסטודיו האתגרי לספרות ואמנות, ת.ד. 4818, תל־אביב, מיקוד 61047, ובתמורה תקבל גם את קובץ נבחרי „הגות" שיישלח לביתך!
★ 28 השירים שייבחרו יפורסמו בקובץ נבחרי „הגות" 1988 – לקראת „יום העצמאות".
★ בין כל המשתתפים יוגרלו 40 פרסי יצירה ואמנות שונים, ומענקי סיוע למחברים.
★ כל המשתתפים יוזמנו לערבי שירה עם פרסום קובץ נבחרי „הגות".
★ כל הספרים נשלחו – לכל משתתפי התחרות הקודמת (1987 „יום ירושלים") וכן פרסי היצירה לזוכים!
על מועד ערבי השירה – תישלח הודעה.
– בברכת שנה טובה –
„הגות" ת.ד. 4818 תל־אביב 61047

„מכרזי־השבוע"
כדאי להיות תמיד בעניינים ולקבל עידכון שוטף מתנועשה בעולם „המכרזים" בכל הענפים!
בהוצאת „גלעד", מקוה־ישראל 8, ת"א ☎ 03-623045

מודעות לימודים והכשרה מקצועית
[illegible]
קונים ספרים
טריונפו TRIONFO
03-226351
03-269528

קרן הלוואות לסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה בע"מ
חברה 51-043412-9
ניתנת בזה הודעה שאסיפת נושים של החברה הנ"ל תתקיים ביום ז' באלול תשמ"ז, 1.9.1987, בשעה 08.00, לצורך קבלת החלטה לפי סעיף 323 לפקודת החברות, ברשות החברות הממשלתיות, בחדר היועץ המשפטי (חדר 754) הקריה, בנין א', קומה 7, ירושלים.
טפסי יפוי כח מיוחדים יש לשלוח למשרד הרשום של החברה, ת.ד. 292, מיקוד 91911, ירושלים, לא יאוחר מיום כ"ח באב תשמ"ז, 23.8.1987.
אברהם נווה
מזכיר

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל

התנועה הקיבוצית המאוחדת / המזכירות

ת"א, רח' דובנוב 10, ת.ד. 40017, טל' 250231, רח' סוטין 27, ת.ד. 16040

יום: 28.8.87

מכירת מכוניות משומשות מס' 11 28.8.87

הצבור מוזמן להגיש הצעות לקנית המכוניות המשומשות כמפורט:

סוג הרכב	מספר המכונית	שנת יצור	הערות
רנו 5 1100	22-431-82	1982	
רנו 5 1100	57-039-82	1982	
רנו 5 1100	15-403-83	1983	
רנו 9 1400	86-050-83	1983	אוטומט כולל מזגן
רנו 9 1400	42-001-84	1984	אוטומט כולל מזגן
רנו 5 1300 לחקאר	42-359-84	1984	כולל מזגן מקורי
רנו 5 1300 לחקאר	42-364-84	1984	כולל מזגן מקורי
רנו 5 1300 לחקאר	42-386-84	1984	כולל מזגן מקורי
רנו 5 1300 לחקאר	43-065-84	1984	כולל מזגן מקורי
רנו 5 1300 לחקאר	43-078-84	1984	כולל מזגן מקורי
רנו 5 1300 לחקאר	43-086-84	1984	כולל מזגן מקורי
רנו 5 1300 לחקאר	43-097-84	1984	כולל מזגן מקורי

לתשומת לב הצבור

המכוניות כשרות לנסיעה. לכולן טסט בתוקף. ניתן לראותן בחניון דובנוב 10 ת"א, בין השעות 8.00–15.00, מתאריך 30.8.87. מקלט רדיו, מגיני שמש ואביזרים (תוספות) אינם נכללים במחיר. יש להגיש הצעות במעטפות סגורות מיוחדות (הניתנות להשיג במח' התחבורה) למח' התחבורה–תק"מ, רח' דובנוב 10 ת"א, בצירוף המחאה בנקאית בשעור 10% מערך ההצעה, וזאת עד תאריך 1.9.87, בשעה 12.00. אין אנו מתחייבים לקבל את ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה אחרת, קבלת הצעה על ידינו תבוצע ע"י הפקדת ההמחאה והודעה למציע. מציע הצעה וחוזר בו לאחר שהתקבלה לא יהיה רשאי לתבוע סכום ההפקדה.

תנאי המכירה:

1. הקונה יעביר בעלות רשומה על חשבונו עד ליום קבלת הרכב. הוא יוציא את המכונית ממגרש החניה תוך 48 שעות מקבלת הודעה על הקניה.
2. היטל הרכב שולם במלואו.
3. המכוניות נמכרות במצב כפי שהן. אין המוכרת אחראית לתקינותן או להתאמתן.

בכבוד רב

משקי תק"מ – מח' התחבורה

חברת הימנותא בע"מ

חברת הימנותא בע"מ מבקשת לקבל הצעות רכישה כמפורט דלהלן:

מספר מכרז	גוש	חלקה	מהות הנכס	כתובת	זכויות הימנותא בנכס	מהות הזכות המוצעת למכירה
2/87	10914	19/4	דירה	ז'בוטינסקי 15 חיפה	בעלות	בעלות
3/87	6532	207/17	דירה	סוקולוב 50 הרצליה	בעלות	בעלות
4/87	6168	573/22	דירה	סירקין 15 גבעתיים	חכירה	העברת זכות חכירה
5/87	30138	20/5	דירה	הרב מימון 16 ירושלים	חכירה	העברת זכות חכירה

בו"בר פרטים נוספים של תנאי המכרזים ולקבלת טפסי הצעה וטפסי הסכם התקשרות יש לפנות בשעות העבודה הרגילות לנ"ל:

מכרז 2/87 למשרדי הקרן הקימת לישראל, ברחוב הרצל 16, חיפה, טל' 641297-04.

מכרזים 3/87 ו־4/87 למשרדי הקרן הקימת לישראל, רחוב צבי הרמן שפירא 11, תל אביב, טל' 287840-03.

מכרז 5/87 ללשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, רחוב קרן הקימת לישראל 1, ירושלים, טל' 245417, 222446-02.

את ההצעות יש להגיש במעטפה סגורה בציון מספר המכרז לפי הכתובת: הימנותא בע"מ, אצל הקרן הקימת לישראל, ת"ד 283, ירושלים 91002.

על ההצעות להגיע לתיבות המכרזים של החברה לא יאוחר מיום 18 בספטמבר 1987 שעה 12.00. להצעות יש לצרף ערבות בנקאית בתוקף ל־60 יום מתאריך ההצעה לפקודת חברת הימנותא בע"מ בשיעור של 10% מערך ההצעה ובתנאים המפורטים בטופס ההצעה.

אין חברת הימנותא בע"מ מתחייבת לקבל את ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה שהיא. השתתפות במכרז וקבלת תנאים אינה יוצרת התקשרות מכל סוג ודק הסכם מכר בנוסח שיוצג על ידי הימנותא בין מסמכי המכרז, חתום על ידי הימנותא והזוכה יחייב את הצדדים. הזוכה במכרז מתחייב לחתום על הסכם ההתקשרות הנ"ל לא יאוחר מ־7 ימים מתאריך הודעת הזכיה אשר תישלח לו.

מלון המלך שלמה

ירושלים

★★★★★

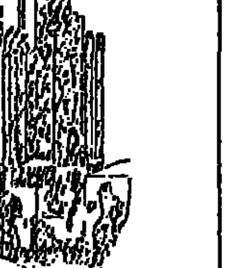

עד תחילת החגים

150 ש"ח לזוג ללילה

כולל מע"מ

לינה + ארוחת בוקר

מינימום 3 לילות

גלאט כשר, שמיטה לחומרה

3 קומות נמוכות

בריכת שחיה

נוף העיר העתיקה

פרטים במחלקת הזמנות

02-241433

צרכן! דייר!

אל תתן שיסדרו אותך!

פנה רק לנותני השירות העומדים בדרישות הרשויות הצרכניות והמופיעים במדריך:

בהשתתפות ובייעוץ:

- הרשות להגנת הצרכן
- המועצה הישראלית לצרכנות
- מכון התקנים

המגן לצרכן

לצרכנות הוגנת

תרבות דיור

מדריך כמו שצריך

לסתיו ידידי

בהצלחה

זמיר סוכנות לביטוח בע"מ

רח' צבי 6 רמת-גן

לסתיו מוצרי פרסום

לרגל חנוכת הבית

מברכים: אורלוקיר בע"מ

מנגנונים לשעוני קיר

שעונים לפרסום

רח' עמל 4, קרית אריה פתח-תקוה

ת.ד. 3107 מיקוד 49130

לצביקה

המשך את שיתוף הפעולה

יורדן תירוש בע"מ

יבואנים של מוצרי פרסום

נציגים של ECHO, ERGA, SENATOR LECCE

היבואנים של האבנור החדש ושל עטי הקסם

טל. 332307, 339036, 03-334323

לסתיו

ברכות חמות

"אגיש" הובלה בין לאומית בע"מ

רח' ריב"ל 18, תל-אביב 67778, טלפון 371282

לצביקה

בהצלחה

הדים

מוצרי פרסום

מאיר ערמון 03-611840

הוקם בית

STAV IND

רחוב רש"י 27 רמת גן — טל' 03-7521666

מוצרי ש״ חדשניים לחגים!!!

המקור למוצרי פרסום

לסתיו

המשך הצלחה

INTEC

8 Oholiav st., Ramat-Gan, 52522

P.O.B. 4169, Zip 52141 Tel: 7517312-3

לסתיו

ברכות לחנוכת הבית

קוניפלסט בע"מ

הלחמות מוצרי פלסטיק

ייצור דברי פרסומת ומכשירי כתיבה

הרצל 100 תל-אביב, 828087, 03-822093

לסתיו

זר ברכות

גליפלסט

- ייצור מיכלים לתעשיה, כימקלים ותעלות חשמל
- מגיני רוח לאופנועים
- מוצרי תצוגה לחלונות ראווה

רח' אילות 41 תל-אביב, 03-652014

לצביקה

בשעה טובה

י.ס. קידרון

יבוא שעונים מוצרי פרסום ומחשבים

ברויל 7 תל-אביב, 03-611910

לצביקה

ברכות עם הכנסך למשכן החדש

בידידות

שמעון זמר

א.ש. זמר בע"מ – סוכנות לביטוח

לצביקה

ברכות

מאחלים: רשת חנויות פינת הכתיבה

כל-בו צח וצארום רחובות

מצטרפים לברכות עורכי המדור פגוט פרסומאים 03-294239

קרא היום ב־

על-המקום

שבועון ידיעות אחרונות באזור השרון

- **תחקיר: הקטל בצומת מורשה**
- **פתיחת שנה"ל: שוטרים יאבטחו בכבישים**
- **גרפולוגיה: אבחון מחלות ונפש**
- **נדל"ן: "בנה ביתך" חדש ברעננה**

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל

המועצה הארצית של קופת חולים

קופת חולים

ישיבת המועצה הארצית של קופת-חולים

תתקיים ביום ראשון, ה' אלול תשמ"ז, 30.8.87 בשעה 16.30, באולם הישיבות, בבית ההנהלה המרכזית של קופת-חולים, רח' ארלוזורוב 101, תל-אביב.

סדר היום:

1. דברים לזכרו של הח' משה סורוקה ז"ל — במלאת חמש עשרה שנים לפטירתו.
2. מעורבות חברים – פתיחת הח' אורה גז.
3. שונות.

א. מויאל

יו"ר המועצה הארצית

האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים ע"ש רובין

1947–1987

מבחני הקבלה

לשורות המקהלה הקאמרית

שליד האקדמיה למוסיקה ולמחול ע"ש רובין בירושלים

יתקיימו בתאריכים: 13, 15, 16, 20, 22 בספטמבר 1987, בין השעות 18.00–20.00 וב־17 בספטמבר, 1987 – בין השעות 10.00–12.00.

המועמדים נדרשים להפגין ידע בקריאת תווים, קוליות נאה ויכולת לבצע יצירה קולית מהרפרטואר הקלאסי או הישראלי.

- פרטים והרשמה באקדמיה למוסיקה ולמחול ע"ש רובין בירושלים, קמפוס גבעת-רם, ירושלים, טל: 02-636232.

מושב בצפון

מחפש שותף

להקמת פרוייקט

שיכלול תחנת תידלוק ושירותי דרך

לפנות בכתב לת.ד. 205 ק. טבעון, מיקוד 36000 או לטלפון 04-936622 בשעות העבודה, 06-935660 בערב.

קבוץ יד חנה

קולט משפחות

לדווקים/ות אחרי צבא

עדיפות לנגר ומכונאי!

053-683842, 053-683815, 053-683812

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי הרוח

קורסי שפות

מסתיימת ההרשמה

לבחינות מיון לקורסי שפות לשנת הלימודים תשמ"ח

לשון עברית

- קורס הכנה לבחינות הבגרות בלשון עברית מועד חורף 1987
- קורס הכנה לבחינות הבגרות בלשון עברית מועד קיץ 1988
- סיום של קורס מתקדמים מקנה פטור מהדרישה לתואר ראשון באוניברסיטה במחלקה המתאימה

• אנגלית

- רמת מתחילים 1
- רמת מתחילים 2
- רמת מרום מתקדמים
- רמת מתקדמים 1 – מתאים לתלמידי כתה י"ב לבחינות הבגרות באנגלית
- קורס לשיפור הגהה ושיחה חופשית

צרפתית

- רמת מתחילים
- רמת מתקדמים
- צרפתית לעסקים – מיועד למוסדות ומפעלים העובדים בשיתוף עם ארצות דוברות צרפתית.

גרמנית

- רמת מתחילים
- רמת מתקדמים

איטלקית

- רמת מתחילים
- רמת מתקדמים

ספרדית

- רמת מתחילים

רוסית

- רמת מתחילים
- רמת מתקדמים

ערבית

- רמת מתחילים
- רמת מתקדמים

סיומו של קורס מתקדמים מקנה פטור מהדרישה לתואר ראשון באוניברסיטה במחלקה המתאימה.

* למבחן המיון באנגלית יש להרשם לא יאוחר מ־31.8.87 בלשכת הפקולטה למדעי הרוח בבנין ס"ל קומת הכניסה חדר 106, בימים א'–ה' בין השעות 8.00–13.00. לקבלת פרטים נוספים ניתן להתקשר לטלפונים: 03-718370/1.

למד, למדי, למדו!!!

חדש ויחודי בישראל

קורסים לאנגלית אוקספורד יוניברסיטי הכנה ל־TOEFL ולכניסה לאוניברסיטה, בשיטת הקסטה הניידת

הקורס כולל ספר, 4 קסטות, 12 חוברות-עבודה 12 קסטות אישיות, מילון ותיקוני עבודה.

– הצלחה מובטחת –

★ פרטים וייעוץ ללא התחייבות של המבקש!!!

★ גם בתשלומים ללא הצמדה או ריבית!!!

שפות זרות אחרות:

גרמנית, ספרדית, צרפתית, איטלקית, ערבית ועוד.

"המורה הפרטי בביתך"

3 רמות שונות

פנה היום בדואר או בטלפון: "טיוטר–טייפ" רח' בצלאל 8, ת.ד. 9032 מיקוד 91090 ירושלים. טל' 02-243040.

$ 3,000

ויותר

תוכל/י להרויח

כמשך עבודתך בשיבוץ

יהלומים וזהב

לאחר סיום קורס צורפות ושיבוץ

- קורסים בוקר וערב

חדש - אפשרות לקורס נסיון.

תל-אביב: שנקין 6, טל' 03-285863

חיפה: הרצל 8 קומה א' (מעל ממעל הפיס) טל' 04-645770

גבי תכשיטים — 25 שנות נסיון בהוראה

תיכון ברק

בפיקוח משרד החינוך

נפתחות כיתות בוקר וערב לנוער ולמבוגרים

אחריות להצלחתך בבחינות

בגרות

בוא להתייעץ עם מנהל בעל-נסיון של 25 שנה.

אוטובוסים: כל קווי דן ואגד העוברים בדרך פתח-תקוה

ת"א, שד' יהודית 32 מול הקריה

כניסה משד' החשמונאים 6 טל' 339017

שעות הרשמה: כל יום 8.00–10.00, 12.00–17.00, 19.00

מכללת הנגב ע"ש פ.ספיר

קרית החנוך שער הנגב. ד.נ. חוף אשקלון 79165

נמשכת ההרשמה לשנה"ל תשמ"ח

לימודים לקראת תואר ראשון במדעי הרוח והחברה (בחסות אוניברסיטת בן-גוריון)

- מדעי ההתנהגות, חינוך, ספרות, הסטוריה, עבודה סוציאלית, כלכלה, לימודים כלליים
- ב.א. משולב של האוניברסיטה הפתוחה.
- שנה אקדמית ב: 2-1 ימים בשבוע

פרטים והרשמה טל. 767, 051/802765

בית הספר להנדסאים

במגמות: אלקטרוניקה, מחשבים, תעשיה וניהול לימודים אינטנסיביים ברמה גבוהה, 3 וחצי ימים בשבוע. 770, 051/802772

אנחנו יכולים!

לייתפור" לך תכנית לימודים אישית ולהוביל אותך לתואר. אצלנו תוכל לשלב לימודים ועבודת

מכללת בית ברל

האגף לחינוך בלתי פורמלי בי"ס להכשרה והשתלמות

פתיחת ההרשמה לקורס מנחים בארגוני נוער מקומיים.

הקורס יתקיים בבית ברל משך שלושה סמסטרים אקדמיים יום אחד בשבוע.

משתתפי הקורס ישולבו בעבודת ריכוז והנחייה של אירגוני נוער מקומיים ברחבי הארץ.

יתקבלו מועמדים: בעלי תעודת בגרות (תנאי מינימום), בוגרי צבא, בעלי רקע קודם בעבודה עם נוער וקהילה.

אין המוסד מתחייב לקבל מי מן המועמדים או לנמק הדחיה.

פרטים והרשמה: בית ברל, אצל חנה וידבסקי טל' 052-453113 או 052-25151 קו פנימי 61

הטכניון

מכון טכנולוגי לישראל

המרכז ללימודים קדם אקדמיים

חיילים משוחררים:

המרכז ללימודים קדם אקדמיים מודיע על פתיחת

קורס רענון במתמטיקה

משך הקורס: 11.10.1987–21.12.1987

הקורס מיועד לחיילים משוחררים בעלי תעודת בגרות שלמדו 4–5 יחידות לימוד במתמטיקה והמעוניינים לרענן את ידיעותיהם לקראת בחינת המיון במתמטיקה של הטכניון שתתקיים ב־21.12.1987.

* * *

פרטים והרשמה: במשרדי המרכז ללימודים קדם אקדמיים, בטכניון, טלפונים: 04-292614, 04-292743, 04-233628.

הקולג' הישראלי לרפואה אלטרנטיבית (טבעית)

לימודי תעודה

פתיחת קורסי הכשרת מרפאים:

רפלקסולוגיה מקצועית מורחבת

בהדרכת רחל אשכנזי

ביו אנרגיה מקצועי מורחב

בהדרכת רפי רוזן

תמציות פרחי באך

ההרשמה:

רח' יעבץ 30 תל-אביב 658268 טל' 03-5101082

* מספר המקומות מוגבל!

אוניברסיטת תל-אביב

עשור ליחידה ללימודי חוץ

קורסים והשתלמויות לקהל הרחב ביחידה ללימודי חוץ

בסמסטר א' תשמ"ח (החל מנובמבר 1987) מוצע מגוון רחב ביותר של קורסים וסדנאות, בשעות הבוקר והערב.

רשימה חלקית של נושאי הקורסים:

קורסים ללימוד שפות: אנגלית - כתיבה, קריאה, דיבור, צרפתית, ספרדית, גרמנית, איטלקית.

מינהל: ניהול כללי, יחסי עבודה, ניהול כח אדם, הנעת עובדים, לחצים בעבודה, כלכלה, חשבונאות, תכנון פיננסי, שיווק ועוד.

האדם במעגל חייו: הריון ולידה, הורים וילדים, תקשורת במשפחה.

פסיכולוגיה: יחסי אנוש, פסיכולוגיה חברתית, למידה, אישיות האדם החלום, מודעות והכרה, מצבי לחץ, ותהליכי יצירה.

אמנויות: תיאטרון, דרמה יצירתית, תולדות האמנות, תאצה למוסיקה, גאז, ספריית הקלטות ועוד.

קורסים לדוברי אנגלית: ספרות, אמנות, מוסיקה, פסיכולוגיה ועוד.

קורסים לדוברי ספרדית: ספרות, אמנות, מוסיקה, פסיכולוגיה ועוד.

מדעי החיים: עולם החי באי"י, החיידקים, מח והתנהגות, כימיה רפואית.

מדעי הרוח: יהדות, קבלה, ארכיאולוגיה, פילוסופיה, ספרות ועוד.

נושאים אחרים: אנתרופולוגיה, קרימינולוגיה, יחסים בינלאומיים, מטאורולוגיה, הכרת המחשב, הבאה לדפוס, קריינות, עיצוב ועוד.

פרטים והרשמה במשרד היחידה: אוניברסיטת ת"א, בניין לימודי חוץ (ליד בניין וולפסון) טלפון: 425452, 420388, בשעות 10–13, 17.30–19.

תלמידים שלמדו ביחידה בתשמ"ז יקבלו ידיעון לבתיהם.

גזור ושלח

לכב' אוניברסיטת ת"א – היחידה ללימודי חוץ, רמת אביב, ת"א 69978.

נא לשלוח לי את הידיעון לסמסטר א – תשמ"ח

השם: ....

הכתובת והמיקוד: ....

מכללת הנגב ע"ש פ. ספיר

קרית החינוך שער הנגב ד.נ. חוף אשקלון

הרשמה מאוחרת!

בית הספר להנדסאים

במגמות: אלקטרוניקה, מחשבים, תעשיה וניהול לימודים אינטנסיביים ברמה גבוהה, 3 וחצי ימים בשבוע פרטים והרשמה טל. 770, 051/802772

אצלנו ניתן לקבל מלגות, מעונות, תכנית ס.ל.ע.

המכללה לעיצוב

של הדסה-ויצ"ו קנדה ע"ש נרי בלומפילד

המדור להשתלמויות וללימודי חוץ

נמשכת ההרשמה לקורסי השתלמות ולימודי חוץ לשנה"ל תשמ"ח

הקורסים פתוחים לציבור הרחב ומוכרים למורים לצורך צבירת גמול השתלמות.

הקורסים ניתנים ע"י אמנים ומעצבים מתוך צוות מורי המכללה, במתכונת שנתית של כ־25 פגישות שבועיות, בסדנאות מקצועיות ובקבוצות קטנות.

נושאי הקורסים:

- אמנות המאה ה 20
- אפוקליפסה מול אוטופיה
- האדריכלות בארץ ישראל במאה השנים האחרונות
- חינוך דרך אמנות
- התפתחות ביטוי האמנותי גרפי של הילד
- יסודות בעיצוב המוצר
- המחשה תלת מימדית (מודלים ארכיטקטונים)
- עיצוב בסיסי
- גיאומטריה כשעשוע
- תורת הצבע
- סטודיו לציור ורישום
- רישום וציור
- ציור אופנה
- מושגי יסוד בציור ועיצוב טכסטיל
- רישום דומם וערום
- הדפסה רישתית
- סדנת תחריט ורישום
- יסודות הפיסול
- קרמיקה ופיסול קרמי
- קרמיקה ופיסול קרמי מיוחד למורים ומדריכים בתחום היצירה
- קדרות
- תכשיטנות
- רקימה אמנותית
- תחרת סלילים
- אריגה אמנותית
- קליעות וקשירות
- הדפס בדים
- עיצוב וביצוע מוצרי עור
- עיצוב בחומרים פלסטיים
- עץ כמדיום עיצובי
- יסודות הצילום ומעבדה בשחור לבן
- קורס מתקדם בצילום ומעבדה שחור לבן
- צילום צבע ומעבדה
- צילום דיוקנאות (פורטרטים)
- טכנולוגיה של הצילום
- קורס בסיס בהפקת וידאו
- דיות התזה

כמו כן יפתח קורס ערב תלת-שנתי בעיצוב גרפי שיתקיים שלוש פעמים בשבוע.

פרטים והרשמה במשרדי המכללה, רח' חנה סנש 2 חיפה, טל. 381253-4-5

מזכירות ההרשמה פתוחה בימים א' – ה' בשעות 09.00 – 14.00

המרכז לטכנולוגיה חינוכית
מיסודה של קרן רוטשילד

נפתחה ההרשמה לקורסים בנושא:

הכרת המחשב למבוגרים

קורס בסיסי וקורס למתקדמים

ביוזמתה ובסיועה של "יד הנדיב"

קורס בסיסי

למי מיועד הקורס? הקורס מיועד לכל אדם המעוניין להתוודע לעולם המחשב, ואין לו ידע קודם בנושא.

מה תלמד? הקורס יקנה למשתתף היכרות בסיסית עם המחשב, ידע והתנסות בשימושי מחשב בתחומים שונים, כגון: ניהול נתונים, עיבוד תמלילים, היכרות בסיסית עם מושגים בשפת התכנות בייסיק, ועוד.

בקורס מושם דגש על ידידותיות למשתמש, תרגול והתנסות מעשיות בעבודה עם מחשב. לכל תלמיד ניתנת הדרכה אישית, בהתאם לקצב ההתקדמות שלו.

מתי מתקיימים הלימודים? הלימודים יתקיימו פעם בשבוע, בשעות הבוקר או בשעות אחה"צ. יתקיימו 12 מפגשים ומשך כל מפגש יהיה 3 שעות:
2 שעות תירגול אישי ליד מסוף המחשב, ושעה אחת הרצאה עיונית.

קורס בוקר ייפתח ביום א', 20 בספטמבר.

קורסי אחה"צ ייפתחו בימים א', ב' וג', 20, 21, 22 בספטמבר.

מחיר הקורס 120 ש"ח בתשלום אחד או 126 ש"ח בשני תשלומים. המחיר כולל ספרי לימוד, שישארו ברשות התלמיד.

קורס למתקדמים

בחודש אוקטובר ייפתחו קורסים למתקדמים (שלב ב'). תכנית הקורס תכלול: אלגוריתמים, תכנון ותכנות בשפת בייסיק, הרחבה בנושאי ניהול קבצים, מערכות ניהול נתונים ועיבוד תמלילים.

פרטים והרשמה - **המרכז לטכנולוגיה חינוכית,** רח' קלאוזנר 16, רמת אביב. טל' 03-423222

האוניברסיטה הפתוחה
תפנית
תפנית – לימודי התמחות והעשרה • לימודי תעודה

לימודי המשך במתכונת של מפגשים שבועיים. הלימודים ייערכו בכיתות הלימוד של האוניברסיטה הפתוחה, רח' קלאוזנר 16, רמת־אביב, תל־אביב.

המגמה לניהול

מיועדת למנהלים העוסקים בתחומי שיווק, פרסום, ייצוא, פיננסים, משאבי אנוש, תקשורת ומחשבים.

בחודשים אוקטובר־נובמבר 1987 ייפתחו הקורסים:

ניהול פיננסי
לימודי ערב – ימי ג'
פתיחה: 17 בנובמבר 1987

תמחיר עסקי
לימודי ערב – ימי ד'
פתיחה: 25 בנובמבר 1987

שיקולי מס בקבלת החלטות עסקיות
לימודי ערב – ימי ד'
פתיחה: 18 בנובמבר 1987

קריאה וניתוח ד"וחות כספיים
לימודי ערב – ימי ב'
פתיחה: 16 בנובמבר 1987

ניהול השיווק ופרסום
ימי ה' (ערב) + ימי ו' (בוקר)
פתיחה: 29 באוקטובר 1987

הכנת תכניות עסקיות
לימודי ערב – ימי ה'
פתיחה: 19 בנובמבר 1987

ניהול השיווק לחו"ל
לימודי ערב – ימי ב'+ג'
פתיחה: 10 בנובמבר 1987

ניהול המשאב האנושי
לימודי בוקר – ימי ב'
פתיחה: 16 בנובמבר 1987

הכרת המחשב למנהלים
לימודי ערב – ימי ד'
פתיחה: 11 בנובמבר 1987
לימודי בוקר – ימי ו'
פתיחה: 13 בנובמבר 1987

תקשורת המונים
לימודי ערב – ימי ה'
פתיחה: 19 בנובמבר 1987

יישומים למנהלים ב"3-2-1 LOTUS
לימודי בוקר – ימי ג'
פתיחה: 24 בנובמבר 1987
לימודי ערב – ימי ה'
פתיחה: 26 בנובמבר 1987

אנגלית עסקית למנהלים
לימודי ערב – ימי ב', ג', ד'
פתיחה: 26, 27, 28 באוקטובר 1987

תכתובת עסקית באנגלית
לימודי ערב – ימי ב'
פתיחה: 26 באוקטובר 1987
לימודי בוקר – ימי ג'
פתיחה: 27 באוקטובר 1987

פיתוח חשיבה תמצאתית
לימודי בוקר – ימי ב'
פתיחה: 16 בנובמבר 1987
לימודי ערב – ימי ד'
פתיחה: 18 בנובמבר 1987

קידום נשים מנהלות
לימודי ערב – ימי ד'
פתיחה: 28 באוקטובר 1987

מידע נוסף ניתן לקבל במשרדי תפנית – לימודי התמחות והעשרה האוניברסיטה הפתוחה ת"ד 39328 רמת־אביב, תל־אביב 61392 טל: 410751, 422552, (03) 422578

דרושים
משקיעים רציניים
לפתיחת סניפים ברחבי הארץ. בנושא מבוקש. ייחודי ומצליח
כיום העסק בתנופה
052־914257

למכירה
מכונה
לחיבור עץ
(בפנל נון)
03־948210־9

שימו לב!
בקולנוע "סבוי" חולון
הטרוף
"עמי ותמי"
היום ב־11.00 בבוקר
א', ב': 11.00 בבוקר, 5 אחה"צ
ג', ד', ה': 5.00 אחה"צ

קריאה מהנה
בשבועון "לאשה"

אוניברסיטאות מודיעות על

הרשמה לסמסטר ב' תשמ"ח

מרכז ארצי לבחינות ולהערכה

בחינת כניסה פסיכומטרית בינאוניברסיטאית

מועד אוקטובר 1987
תתקיים ביום ה', כ"ט תשרי תשמ"ח 22.10.87

- תוצאות בחינת אוקטובר תקפות לצורך קבלה לכל האוניברסיטאות לשנות הלימודים: תשמ"ט, תש"ן, תשנ"א ותשנ"ב ובחלק מהאוניברסיטאות גם לסמסטר ב' תשמ"ח.
- ההרשמה לבחינה הינה נפרדת מההרשמה למוסד הלימודים ובלתי תלויה בה.
- רשאי להיבחן כל מי שמלאו לו 16 שנה לפחות.
- מותר להיבחן בבחינה הפסיכומטרית מספר פעמים ובלבד שבין בחינה לבחינה יחלפו 10 חודשים לפחות.

טפסי הרשמה בלוויית חוברת הסברים ודוגמאות ניתן להשיג בכל חנויות הספרים האוניברסיטאיות וברשת "סטימצקי", או ע"י פניה בכתב בצירוף 2 ש"ח אל: המרכז הארצי לבחינות ולהערכה, ת.ד. 26015 ירושלים 91260.

טפסי הרשמה לבחינת אוקטובר חייבים להגיע למרכז לא יאוחר מ־23.9.87.

בחינות חו"ל

למועמדים שלא נמצאים בארץ מקיים המרכז הארצי לבחינות ולהערכה בחינות פסיכומטריות במקומות שונים בחו"ל. ההרשמה לבחינות 1988 (לקראת שנה"ל תשמ"ט) תחל בנובמבר 1987. בדבר סדרי הרשמה ופרטים נוספים - נא לפנות טלפונית לרכזת בחינות חו"ל, טל. 02-663161.

הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

לימודי הסמכה (תואר ראשון) לסמסטר אביב תשמ"ח

- הנדסה אזרחית
- הנדסה גאודטית
- הנדסת מכונות
- הנדסת חשמל
- הנדסה כימית
- הנדסת מזון וביוטכנולוגיה
- הנדסה חקלאית
- הנדסה אוירונאוטית
- הנדסת תעשיה וניהול
- מדעי המחשב
- מתמטיקה
- מתמטיקה שימושית
- פיסיקה
- כימיה
- כלכלה וניהול
- הוראת הטכנולוגיה והמדעים

ההרשמה למועד אביב תסתיים ב־30.10.87
מועד אחרון לשינויים ביחידות הרשמה - 30.11.87
מועד בחינת מיון במתמטיקה - 21.12.87
מועד אחרון לבחינה פסיכומטרית - מועד אוקטובר - 22.10.87

ידיעון למועמדים וטפסי הרשמה: ב"מכלול", קרית הטכניון, חיפה, טל' 04-223854; וכן ב"מכלול" באוניברסיטת חיפה ובאוניברסיטת בן־גוריון ב נגב; או בלימודי חוץ של הטכניון בת"א, רח' ליסין 14 ופינת הלסינקי), טל' 03-262134; וכן בחנויות "סטימצקי" בערים הגדולות. בדואר: משלוח שובר תשלום ע"ס 19.00 ש"ח לזכות חשבון בנק הדואר מס' 4187919 ל"מכלול" ק הטכניון חיפה 32000. פרטים נוספים: מדור מיון וקבלה, חדר 414, בנין אולמן ק. הטכניון, בימים א'-ה' בשעות 9.00-13.00, או בטל' 04-292529, כל שעות היממה.

אוניברסיטת בן־גוריון בנגב

ההרשמה ללימודי תואר ראשון B.Sc. במסלול המיוחד - סמסטר אביב תשמ"ח (1988)
תחל ביום א' 6.9.87 ותסתיים ביום א' 8.11.87

הפקולטה למדעי הטכנולוגיה
במחלקות: הנדסת חשמל ומחשבים, הנדסת מכונות, הנדסה כימית, הנדסת תעשיה וניהול, הנדסת חומרים, הנדסה גרעינית.

הפקולטה למדעי הטבע
במחלקות: פיסיקה, כימיה.

ידיעון למועמדים וטפסי הרשמה
בחנויות "מכלול" באוניברסיטת בן־גוריון בנגב, בטכניון ובאוניברסיטת חיפה. בדואר: משלוח המחאה ע"ס 19 ש"ח לפקודת "מכלול" אוניברסיטת בן־גוריון בנגב, ת.ד. 653 ב"ש עבור מעטפת "מסלול מיוחד".

הערות:
ההרשמה ללימודי תואר שני (M.Sc.) לסמסטר ב' תשמ"ח בפקולטות למדעי הטבע, הטכנולוגיה והבריאות תפתח ב־1 בדצמבר 1987 ותסתיים ב־31 בינואר 1988.
דיור - האוניברסיטה תקצה מגורים או מלגות דיור לסטודנטים שימצאו זכאים עפ"י הקריטריונים.

אוניברסיטת חיפה

ההרשמה למועמדים חדשים לסמסטר ב' לשנה"ל תשמ"ח (1987/8)
תחל ביום א' 6.12.87 ותסתיים ביום ה' 17.12.87

מתקבלות בקשות ללימודי התואר ראשון, השני, השלישי ולימודי תעודה.

ללימודי התואר הראשון רשאים להרשם רק מועמדים בעלי תעודת בגרות מלאה הפטורים מן הבחינה הפסיכומטרית או שעמדו בה החל משנה"ל תשמ"ד, וכן מועמדים שקמדו בבחינת ידע בעברית (אם חוייבו בה).
ברוב המסגרות, התכנית לסמסטר ב' היא חלקית בלבד. דף ובו פירוט מלא של החוגים הפתוחים להרשמה ימצא לחלוקה במועדי ההרשמה הנ"ל בחנות הספרים "מכלול" שבבנין הראשי באוניברסיטה, שם ניתן יהיה לרכוש את מעטפת ההרשמה בצירוף "מדריך לנרשמים".
לפרטים נוספים נא לפנות למזכירות ההרשמה לקבלת תלמידים, טלפון 6, 5, 04-240324 או בשעות הקבלה בין 11.00-13.00 בימים א'-ה', בנין ראשי חדר 776.

אוניברסיטת תל־אביב

הרישום ללימודים לסמסטר ב' תשמ"ח לקראת התואר הראשון והשני יתקיים בראשית חודש נובמבר 1987
פירוט החוגים בהם יתקיים הרישום והתאריכים המדוייקים יפורסמו בתאריך מאוחר יותר.

אוניברסיטת תל־אביב
בית הספר להנדסאים ע"ש יוסף ורבקה מאירהוף המרכז הטכנולוגי

קורסי השתלמויות

שנת הלימודים תשמ"ח תיפתח ביום ראשון 25 באוקטובר 1987

לימודי תעודה – קורסים שנתיים (400 שעות)
1. אלקטרוניקה
2. אופטיקה
3. בקרת איכות
4. ניהול הנדסי

קורסי השתלמויות – סמסטר אחד (140 שעות)
א. קורסי מחשבים
1. יסודות המחשב ומבוא לתכנות
2. תכנות בשפת פסקל
3. תכנות בשפת אסמבלר 8086–88
4. תכנות בשפת קובול – מנהלי מערכות
5. תכנות בשפת סי (C)
6. גרפיקה ממוחשבת
7. יישומי ניהול במחשב אישי IBM P.C.
ב. קורסי מכשור בקרה ומכון
8. תיכון בתוכנה מכנית
9. בקרת ספרתית CNC
10. בקרים מתוכנתים PLC
11. אלקטרואופטיקה ולייזרים
ג. קורסי אלקטרוניקה
12. יסודות האלקטרוניקה
13. לוגיקה ואלקטרוניקה ספרתית
14. תיכון – בהתכון אלקטרוני
15. קורס בסיסי למיקרומחשבים
16. מיקרומחשבים מתקדם IBM P.C. WORKSTATION
17. [illegible]
ד. כתיבה עסקית
18. כתיבה עסקית באנגלית

שעות הלימודים: 17.30–20.45 פעמיים בשבוע.
להרשמה ופרטים נא לפנות למרכז הטכנולוגי בימים א'-ה' 09.00–13.00 וא', ג' 17.00–19.00 ברח' האוניברסיטה 30 רמת־אביב תל־אביב טל. 425131-1

בית הספר החקלאי מקוה ישראל · המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית

חייל משוחרר

למד מקצוע מענין ומבוקש

במכון ויניק במקוה ישראל, תוכל לרכוש תוך שנה דיפלומה של טכנאי מוסמך

במקצועות: ★ חקלאות מבוקרת וממוחשבת
★ מדידות (גאודזיה)

מועמדים שלא השלימו בגרות יתקבלו למסלול –
★ קדם הנדסאים וטכנאים

קיימת אפשרות מגורים במעונות.
לשימת לבך: חייל חבה הנרשם תוך שנה מהמועד שחרורו יקבל מלגה של מגמות הטכנאיות לשני סימסטרים (משך הלימודים שלוש טרימסטרים).
לפרטים והרשמה לשנת הלימודים תשמ"ח
פנה למכון ויניק במקוה ישראל, או בטלפונים 03-842050, 03-857500
פתיחת המגמות/מסלולים מותנית במספר הנרשמים.

מכללת בית ברל
המדרשה להכשרת מורים לאמנות
רמת־השרון

ההרשמה לשנת תשמ"ח נמשכת ותסתיים ב־4.9.87

פרטים בטלפונים: 03-490880, 03-474391

קורסים לספרדית
למתחילים ★ ממשיכים ★ מתקדמים
בבית ציוני אמריקה
רח' דניאל פריש 1, תל־אביב
הקורסים מתחילים ב־8.9.87

ימי התרשמה בתאריכים 30.8, 1.9, 6.9, 7.9
בין השעות 17.00 – 20.30
לפרטים נוספים נא לפנות לטלפונים:
03־472451, 03־474427, 052־25518, 03־863205

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי הרוח – לימודי ספרנות

נמשכת ההרשמה

1. ללימודי תעודת בספרנות לבעלי תואר ראשון (ניתן להתחיל בלימודים בשנה האחרונה לב"א)
2. לקורסי השתלמויות **בארכיונאות,** במיחשוב ספריות, ובספרנות ילדים, לבעלי תואר ראשון. (לחסרי תואר ראשון – מותנה בראיון אישי).

פרטים נוספים ניתן לפנות למזכירות לימודי ספרנות, טלפון: 246650, 240289, 04־240497

הצעה למכירת טובין

1. מוצעים בזה למכירה ציוד משרדי, מזגנים, כספות, מכונית, שעונים ומחשבים של חברת סנקס אלקטרוניקה בע"מ (בפירוק) ושל שעון דורל בע"מ (בפירוק) (להלן – "הטובין").
2. ניתן לראות את הטובין מדי יום בין השעות 10.00–16.00 ברחוב גאולה 10 א', תל־אביב.
3. על המעונין ברכישת הטובין או חלק מהם, להגיש לחתומים מטה, עורכי הדין יעקב בן־שאול ומרים זמט, עד ליום 11.9.87 הצעה בכתב על גבי טופס שניתן לקבלו בשעות העבודה הנ"ל במשרדי החברות הנ"ל, ברחוב גאולה 10 א', תל־אביב.
4. אין המפרקים מתחייבים לקבל את ההצעה הגבוהה ביותר או הצעה כל שהיא.
מכירת הטובין כפופה לאישור בית המשפט.

יעקב בן־שאול, עו"ד · **מרים זמט, עו"ד**
מפרקים של
סנקס אלקטרוניקה בע"מ (בפירוק)
שעון דורל בע"מ (בפירוק)

גימגום

בחודש ינואר 1988
יפתח מחזור ראשון בעברית
של התוכנית הטיפולית **בבעיות גימגום**
לפי השיטה **המתוכננת** של
Dr. RONALD L. WEBSTER מארה"ב
PRECISION FLUENCY SHAPING PROGRAMME

לקבלת פרטים, ולקביעת ראיון לפנות ל: גב' ברברה שלמושר טל' 03־474977 (Centre PFSP Clinician)
רח' מבצע קדש 9, תל־אביב SET SPEECH CENTER LTD

ROBIN I.N.C
חברה לספנות בארה"ב
מעוניינת למכור גוררות, אוניות מיטען ונוסעים (מעבורות)
במצב מצוין ובמחירי הזדמנות
בדבר פרטים לפנות לקלוד 03־295748

מכרז
אחזקת גינון ציבורי במושב ינון
במרכז המושב
כ־4 דונם גן, דשא ועצי־נוי

המעוניינים לבצע אחזקת גינון, יגישו הצעותיהם למזכירות המושב עד תאריך 15.9.87. אפשר להגיש ההצעות כל יום במזכירות עד שעה 13.00. אין ועד המושב מתחייב לקבל את ההצעה הזולה ביותר או כל הצעה שהיא.

מושב ינון

למסירה
סוכנות גז עצמאית
באזור הגליל המערבי
מעוניינים רציניים מתבקשים לפנות בהצעות לת.ד. 1049 ת"א 61009

רשות אוניברסיטאית למחקר שימושי ופיתוח תעשייתי בע"מ
רמות

נמשכת ההרשמה לקורסים/השתלמויות

1. **השתלמות במשפטים לרואי חשבון**
   ★ פתיחה 1.9.87
   ★ בימי ג' אחה"צ.
2. **פיתוח מנהלי שיווק ומכירות**
   ★ פתיחה 13.9.87
   ★ בימים א', ד' אחה"צ.
3. **אבטחת איכות תוכנה**
   ★ 3 ימי לימוד מרוכזים
   ★ בתאריכים 14–16/9/87
4. **מערכת הפעלה UNIX ושפת תכנות C**
   ★ פתיחה 22.10.87
   ★ בימים ב', ה' אחה"צ
5. **ניהול כ"א במלונאות**
   ★ פתיחה 26.10.87
   ★ בימי ב', אחה"צ
6. **טכנולוגיות ואפליקציות חדשניות של בסיסי נתונים.**
   ★ פתיחה 28.10.87
   ★ בימים א', ג', אחה"צ

פרטים נוספים והרשמה בחברת רמות רח' האוניברסיטה 32 רמת אביב בימים א'–ה' משעה 08.00–14.50 ובימי ו' מ־08.00–12.00 טלפונים: 426465, 429419, 420114.

קרית אוניברסיטת תל־אביב
רח' האוניברסיטה 32, רמת אביב, תל־אביב 61392

הסוכנות היהודית – המחלקה להתיישבות · המרכז החקלאי – המחלקה לכפרים קהילתיים

מתגבשת קבוצת משפחות להתיישבות כפרית קהילתית
במעלה שחרות (בערבה הדרומית)

קיימת אפשרות של יזמות בתחום התיירות והתעשייה וכן תעסוקה במקצועות הבאים: מורים, חשמלאים, מסגרים, מכונאים ונגרים.
משפחות המעוניינות להצטרף, מוזמנות להתקשר עם:
המרכז החקלאי, שד' שאול המלך 8, ת"א (ליהודית תרמון) טלפון 03־252171.
הסוכנות היהודית באר־שבע, לאריה פלג או דוד סוניגו, טלפון 057־671572.
רני חן – מלווה הישוב, בעבודה: 057־81141; בערב: 057־81491.
פגישת היכרות ראשונה תתקיים ביום שלישי, 8.9.87, בשעה 17.00 במרכז החקלאי בת"א (בקומה ה־17).

רשות שמורות הטבע
היתר צידה
לפי חוק הגנת חיית הבר תשט"ו—1955

1. ניתן בזה היתר כללי לציידים בעלי רשיון צייד תקף לכל סוגי הציד ואשר אין להם הגבלה ברשיונם:
א. לצוד חזירי בר בכל האיזורים המותרים לציד.
ב. לצוד חזירי בר: בכרמל – בשטחי עבוד חקלאיים המעובדים בפועל ועד למרחק של 50 מטרים משוליהם. בבטיחה – באיזור התחום שבין כביש גשר אריק – צומת יהודית, משם דרומה לאורך הכביש עד לצומת רמות, משם מערבה בקו ישר עד חוף הכנרת ולאורכו בחזרה עד שפך הירדן ולאורך הירדן עד גשר אריק. כל זאת לבד משטח שמורת "בית צידא" (שמורת הבטיחה).
ג. לצוד דורבנים בכל האיזורים המותרים לציד.
2. הציד יערך בהתאם לחוק הגנת חיית הבר תשט"ו–1955 והתקנות שהותקנו על פיו. ניתן יהיה לצוד, בהתאם לסעיף זה, גם בשעות שמשקיעת השמש ועד לזריחתה בכפיפות לתקנה 5(א) (2) עד (4) לתקנות להגנת חיית הבר תשל"ו–1976, ובלבד שבמארב לילה לא יעשה שימוש באורות מכל סוג שהוא, אלא אך ורק באור פנס המותקן על רובה הציד.
3. תוקף ההיתר מיום 1.9.87 ועד ליום 30.1.88.

על החתום
אורי בידץ
הממונה לפי החוק להגנת חיית הבר

גוף ציבורי
מעוניין לשכור במרכז ת"א
בית בן 8—10 חדרים
(יתכן גם במצב חדרוש שיפוץ).

נא להתקשר למר דוד צימר לטל' 03־438344 או לטל' 03־913139.

למכירה בהזדמנות
דוד קיטור "המלחים"
6.6 טון
שנת ייצור 1960, לחץ עבודה מותר: עד 9 אטמוספירות
טלפון: 051־22271, למהנדס המפעל.

האוניברסיטה הפתוחה
תפנית
תפנית – לימודי התמחות והעשרה • לימודי תעודה

המגמה לתקשורת

בחודש נובמבר ייפתח הקורס:

תקשורת המונים — מחזור ב'

הקורס משלב לימודים עיוניים, לימודים מעשיים במסגרת סדנאות (בעיתונות וביחסי ציבור) ופרויקט־גמר במתכונת של התמחות.

הקורס מיועד למתעתדים לפתח קריירה בתחומים המעשיים של תקשורת־המונים, ולמעוניינים לרכוש כלים בסיסיים בראשית דרכם.

הקורס יתקיים בימי ה' בין השעות 16:30-20:00, וייפתח ביום 19 בנובמבר 1987. הקורס יתנהל במשך 25 שבועות ויכלול 125 שעות.

הלימודים ייערכו בכיתות הלימוד של האוניברסיטה הפתוחה, רח' קלאוזנר 16, רמת־אביב, תל־אביב.

מידע נוסף ניתן לקבל מאת: תפנית – לימודי התמחות והעשרה האוניברסיטה הפתוחה, ת"ד 39328, רמת־אביב, תל־אביב 61392 טלפונים 410751, 422552, (03) 422578

אם אתם מחפשים משמעות בחיים
אם אתם מבקשים התנסות מעניינת

קיבוץ כרמים – קיבוץ צעיר
בחבל יתיר

מחפש לקליטה משפחות ורווקים/ות
עד גיל 32
שיכולים לתרום ולהשתלב בחיים הקיבוציים
★ עבודה בענפי חקלאות וחינוך
★ חיי חברה ותרבות.

לקבלת פרטים: ☎ 057־917546, 057־917313. יום שישי מ־16.00–22.00, שבת מ־10.00–22.00 וביתר ימות השבוע במחלקת הקליטה של הקיבוץ הארצי, רח' לאונרדו דה וינצ'י 13 תל־אביב. ☎ 2–03־435451, 03־435249.

אמקו־רים בע"מ
למכירה
מבנים ניידים ממכולות
למשרדים, מחסנים חדרי קרור ומגורים
☎ 7–04־670086, 08־533277, 08־535121

הלוואות לעובדי מדינה ומשרד־הביטחון כנגד ערבים בלבד
"גביש" בע"מ
053־337470

תמי – מכון למחקר ולפיתוח בע"מ

מכרז – לקבלני נקיון

1. נקיון משרדים, מעבדות ועבודות חצר שונות.
2. שאיבת אבק משטיחים בשני מבני משרדים אחת לשבוע.
3. רחיצת שטיחים פעמיים בשנה.
4. ניקוי חלונות בשני מבנים פעם בחודש.

הערות:
א. שעות העבודה מ־6.50 עד 15.45 כולל הפסקת צהרים.
ב. את המקומות ניתן לראות החל מיום א' 30.8 בתאום עם שמואל בראון 04־457777.
ג. החברה שומרת לעצמה הזכות להגדיל את היקף העבודה ב־100% או להקטינה ב־50% בתקופת החוזה שיוחתם.
ד. את ההצעות עם המלצות ותאור נסיון יש לשלוח במעטפה סגורה עד ל־10.9 לת.ד. 313 חיפה מ. 31002 ולציין עבור "מכרז לעבודות נקיון".
אין החברה מתחייבת לקבל את ההצעה הזולה ביותר.
בקבוצת כימיקלים לישראל

לתעשיית מזון בייצור נקי
(מזון ביתי מיוחד)
דרוש מבנה
בגודל של כ־500 ממ"ר
עם חיבורים לחשמל וביוב
מיקום מועדף:
איזור פיתוח ו/או איזור חקלאי.
בהצעות לפנות לת.ד. 411 הרצליה 46103

עבודה בארה"ב
שלח... 22.– ש"ח בלבד לפקודת "אינפורמטיב" וקבל... את המדריך לעבודה בארה"ב בעברית! ת.ד. 27404 ירושלים 97725

קופת חולים מכבי

דרושים

- **רופא מנהלי,** רצויה השכלה ונסיון במינהל רפואי, לעבודה במשרה מלאה, בת"א.
- **רופא מומחה לרפואת ילדים,** למשרה מלאה באילת. למועמד המתאים יתכן סיוע בדיור.
- **רופא מומחה ברפואת ילדים,** לכפר סבא והסביבה.
- **רופא משפחה/רופא כללי,** למשרה שלמה, בירושלים והסביבה. הדרגה ותנאי השרות יקבעו בהתאם לכשורים.
  בהצעות למשרות רופא נא לפנות בכתב, בצרוף תולדות חיים אל ת.ד. 4026 ת"א 61040.
- **מזכירה רפואית**
  ★ בוגרת תיכון (קורס מזכירות רפואיות – רצוי)
  ★ לעבודה במעבדה רפואית ביפו במשרה מלאה.
  לפנות לד"ר חגש (טלפון 812361) בשעות לפנה"צ
- **פקידה – כתבנית**
  ★ בוגרת תיכון, לאחר שירות צבאי.
  ★ ידיעה טובה בהדפסה עברית.
  ★ רצוי נסיון בעבודה במעבד תמלילים.
  ★ למשרה מלאה בתל־אביב.
  לפנות בטלפון 291187 אל מחלקת כח־אדם

משרד החקלאות – המרכז לשיתוף והדרכה חקלאית בינלאומית | משרד החוץ – המחלקה לשיתוף בינלאומי

מכרז מס' 9/87

לארץ דוברת אנגלית באפריקה דרוש

מומחה לול

בעיקר מטילות, בעל רקע של משק משפחתי וכישורים בהקמת וניהול משקי לול על בסיס קאופרטיבי.
על המומחה להיות בעל השכלה אקדמאית עם נסיון של 5 שנים או טכנאי עם נסיון של 7 שנים.
השליחות היא לשנתיים. שליטה בשפה האנגלית הכרחית.
- לפרטים נא לפנות לטל.: 211402, 211400־03

מכללת בית ברל

לאזור חיפה ובאר־שבע דרושים

תצפיתנים

לאיסוף נתונים על בני נוער בקבוצות עבודה.
הכישורים הדרושים:
ב.א. ומעלה במדעי ההתנהגות ונסיון קודם בעריכת תצפיות וראיונות.
היקף המשרה:
½ משרה בחודשים הראשונים. (כ־3 חודשים).
1 משרה ל־5 חודשים נוספים.
קיימת אפשרות העסקה נוספת לאחר התקופה הנ"ל.
- המעוניינים מתבקשים לפנות למזכירות בית"ס לתכשרה והשתלמות – טל' 25151־052 (קו פנימי 61) או 453113־052 (ישיר).

למוסד ציבורי בתל־אביב
דרוש
ארכיבר (ארכיונאי)
העבודה מתאימה לפנסיונרים.
עדיפות לבעלי נסיון בעבודה בארכיב.
המעוניינים יפנו לת.ד. 33010, תל־אביב, מיקוד 61330, עבור מחלקת כוח־אדם.

טמפו

לטמפו תעשיות פלסטיק בע"מ
דרוש
איש פלסטיקה
לתפקיד אחראי ייצור ואחזקה
למפעל פלסטיקה בהיקף גדול בדרום הארץ
קבלת התפקיד תחייב מגורים באזור
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות בכתב יד למנהל כח אדם.
טמפו תעשיות בירה בע"מ רח' המלאכה 9 אזור התעשיה חולון 58850
סודיות תשמר בקפידה

למכון קוסמטיקה ליופי דרושה
קוסמטיקאית
מנוסה למשרה מלאה.
תנאים טובים.
נא לפנות טלפונית 656564
5103287

לחברה ציבורית בתל־אביב
דרושים:
1. מנהל/ת חשבונות למדור תשלומים
בוגר־ת 12 שנות לימוד, סוג 3 בהנה"ח, נסיון מוכח של 3 שנים, נסיון בעבודה עם מערכות ממוחשבות
המשרה מלאה, לרבות עבודה בשעות נוספות.
2. מזכירה לסמנכ"ל לכספים
בוגרת 12 שנות לימוד, כולל תעודת בגרות מושלמת, הדפסה בשפה העברית, ידע בעבודות משרד וארגון
המשרה מלאה, לרבות שעות נוספות
יכולת עבודה עם קהל
המשרה ארעית
נא לפנות בכתב, בצירוף קורות חיים לת.ד. 20300 ת"א
– סודיות מובטחת –

לחברת ביטוח בתל־אביב
דרושים:
1. קלדנית פוליסות אלמנטרי
נסיון הכרחי
2. פקידה כללית
לאחר שרות צבאי
3. שליח
רציני ואחראי
נא לפנות לטל' 292421־03, שלוחה 225
החל מיום א'

לחברת קוסמטיקה מובילה
דרושה
באיזור הצפון
אשת מכירות ומפקחת על דיילות
משרה מלאה
נסיון בענף הקוסמטיקה הכרחי.
לקביעת ראיונות נא להתקשר לפנינה
טל. 9־2־521411־08.
סודיות מובטחת!

למוסד גדול בירושלים
דרוש איש שיווק בעל תואר שני
נא לשלוח קורות חיים בכתב יד
לת.ד. 1283 ירושלים 91012
(עבור אילנה)

למפעל במגדל העמק
דרוש
פקיד המתמחה בייצוא
לפנות: עם פירוט קורות חיים
מדור כוח אדם ת.ד. 73 מגדל העמק

לתעשיה הצבאית באזור המרכז
דרושים/ות
01/62 **עובדי ייצור** בלתי מקצועיים
לעבודה במשמרות:
דרישות המשרה:
1) 10 שנות לימוד לפחות.
2) לאחר שירות צבאי.
3) בריאות תקינה (פרופיל 72 ומעלה).
01/62 **עובדות ייצור**
דרישות המשרה:
1) 10 שנות לימוד לפחות.
2) בריאות תקינה.
מועמדים העונים לדרישות המשרה מתבקשים לפנות ליחידת התעסוקה של התעשיה הצבאית, רחוב הארבעה 16 תל אביב, בימים ראשון ושני 30־31/8/87, בשעה 8.00 בבוקר.
נא להביא תעודת זהות, פנקס מילואים ותעודת שבו ו/או תעודת פטור.
על כל עובד/ת יהיה להצטייד במועד מאוחר יותר בטופס שליחה של שירות התעסוקה במקום מגוריו.
(הסעות למפעל וחזרה מבנימינה בצפון עד אשדוד בדרום).
התעשיה הצבאית

מרכז ארצי לבחינות ולהערכה
דרוש/ה
מתכנת/ת
לפיתוח ולאחזקה של תוכניות לעיבוד נתונים מינהלי ולפיתוח מסד נתונים
הכישורים הדרושים:
השכלה אקדמאית בתחום המחשבים.
נסיון של שנה עד שנתיים בעבוד נתונים מנהלי (עבודה עם מסדי נתונים ומחוללי ישומים).
רצוי נסיון במערכות VAX ,VM
העבודה במסגרת צוות מצומצם ומאפשרת יוזמה וביטוי אישי.
נא לפנות בכתב אל: מרכז ארצי לבחינות ולהערכה, ת.ד. 26015, ירושלים 91260, עבור מכרז ענ"מ או טלפונית: 663161־02 מדור ענ"מ.

לחברת יבוא בת"א
דרוש:
מנהל שיווק עצמאי
למוצרי חשמל קטנים
הכישורים:
- כושר ניהול משא ומתן עצמאי וניהול משרד
- נסיון קודם וידיעת אנגלית – הכרחיים.
- התפקיד כרוך גם בנסיעות.
לפנות בכתב בפרוט מלא של נסיון ודרישות שכר לת.ד. 23032, תל־אביב 61230 עבור „כוס' 390".
-- סודיות מובטחת --

לחברה העוסקת במסחר ברזל ובעיבוד פח
דרושים
1. איש מכירות
★ בעל נסיון במכירות
★ בעל יוזמה ואחריות
2. מפעיל מכונות חיתוך וכיפוף פח
★ בעל נסיון קודם
3. מנהל חשבונות
★ סוג ד ★ ניסיון שנתיים לפחות
★ רצוי נסיון בעבודה עם מחשב
נא לפנות בכתב יד בצירוף קורות חיים
ת.ד. 45 טבריה
או טלפונית 721935־06, 791528־06

לחברה בענף הבניה
דרושים
אנשי מכירות
לאיזורי ההר והשפלה הדרומיים
דרישות התפקיד:
★ כלכלן דובר ערבית, בעל כושר אירגון.
★ יכולת הפעלת צוות עובדים
★ נכונות לעבוד בשעות לא מקובלות.
על המעוניינים לפנות בכתב־יד,
לת.ד. 21137 תל־אביב 61211
עבור "אנשי מכירות"

חברת „יסוד קור" בע"מ יסוד־המעלה 12105
דרוש
מנהל־טכנאי
לניהול ואחזקת בית הקרור ביסוד־המעלה.
תינתן עזרה במציאת דיור.
לפנות בכתב עם קורות חיים ונסיון בעבודה.
טלפונית להתקשר 937048־06, 937078־06 בשעות הערב.

למפעל תעשייתי באזור המרכז
דרוש/ה מהנדס/ת כימיה
דרישות המשרה:
★ נסיון של 3 שנים לפחות לעבודה בתעשיה
★ יכולת לעבודה בצוות.
★ שליטה מלאה בעברית ובאנגלית.
מועמדים/ות מתאימים/ות יפנו בכתב לת"ד 32365, תל־אביב, מיקוד 61031
(נא לציין מספר תעודת זהות ומספר המשרה – 58/1).

בית"ס „מוריה" סידני אוסטרליה
דרושים
לשנת הלימודים תשמ"ט
זוגות מורים מוסמכים
דתיים, דוברי אנגלית,
לריכוז הוראת היהדות והעברית
בבית"ס היסודי ו/או התיכון
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות בכתב באנגלית למר ל. ליינק רחוב מורגנשאר 435/4 רמות, ירושלים
או טלפונית 864570־02

חוק הזדמנויות שוות בעבודה, תשמ"א 1981
[illegible]

המרכז הרפואי „גולדה" בית חולים השרון המכון לצילום רפואי – קופת חולים
דרוש/ה
צלם/ת
למשרה מלאה
רצוי עם ידע בצבע
לפרטים נא לפנות ליוסי סדובניק מנהל מכון צלום רפואי
טל: 9263269־03

למרכז הכשרה ושיקום בת"א
דרושים
מדריכים
למשרה מלאה, הכשרה תנתן במקום.
לפנות לטלפונים – 481109, 472322, 651447
בין השעות 8.00־14.00

אורט ישראל
דרושים
מורים, מהנדסים ומדריכים

אשקלון
לבי"ס תיכון טכני אורט
אפרידר, רח' אורט 11
טלפון 33735־051
★ **מורה למחשבים ומרכז מגמה**
במקצועות: קובול, ניתוח־מערכות ישומים ופאסקאל
★ **מורה לאלקטרוניקה**
לכתות הגבוהות
רצוי מהנדס או הנדסאי
★ **מורה למכניקה**
למקצועות עיוניים
★ **מורה/מדריך לחשמל**
(משרה חלקית)

חולון
לבי"ס תיכון טכני אורט
רח' פרופ' שור 2
טל: 805282/3־03 5562204־03
★ **מורה לאנגלית**

אילת
לבי"ס העל יסודי המקיף ע"ש גולדווטר
טל: 72105/6/7־059
★ **מורה לאלקטרוניקה**
★ **מורה לחשמל**
★ **מורה למתמטיקה**
★ **מורה לתנ"ך**
★ **מורה לביולוגיה/כימיה**
★ **מורה לחשבונאות**
★ **מורה לפיזיקה**
★ **מורה יועץ/ת**

לאראן אלקטרוניקס
למעבדת האחזקה בתהליך הרחבה ופיתוח
דרושים
★ **טכנאי/הנדסאי טלויזיה**
עם נסיון במכשירי Y–MATIC JB/LB
★ **טכנאי/הנדסאי אלקטרוניקה**
עם נסיון במכשירים ביתיים
VJS BHTAMAK
★ לאחר שרות צבאי
לקביעת ראיון נא לפנות לזהבה מגדל
טלפון 779127־03

חוק הזדמנויות שוות בתעסוקה, תשמ"א 1981
[illegible]

קיבוץ בעמק
מחפש
אחות מוסמכת
לעבודה מיידית עדיפות לקליטה
טל: במשך היום 549411־06
בערב 549628־06

ל„טלית תפקות" בע"מ
דרושים
1) איש שיווק וקידום מכירות
2) מפיק/ה בפועל
3) מתאם מופעים
בפרטים נא לפנות בכתב־יד בצרוף קורות חיים ונסיון ל„טלית המקות" רח' אחד העם 118 ת"א מיקוד 65208

לחברת
„ניצא טורס" בת"א
מבוקשות מלוות
לקו ת"א־קהיר וחזרה
בקטע ת"א–רפיח–ת"א
שפות: אנגלית חובה
שפות נוספות יתרון
לפנות לטל' 5102832/41־03
לבקש את שלמה

דרושה
פקידה למינהל חינוכי
באזור אשקלון
★ נא לצרף בכתב תולדות חיים, ניסיון בעבודה והמלצות מתאימות.
את הפרטים יש לשלוח לת.ד. 92 מרכז שפירא, דואר מרכז שפירא מיקוד 79411, עבור מינהל חינוכי, או בטלפון: 582201־08

מ.כ.מ מידע כלכלי ממוחשב בע"מ
עם הרחבת פעילותנו אנו מחפשים:
מקדמי מכירות
נמרצים, בכל הארץ
לשיווק פתרון מוצל"ד
לבעיה עסקית כאובה
העבודה ל־6 – 3 חודשים, מחייבת מאמץ ומבטיחה הכנסה גבוהה
הכשרת תינתן ע"י החברה. אין צורך ברכב.
אפשרי גם לסטודנטים בחופשה.
לקביעת ראיון טל. 5־204334־03, לגב' חיה.

המועצה המקומית קרית־אונו
המחלקה לשרותים חברתיים
דרושים
עובדים סוציאליים
0.90 אחוז משרה – לטיפול במשפחה
0.50 לטיפול בזקנים
הדרכה אישית וקבוצתית מובטחת
פרטים בטלפון: 28/9 71682־03

דרושים
מרצים
לקורס לעיצוב פנים
לשעות אחה"צ
228545־03

לחברה מתפתחת
בתחום CNC
דרוש
מנהל מכירות
בעל ידע ונסיון
בכרסומות ומחרטות CNC
נא לפנות בכתב יד
בצירוף קורות חיים ונסיון קודם
לת.ד. 16194 ת"א (עבור „מנהל")
סודיות מובטחת

למפעל המעבד ירקות מוקפאים
דרוש
מנהל מעבדת ייצור / ביקורת איכות
עדיפות: לבוגרי בתי ספר מקצועיים
נסיון בעבודה גיל 30/35
לפנות מדור כח אדם ת.ד. 73
מגדל העמק

לחברת ייעוץ במדעי הניהול
דרוש
מהנדס תעשיה וניהול
בעל נסיון 3־2 שנים
לעבודה מגוונת ובעלת אתגרים
בתחומי ניתוח מערכות מידע
משובצות מיחשוב, תיכנון ושיפור
תהליכי עבודה.
לפנות בכתב לת.ד. 20175 ת"א
– פונים מתאימים יוזמנו לראיון –

לחברה גדולה
דרוש
פקיד ביצוע
עד גיל 35
בעל נסיון בעבודה עם לקוחות וידע בהפעלת מסוף מחשב
נא לפנות בכתב בצירוף פרטים אישיים וקורות חיים לת.ד. 9155 ת"א 61091 עבור פקיד ביצוע

דרוש
טכנאי חשמל
(כולל ידע אלקטרוניקה)
למעבדת חשמל ארצית
לשירות מוצרי חשמל ביתיים
(עדיפות לבעל נסיון בענף)
לפרטים: נא לפנות
לטלפון: 84149־052

לחברת קוסמטיקה מארה"ב מתמחה בתחום
אשת מכירות מעולה
★ הופעה נאה
★ גיל 25־40
★ נסיון במכירות
★ רכב חובה
תפקיד ושכר הולם למתאים/ה
טל. 7511532־03

דרוש בנתניה
שמאי רכב/ מתמחה
619501־053
336551־053

דרוש/ה
טכנאי/ת מכסה
למעבדת שירות למשקפיים באילת
[illegible]

למפעל תעשייתי
דרוש
תמחירן
בוגר קורס תמחירנים מוסמכים
בעל נסיון בתעשיה
★ 5 ימי עבודה בשבוע
★ תנאים טובים למועמד המתאים
לפנות בכתב יד בצירוף קורות חיים ונסיון בעבודה לת.ד. 530 ראשון־לציון.

למפעל „ירולין" ירושלים
תשלובת מפעלי פולגת
דרושה
מזכירה ראשית למפעל
למשרה מלאה
הנתונים הדרושים:
★ שליטה מלאה באנגלית
כולל הדפסה באנגלית ועברית.
★ כושר ניסוח מכתבים באנגלית
★ הפעלת טלקס.
★ 5 ימים בשבוע
מועמדות רציניות יכתבו
לת.ד. 8199 ירושלים
עבור כח אדם בצירוף קורות חיים ונסיון קודם.
– סודיות מובטחת –

למכון פוטו ליטו
דרוש/ה
מונטז'ר/ית עצמאי/ת
לעבודות מורכבות מאוד
תנאים טובים מאוד למתאים/ה
אפשרות לעזרה בדיור
סודיות מלאה מובטחת
פרטים טל' 522131־06 עודד או אמנון.

למשרד ספדיה בירושלים
דרושים
אדריכלים/ות
תיתכן השתתפות בדיור
לטלפון 221471־02

קופת חולים מכבי
דרושה
פקידה כתבנית
★ 12 שנות לימוד. ★ ידיעה טובה בהדפסה עברית. ★ מקום העבודה חולון. ★ שעות העבודה: ימים א'–ה' [illegible]
נא לפנות טלפונית לגב' רחל – [illegible]

נאות קדומים
השמורה הלאומית של טבע הארץ במקורות ישראל
מערכת גנים תנכיים ותלמודיים באזור יער בן־שמן
למשרה מלאה מתחילת שנת הלימודים תשמ"ח
דרושים מיד
מורים/מורות
או מסיימי סמינרים למורים בעלי נטייה להוראה בשדה
מועמדים שיתקבלו יהיו עובדי הוראה, ושכרם ישולם על־ידי משרד החינוך והתרבות
נא לפנות בדחיפות: בטלפון בין השעות 09.00 – 15.30 (ביום ו' עד 12.00): 233840 (08), 248851 (08)

פועלים בשבילי - זה חשבון עיקרי

"כי אני מקבלת ריבית זכות יומית כבר מהשקל הראשון ועד 5,000 שקל"

בחשבון ה"עו"ש סופר רווחי" שלי בבנק הפועלים אני נהנית מריבית יומית של 7% לשנה על כל יתרת זכות שיש לי בחשבון - החל מהשקל הראשון ועד לסכום של 5,000 ש"ח!
זה כדאי לי. כי אני יודעת שגם כשיש לי יתרות זכות קטנות בחשבון העו"ש וגם כשמצטברים סכומים גדולים - הכסף שלי עובד בשבילי.
וזה לא הכל.
אני נהנית גם ממשיכת יתר בסכומים גבוהים במיוחד, בלי לשלם ריבית חריגה. יש לי פטור מלא מעמלות ניהול על כל פעולות החסכון וההשקעה שלי, ואני גם זכאית לכרטיס "ישראכרט" מיוחד לתקופה של שנתיים ב-50% הנחה.
עבור כל היתרונות האלה אני משלמת עמלה חודשית של 1.75 ש"ח בלבד.

יש לי חשבון גם בבנק אחר... אבל פועלים עבורי זה החשבון העיקרי, כי רק בנק גדול כמו בנק הפועלים יכול לתת לי שרותי בנקאות מתקדמת ברמה שאני דורשת.

בוא גם אתה לנהל את החשבון העיקרי שלך בבנק הפועלים ותראה איך פועלים טוב יותר, בשבילך.

בוא ותראה איך פועלים טוב יותר

בנק הפועלים